

Historie
Geschiedenis

Piet Schepens
Kolonizace střední
Evropy ve
středověku / De
kolonisatie
van Midden-Europa
in de middeleeuwen

Výtvarné umění
Beeldende kunst

**Karel van
Mander**
o Jheronimu
Boschovi / over
Jheronimus Bosch

Společnost
Maatschappij

**Pim van
der Horst**
Parlament jako
stůl pro štamgasty
/ Het parlement
als stamtafel

Literatura
Literatuur

**Roman
Helinski**
Továrna na vafle
/ De wafelfabriek

NE 2018 BE

Vereniging voor Nederlandse en Vlaamse cultuur

Společnost pro nizozemskou a vlámskou kulturu

Petra Schürová:

Skleněná zahrada
/ Glazen tuin 32/34

Vážení členové NE-BE, milí přátelé,

V ročence za rok 2018 naleznete jednak témata a autory, jejichž texty jsme publikovali již v předchozích ročnících, jednak ukázky nových děl, která vyšla v Nizozemsku a z nichž byla některá přeložena do češtiny.

Piet Schepens přispěl článkem o kolonizaci střední Evropy, v němž se mimo jiné dozvídáme také o etymologii slov Waal, Valach a vlašský.

Čtyři další příspěvky jsou věnovány výtvarnému umění. Pokračujeme ve zveřejňování dopisů Petra Pavla Rubense (překladaťelé Ruben Pellar a Helena Giordanová).

Ruben Pellar přeložil také text Karela van Mandera o Jheronimu Boschovi, malíři, od jehož úmrtí uplynulo v roce 2016 pět set let.

Petra Schürová pokračuje ve svém cyklu o nizozemském zátiší a podává zprávu o naší návštěvě na akci věnované sklářskému umění, nazvané Skleněná zahrada, která se každoročně koná v Novém Boru.

Z poněkud jiného soudku je příspěvek Pima van der Horsta, je totiž věnován zásadám chování v nizozemském Parlamentu.

Zbývající příspěvky informují o literárních událostech.

Petra Schürová uveřejňuje ukázkou z memoárů Hannelore Grünberg-Kleinové, matky spisovatele Arnona Grünberga, v nichž autorka vzpomíná na dobu druhé světové války. Jako židovská dívka strávila nějakou dobu též v Terezíně.

Druhá ukázkou je z románu Továrna na vafle Romana Helinskiho, který přeložila do češtiny Blanka Juranová. Románu, který vyšel 2017, udělil vysoké ocenění čtyři hvězdičky vlámský časopis Knack a současně i noviny NRC Handelsblad.

Veronika ter Harmsel Havlíková informuje o nizozemských a vlámských básnících účastnících se události Poetry Day. Kromě článku a medailonů publikuje také několik překladů básní.

Dále zveřejňujeme úryvek z historického thrilleru Petrova zповěď antropologa Jeroena Windmeijera, který přeložila Adéla Elbel. V díle ožívají dějiny raného křesťanství spolu s dějinami města Leidenu.

Nakonec přicházejí na pořad překlady a texty Keese Merckse. Zaprvé jeho překlad textu Karla Čapka o Naardenu. Následuje Mercksova vzpomínka na letos zemřelého českého básníka Pavla Šruta, a překlad několika Šrutových básní a pohádek do nizozemštiny.

Přeji všem čtenářům NE-BE příjemné počtení.

Ruben Pellar, předseda

Geachte leden van NE-BE, beste vrienden,

In het jaarboek voor 2018 vindt u zowel onderwerpen van auteurs, van wie we de in de voorgaande jaren teksten gepubliceerd hebben, als staaltjes van nieuwe werken die in Nederland uitgegeven zijn en waarvan sommige in het Tsjechisch werden vertaald. Piet Schepens' bijdrage heeft als onderwerp de kolonisatie van Midden-Europa in de middeleeuwen. Zo leren we de etymologie van de woorden Waal, Walach en Walachijs kennen. Verder zijn er vier bijdragen gewijd aan beeldende kunst. We gaan door met de publicatie van de brieven van Peter Paul Rubens (vertaald door Ruben Pellar en Helena Giordanová). Ruben Pellar vertaalde ook de tekst van Karel van Mander over de schilder Jheronimus Bosch, wiens vijfhonderdste sterfdag in 2016 herdacht werd. Petra Schürová zet haar cyclus over het Nederlandse stilleven voort en doet verslag van ons bezoek aan het glaskunsevenement met de naam Glazen Tuin, dat elk jaar in de stad Nový Bor plaatsvindt.

Uit een wat ander vaatje tapte Pim van der Horst; zijn artikel is namelijk gewijd aan de gedragsregels in het Nederlandse parlement.

In de overige bijdragen wordt informatie gegeven over literaire evenementen. Petra Schürová publiceert een fragment uit de memoires van mevrouw Hannelore Grünberg-Klein, de moeder van de schrijver Arnon Grünberg, waarin de auteur de periode van de Tweede Wereldoorlog in herinnering brengt. Mevrouw Grünberg-Klein bracht als Joods meisje enige tijd door in Terezín.

De tweede literaire bijdrage is een fragment uit Roman Helinski's roman De Wafelfabriek, in het Tsjechisch vertaald door Blanka Juranová. Deze roman, die in 2017 verscheen, werd bekroond met vier sterren door het Vlaamse tijdschrift Knack en tevens door de krant NRC Handelsblad.

Veronika ter Harmsel Havlíková informeert over de Nederlandse en Vlaamse dichters die deelnemen aan het evenement Gedichtendag (of de Poetry Day). Naast artikelen en medailons publiceert zij ook enkele vertalingen van gedichten.

Verder publiceren we het fragment uit de historische thriller De bekentenis van Petrus, geschreven door de antropoloog Jeroen Windmeier. Het werk werd in het Tsjechisch vertaald door Adéla Elbel. In het werk herleven de geschiedenis van het vroege christendom en de geschiedenis van de stad Leiden.

Uiteindelijk komen er vertalingen en teksten van Kees Mercks aan de orde. U kunt zijn vertaling van de tekst van Karel Čapek over Naarden lezen. Dan volgt Mercks' herinnering aan de dit jaar overleden Tsjechische dichter Pavel Šrut, en we drukken de vertaling af van enkele gedichten en sprookjes van Šrut in het Nederlands.

Ik wens alle lezers van het NE-BE-jaarboek veel leesplezier.

Ruben Pellar, voorzitter

Tato ročenka vychází s laskavou podporou Vlámského zastoupení. *Děkujeme!*

De uitgave van het jaarboek werd ondersteund door de Afvaardiging van Vlaanderen in Tsjechië. *Onze hartelijke dank!*

TIRÁŽ / COLOFON

Vydává / Uitgever NE-BE
Společnost pro nizozemskou a vlámskou kulturu /
Vereniging voor Nederlandse en Vlaamse cultuur
Radhošťská 1, 130 00 Praha 3, Česká republika

Kontaktní adresa / Contactadres
Nederlandse Taal en Cultuur – NTC
Karlůva 18, 110 00 Praha 1 – Staré Město, ČR

Bank. spojení / Bank
Komerční banka, Praha 2
Č. účtu / Rekeningnummer: 19-2307530267/0100
IBAN: CZ6101000000192307530267
SWIFT (BIC): KOMBCZPPXXX

Výbor / Bestuur
· Sylva Alderliesten: alderliesten@tiscali.cz
· Jana Červenková: jana.cervenkova@tiscali.cz
· Eva Giese: eva.giese@volny.cz,
· Veronika ter Harmsel Havlíková: nika@ntcntc.cz,
+420 603 553 789
· Ruben Pellar: info@ruben.cz, +420 605 260 005
· Jana Pellarová: pellar@post.cz, +420 603 782 819
· Miroslav Pavel: mirekpavel@gmail.com,
+420 775 139 209
· Ladislav Říha: ladislav.riha@ri-tours.cz,
+420 603 436 112
· Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com,
+420 723 986 743
· Lenka Strnadová: lstrnadova@volny.cz,
· Jos Wuijts wuijtsjos@gmail.com, +420 602 207 730

Čestná předsedkyně / Erevoorzitter
Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com

Předseda / Voorzitter
Ruben Pellar: info@ruben.cz

Místopředseda / Vice-voorzitter
Petra Schürová: ppetra.ppetra@gmail.com

Pokladník / Penningmeester
Eva Giese: eva.giese@volny.cz

Knihovna / Bibliotheek
Nizozemské velvyslance /
Nederlandse Ambassade
Gotthardská 6, Praha 6
Kontakt / Contact: Ruben Pellar, info@ruben.cz,
+420 605 260 005

E-mail ne-be@ne-be.cz

Internetové stránky / Onze website www.ne-be.cz

Redakce časopisu / Redactie van het tijdschrift
· Lenka Strnadová: lstrnadova@volny.cz
· Jana Červenková: jana.cervenkova@tiscali.cz
· Kees Mercks: dalibor117@tele2.nl
· Jesse Ultzen: jesse.ultzen@gmail.com

Redakce textů nizozemské části / Redactie van de Nederlandse teksten Jesse Ultzen

Redakce textů české části / Redactie van de Tsjechische teksten Lenka Strnadová, Petra Schürová

Grafický design / Grafisch ontwerp
Ask Designers, Markéta Cole
www.askdesigners.eu

Obálka / Titelblad
Těžitka, z tvorby ateliéru Astera / Presse-papiers,
uit het werk van atelier Astera
Foto ateliér Astera / atelier Astera

Neprodejná publikace. Texty ani obrazový materiál nejsou použity za účelem zisku nebo jiným komerčním účelem. / Niet te koop. De teksten en afbeeldingen zijn niet gebruikt met winstoogmerk, noch met een ander commercieel doel.

ISBN 978-80-905100-7-4

Obsah / Inhoudsopgave

Historie / Geschiedenis

Kolonizace střední Evropy
ve středověku **6**

De kolonisatie van Midden-
Europa in de middeleeuwen **9**

Výtvarné umění / Beeldende kunst

Zátiší II. Nizozemské zátiší
v 17. století **12**

Stilleven II. Het Nederlandse
stilleven in de 17de eeuw **14**

Peter Paul Rubens (1577–1640):
Dopisy / Brieven **16**

Karel van Mander
o Jheronimu Boschovi **28**

Karel van Mander
over Jheronimus Bosch **30**

Design / Ontwerp

Skleněná zahrada **32**

Glazen tuin **34**

Společnost / Maatschappij

Parlament jako stůl
pro štamgasty Stručná definice
hranic slušnosti během
parlamentní diskuse
v nizozemské sněmovně **36**

Het parlement als stamtafel
Een korte definiëring van de
fatsoensgrenzen tijdens
het debat in de Nederlandse
Tweede Kamer **40**

Literatura / Literatuur

Hannelore Grünberg-Kleinová,
Dokud jsou slzy **44**

Hannelore Grünberg-Klein,
Zolang er nog tranen zijn **47**

Nizozemští a vlámské básníci
na Dnu poezie **50**

Nederlandse en Vlaamse
dichters op de Poetry Day **54**

Jeroen Windmeijer,
Petrova zповěd' **59**

Jeroen Windmeijer,
De bekentenissen van Petrus **61**

Karel Čapek: „Naarden”,
v *Lidových novinách*, 18. 7. 1931 **63**

Karel Čapek: 'Naarden', in *Lidové*
noviny (*Volkskrant*), 18-7-1931 **64**

Roman Helinski,
Továrna na vafle **66**

Roman Helinski,
De wafelfabriek **68**

In memoriam Pavla Šruta **70**

In memoriam Pavel Šrut **74**

Kolonizace střední Evropy ve středověku

O německé kolonizaci východních území (*Deutsche Ostsiedlung*) od 12. do 14. století existuje mnoho nedorozumění a předsudků. V České republice se tabuizuje kromě jiného kolonizace a s ní úzce související takzvaní sudetští Němci.

Kolonizace nikdy nebyla masovým přesunem obyvatelstva, jednalo se o omezenou migraci rolníků a řemeslníků z různých oblastí Německé říše a z Francie do střední, východní a jihovýchodní Evropy vrcholící ve 13. století. Vzato ve své celistvosti šlo o plánovitou zeměpanskou politiku přeměny na zemědělskou půdu: získávání orné půdy na popud panovníka (mimo jiné českého krále) nebo místního panstva (např. pánů z Rožmberka v jižních Čechách) v těžko přístupných a neobydlených oblastech (Krušné hory, Český les atd.), zpřístupnění horských průsmyků, těžby rudy a zakládání převážně zemědělských osad (obdělávání půdy a chov dobytka) a měst (na výrobu a obchod). Kolonizací území zdůrazňovali zeměpáni též své nároky na tato území, vedle hospodářských důvodů to tedy souviselo také s posílením moci. Zakládaly se též kláštery, především cisterciácké a premonstrátské. Zakládali je sami mniši, nebo byly pro ně zakládány. V Čechách to byl například klášter v Teplé (německy Tepl), Oseku (Ossegg), ve Vyšším Brodě (Hohenfurth).

Pro všechny tyto účely se verbovaly pracovní síly z oblastí, kde pokročilejší způsoby práce vedly k její vyšší produktivitě. Kolonizátoři si s sebou přinesli vylepšený pluh, zavedli trojpolní hospodaření, k mlácení obilí používali cep a voly nahradili tažnými koni (okovanými a s postrojem).

Kolonizátoři pocházeli především z území v povodí dolního Rýna, ze Západní Falce (Severní Porýní- Vestfálsko), Švábska, Flander (s Arrasem), Brabantu, Holandu- Zeelandu, Henegavska, Lutychu, Franků, Bavorska ale také z Lombardie a území Alp.

Zajímavý příklad založení vesnice je zaznamenán v zakládací listině z roku 1154. Týká se založení vsi Kühren

poblíž Grimmy v tehdejším Míšeňském markrabství. „Gerung, z milosti Boží biskup míšeňské svaté církve, (...) aby chom založili osadu pro schopné muže z Flander na nezastavěném a téměř liduprázdném místě a předali tuto ves, která se jmenuje Kühren, jim a jejich potomkům s následnými právy k trvalému, věčnému a dědičnému vlastnictví. Těmto Flámům jsem předal konkrétně (...) půdu s polnostmi, ornou půdu a lesy, pastviny a louky, vody a mlýny, lov zvěře a rybolov. (...) Byli mimochodem osvobozeni od všech daní ukládaných biskupem, panovníkem, správcem nebo jinými. (...) a toto vše potvrzujeme před svolanými svědky naší pečeti.“ (W. CONZE, p. 69-70.)

Vedle Germánů se na kolonizaci podíleli také Románi jako např. Valoni a Italové (tito posledně jmenovaní zvláště v pozdější fázi v souvislosti s obchodem, ražbou mincí, zakládáním bankovních ústavů atd.). Francouzsky mluvící obyvatelé byli najímáni především uherskými králi ke kolonizaci Karpat. Románsky mluvícím lidem z Říše se v zakládacích listinách nazývají většinou Latini, ale obyvatelé pro ně používali germánské slovo *Welschen* nebo slovanský výraz *Vlachy*. (Viz text v rámečku.)

Jako příklad oblastí, kde se usadilo hodně kolonizátorů, uvádíme jen některé: Slezsko, Pomořany, Sedmihradsko, celé pobřeží Baltského moře a hory v pohraničí Čech a Moravy.

Přesídlení kolonizátorů se nedělo na jejich vlastní popud, neprchali před bídou, hladomorem ani jinými strážněmi. V důsledku vznikajícího kapitalistického zřízení (podnikatel pronajímá drahý materiál, například tkalcovský stav, řemeslníkovi, který za to výměnou provede námezdní práci) už sice vznikl proletariát, především v oblastech s textilní výrobou v tehdejším Nizozemí. Samo o sobě to ale ještě stěhování obyvatel nezpůsobilo. Kolonizátory přilákaly příznivé podmínky pro usazování, to znamená lepší život, které nabízeli hlavně slovanští a uherští panovníci a velkopanští majitelé (šlechta

Mapa "Phasen der deutschen Ostsiedlung nach Walter Kuhn" Wikipédia: https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsche_Ostsiedlung

a církve). Slibovali výhody jako (dočasné) snížení nebo osvobození od desátek a osobní svobodu.

Z pověření panovnického dvora (např. dvora českého krále), vyšší šlechty nebo církve (biskupů a klášterů) byli přizváni *locatori*. Ti sehrávali srovnatelnou roli s dnešními investory, developery a podnikateli. Lokátor vystupoval jménem majitele pozemku, najímal kolonizátory a organizoval založení vesnic a měst: vypracoval návrh dispozice vesnic a určil rozdělení pozemků, tedy to, kde se budou stavět obytné domy, statky, mlýny, kovářství atd., kde se budou nacházet pole, pastviny, chovné rybníky a lesy. Když byla osada založena a osídlena, usadil se v ní i on a stal se jakýmsi *primus inter pares*. Jménem pána vybíral desátky a vykonával správní (starosta) a soudní funkci (fojt, rychtář, soudní úředník, správce; v němčině Schulze nebo *Schultheiß*).

Do hor, kde se nacházely rudy (kromě jiného do pohorí Harz), byli pro svou zkušenost zvaní němečtí kolonisté. Jednalo se o těžbu zlata, stříbra, mědi, cínu, olova železné rudy a jejich zpracování v tavicích pecích a v kovárnách (kladivové mlýny). Kováři, měditepci a jiní zpracovatelé kovů byli velmi důležití. V Čechách osídlili kolonizátoři mimo jiné důlní město Jihlavu (Iglau) a Německý, od roku 1950 Havlíčkův Brod (v roce 1308 uváděný jako *Broda Theutonicalis*).

Zakládaly se nejen vesnice a osady, ale také většinou malá města pro řemeslnou výrobu a obchod (trhovní města). Společným znakem kolonizátorských měst je pra-

videlná uliční síť podle takzvaného šachovnicového plánu s velkým pravoúhlým náměstím uprostřed. Řemeslníci zpracovávali suroviny dodané vesničany (sedláky), například len a vlnu pro textilní výrobu. Sedláci také dodávali potraviny pro městské obyvatelstvo. Město vedl jménem pána jeho místodržitel, kterému pomáhali volení radní.

Kolonizátory ve městech a vesnicích chránilo německé, většinou magdeburské nebo norimberské právo. Městečko Neisse (na řece Glatzer Neisse) ve Slezsku získalo vlámské právo. (von KAMPTZ, s. 520-521.) Pokud se na místě nacházelo slovanské obyvatelstvo, stalo se „součástí“ nových struktur (soudní, jazykové a kulturní). Ostatní „staré“ slovanské nebo uherské obyvatelstvo na sebe převzalo proces obnovy a získalo v mnohých případech také německé právo.

Kolonizace (rozuměj stěhování obyvatel) trvala přibližně dvě století! To znamená, že byli k dispozici stále noví přesídlenci. Nakonec se ale stěhování následkem moru zastavilo ve 14. století. Mnohá sídla se tehdy vyhlídla a pohltila je opět příroda.

Hranice jazyků se ustálily až v 16. století. Místní obyvatelstvo bylo poněmčeno nebo přistěhovalci splynuli s místním obyvatelstvem (například díky smíšeným manželstvím). V Čechách se čeština zachovala především ve městech, kde němčina pomalu ustupovala (Krakov, Plzeň, Budějovice...). Etnická a jazyková hranice mezi česky a německy mluvícími obyvateli v Čechách se zformovala natrvalo v 17. století a nezměnila se až do roku 1945. ▣

De kolonisatie van Midden-Europa in de middeleeuwen

Over de Duitse Oostkolonisatie (*Deutsche Ostsiedlung*) van de 12de tot de 14de eeuw bestaan veel misverstanden en vooroordelen. Tot de taboe's in Tsjechië behoren ook de kolonisatie en de nauw ermee samenhangende geschiedenis van de zogenaamde Sudetenduitsers.

De kolonisatie is nooit een massabeweging geweest, het was een beperkte migratie van boeren en vaklieden uit diverse streken van het keizerrijk en Frankrijk naar Centraal-, Oost- en Zuidoost-Europa, die een hoogtepunt kende in de 13de eeuw. Het ging in zijn geheel om een planmatige landsheerlijke ontwikkelingspolitiek: de door de vorst (o.w. de Boheemse koning) of plaatselijke heer (bijv. de heer van Rosenberg in Zuid-Bohemen) gewilde ontginning van moeilijk toegankelijke en onbewoonde streken (Ertzgebergte, Boheems Woud enz.), de ontsluiting van bergpassen, de ertswinning en de stichting van overwegend landbouwnederzettingen (voor akkerbouw en veeteelt) en van steden (voor productie en handel). Met de kolonisering van gebieden benadrukten de vorsten ook hun aanspraken op die gebieden, het had dus naast economische redenen ook te maken met machtsontplooiing. Ook kloosters werden gesticht, vooral door en voor cisterciënzers en premonstratenzers (norbertijnen). In Bohemen waren dat bijvoorbeeld de kloosters van Teplá (Tepl), Osek (Ossegg) en Vyšší Brod (Hohenfurth).

Voor dit alles ronselde men werkkrachten uit streken waar de meer gevorderde methoden hadden geleid tot een hogere produktiviteit. De kolonisten brachten de verbeterde ploeg mee, pasten het drieslagstelsel toe, gebruikten de dorsvlugel en zetten in de plaats van de os het trekpaard in (met hoefijzers, juk en gareel).

De kolonisten waren vooral afkomstig uit het Nederrijng gebied, Westfalen (toen Saksen), Zwaben,

Vlaanderen (met Artesië), Brabant, Holland-Zeeland, Henegouwen, Luik, Franken, Beieren en ook uit Lombardije en het Alpengebied.

Een interessant voorbeeld van een dorpsstichting putten we uit een oorkonde uit 1154. Die gaat over de stichting van het dorp Kühren nabij Grimma in de toenmalige Mark Meissen. "Gerung, door Gods genade bisschop van de heilige kerk van Meissen, (...) dat ik bekwame mannen uit Vlaanderen op een onbebouwde en bijna menenlege plaats heb gevestigd en hen en hun nakomelingen dit dorp, dat Kühren heet, met de volgende rechten heb overgedragen tot een vast, eeuwig en erfelijk bezit. Ik heb namelijk deze Vlamingen (...) land met velden, akkers en bossen, weilanden en hooilanden, waters en molens, jacht en visserij overhandigd. (...) Overigens zijn ze vrijgesteld van elke belasting door de bisschop, de voogd, de bestuurder of anderen. (...) en wij bekrachtigen dit alles voor bijgeroepen getuigen met ons zegel." (W. CONZE, p. 69-70.)

Bij de kolonisatie waren naast Germanen ook Romanen zoals Walen en Italianen betrokken (deze laatste vooral in een later stadium i.v.m. handel, muntslag, bankwezen enz.). Franstaligen werden vooral door de Hongaarse koningen aangeworven voor de kolonisatie van de Karpaten. De Romaanstaligen uit het Rijksgebied werden in de oorkonden meestal Latini genoemd, maar de bevolking gebruikte voor hen het Germaanse woord Welschen of het Slavische woord *Vlachy*. (Zie kadertekst)

Als voorbeeld van streken waar veel kolonisten zich vestigden noemen we hier slechts Silezië, Pommeren, Zevenburgen, de hele Baltische kuststrook en de randgebergten van Bohemen en Moravië.

De kolonisten hebben niet zelf het initiatief voor migratie genomen, ze zijn niet gevlucht voor armoede of hon-

Valoni, Vlaši, Olaši... a Belgové

Starohornoněmecké výrazy *walh*, *walah* nebo *walha* znamenají cizinec, konkrétně keltský cizinec. Název je zřejmě odvozen od keltského kmene *Volcae*. Později došlo k zobecnění a germánské kmeny takto nazývaly všechny Kelty. Wales, název pro území, neznamená nic jiného než území obývané Kelty. Totéž platí např. pro Cornwall a Valonsko. Keltové na pevnině se romanizovali a Germáni poté začali používat obecný název pro národy hovořící románskými jazyky, ti se v germánských jazycích nazývali *Welschen* (*Walschen*, Walen). V češtině se románsky mluvící národy nazývali *Vlaši*. Také název Valaši nebo Olaši pro románsky mluvící obyvatele Karpat a Balkánu je jim příbuzný. Slovo Waal se ve starých germánských textech používá jako synonymum pro Welsch tj. románsky mluvící. Takový Waal, Vlach, mohl být člověk z oblasti horního toku Mázy stejně dobře jako Burgundian nebo Ital.

V nizozemštině se dodnes užívá slovo koeterwaals jako označení pro nesrozumitelný nebo drmolný jazyk (v němčině *Kauderwelsch*).

Keltští *Belgae*, o nichž psal César, nesídlili na území dnešní zemičky jižně od Nizozemska, ale jižněji. Mnozí tito Belgové, stejně jako ostatní Keltové v průběhu germánského stěhování národů, se přeplavili přes kanál La Manche a usadili se na jihu Britských ostrovů.

gersnood of andere ellende. Tengevolge van het in opkomst zijnde kapitalistisch systeem (een ondernemer verhuurt duur materiaal, bijvoorbeeld een weefgetouw, aan een vakman die in ruil loonarbeid verricht) was er wel een proletariaat ontstaan, vooral in de tekstielgebieden in de Nederlanden. Maar dat op zich heeft geen migratie veroorzaakt. De kolonisten werden aangeloofd door de gunstige nederzettingsvoorwaarden, een beter leven dus, die vooral Slavische en Hongaarse vorsten en grootgrondbezitters (adel en kerk) in het vooruitzicht stelden. Die beloofden voordelen zoals (tijdelijke) vrijstelling van tienden of persoonlijke vrijheid.

In opdracht van het vorstelijk hof, bijv. het Boheemse koningshof, ook van de hoogadel of van de kerk (bisschoppen, kloosters) werden *locatori* ingezet. We kunnen hen enigszins vergelijken met huidige investeerders, projectontwikkelaars en ondernemers. De lokator trad op in naam van de grondeigenaar, hij wierf kolonisten aan en was de organisator bij de stichting van dorp of stad: hij ontwierp de aanleg van het dorp en bepaalde de verdeling van de percelen, dus waar woonhuizen, hofsteden, molens, smidsen enz. moesten worden gebouwd, waar akkers, weilanden, visvijvers en bossen moesten zijn. Was de nederzetting gesticht en bevolkt dan vestigde hij zich er zelf en werd een

soort *primus inter pares*. Hij inde in naam van de landsheer de tienden en oefende administratieve functies uit (burgemeester) en bezat politiebevoegdheid (baljuw, schout, drossaard, drost; in het Duits *Schulze* of *Schultheiss*).

In gebergten waar ertsven voorkwamen werden Duitse kolonisten (o.a. uit het Harzgebergte) ingezet omwille van hun ervaring. Het ging om de winning van goud, zilver, koper, tin, lood en ijzer en de verwerking ervan in smeltovens en smidsen (hamermolens). Smeden, koperlagers en andere metaalbewerkers waren zeer belangrijk. De door kolonisten bevolkte mijnbouwsteden in Bohemen waren o.m. Iglau (Jihlava) en Deutschbrod (in 1308 vermeld als *Broda Theutonicalis*; in het Tsjechisch Německý Brod en sedert 1950 Havlíčkův Brod).

Niet alleen dorpsnederzettingen werden gesticht maar ook meestal kleine steden voor de nijverheid en de handel (markt). Kenmerkend voor de kolonistensteden is de regelmatige aanleg volgens het zogenaamde schaakbordpatroon rond een groot centraal rechthoekig plein. Vaklieden verwerkten er de door de dorpelingen (boeren) geleverde produkten, bijvoorbeeld vlas en wol voor het tekstiel. De boeren leverden ook het voedsel voor de stedelingen. De stad werd in naam van de vorst geleid door een voogd, bijgestaan door gekozen schepenen.

De kolonisten in dorp en stad werden beschermd door Duits recht, meestal dat van Maagdenburg of van Neurenberg. Het stadje Neisse (aan de rivier Glatzer Neisse) in Silezië verkreeg het Vlaams recht. (von KAMPTZ, p. 520-521.) Indien er plaatselijke Slavische bevolking was werd die "opgenomen" in de nieuwe structuren (rechtspraak, taal en cultuur). De overige "oude" Slavische of Hongaarse bevolking nam de vernieuwingen over en verkreeg in veel gevallen ook het Duits recht.

De kolonisatie (migratie dus) heeft zowat twee eeuwen lang geduurd! Dat betekent dat er voortdurend nieuwe migranten beschikbaar waren. Maar uiteindelijk hield de migratie op in de 14de eeuw tengevolge van de pest. Vele nederzettingen ontvolkten toen en werden weer aan de natuur overgeleverd.

Pas in de 16de eeuw stabiliseerden zich de taalgrenzen. Plaatselijke bewoners waren verduitsd of migranten waren opgegaan in de plaatselijke bevolking (bijvoorbeeld door gemengde huwelijken). In Bohemen heeft het Tsjechisch zich vooral gehandhaafd in de steden, die langzaam ontduitsden (Pilsen, Budweis...). De volks- en taalgrens tussen Tsjechisch- en Duitstaligen in Bohemen heeft in de 17de eeuw een vaste vorm gekregen en is aldus blijven bestaan tot 1945. ■

Walen, Welschen, Walachen ... en Belgae

Het Oudhoogduitse *walh*, *walah* of *walha* betekent vreemdeling, meer bepaald de Keltische vreemdeling. De naam zou afgeleid zijn van de Keltische stam der *Volcae*. Veralgemeend werden later door de Germanen alle Kelten zo genoemd. De gebiedsnaam *Wales* betekent niets anders dan gebied waar Kelten wonen. Hetzelfde geldt bijv. voor Cornwall en Wallonië. De Kelten op het vasteland zijn geromaniseerd en de Germanen gingen dan de algemene naam voor de Kelten gebruiken voor de Romaanstaligen, in het Germaans *Welschen* (*Walschen*, *Walen*) genoemd. In het Tsjechisch noemt men de Romaanstaligen *Vlachy*. Ook de naam *Walachen* voor de romaanstaligen in het Karpaten-Balkangebied is hieraan verwant.

Het woord *Waal* wordt in oude teksten gebruikt als synoniem voor *Welsch* i.e. Romaanstalige en deze *Waal* kan iemand zijn geweest uit de streek van de Boven-maas, maar evengoed een Bourgondiër of een Italiaan.

In het Nederlands gebruiken we nog steeds het woord *koeterwaals* voor een taaltje dat we niet begrijpen (in het Duits is dat *Kauderwelsch*).

De Keltische *Belgae*, waarover Caesar heeft geschreven, woonden niet op het grondgebied van het huidige landje ten zuiden van Nederland, maar zuidelijker. Vele van die *Belgae* zijn, zoals vele andere Kelten, tijdens de Germaanse volksverhuizingen, het kanaal overgestoken en hebben zich in het zuiden van Brittannië gevestigd.

LITERATUUR / LITERATURA

- Fernand BRAUDEL, *Beschaving, economie en kapitalisme (15de-18de eeuw)*. Deel I, *De structuur van het dagelijks leven*, Amsterdam, 1988.
- Enno BÜNZ, *Die Rolle der Niederländer in der Ostsiedlung, in Ostsiedlung und Landesausbau in Sachsen. Die Kührener Urkunde von 1154 und ihr historisches Umfeld*, Leipzig, 2008.
- Werner CONZE, *Ostmitteleuropa. Von der Spätantike bis zum 18. Jahrhundert*, München, 1992.
- Jörg K. HOENSCH, *Die Luxemburger. Eine spätmittelalterliche Dynastie gesamteuropäischer Bedeutung 1308-1437*, s.l., 2000.
- Karl C.A.H. von KAMPTZ, *Die Provinzial- und Statutarischen Rechte in der Preussischen Monarchie. Erster Theil. Die Provinzen: Brandenburg, Ost- und West-Preussen, Sachsen und Schlesien*, Berlin, 1826.
- Walter KUHN, *Vergleichende Untersuchungen zur Mittelalterlichen Ostsiedlung*, Keulen-Wenen, 1973.
- Friedrich PRINZ, *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Böhmen und Mähren*, Berlin, 1993.

Zátiší II.

Nizozemské zátiší v 17. století

Roelant Savery
Váza s květinami v kamenném výklenku / *Vaas met bloemen in een stenen nis*
1615, Mauritshuis, Den Haag

KVĚTINY VE VÁZE

Roelant Savery (také Saverij, 1578–1639)

V prvním desetiletí 17. století začali malíři v Amsterdamu, Haagu, Middelburgu, Antverpách a v Praze téměř současně malovat květiny. Karl van Mander píše ve své *Malířské knize* (vyšla roku 1604), že prvním umělcem, který s úspěchem kreslil olejovými barvami kytice květin, byl Jacques de Ghey. Jedno jeho velké plátno se nacházelo ve sbírkách císaře Rudolfa II. v Praze a je docela dobře možné, že poskytlo Roelantu Saverymu inspiraci.

Ve skleněné váze römer, která přečnívá přes okraj výklenku, jsou naaranžované květiny nejrůznějších druhů. Střed kompozice tvoří růže, pod ní se elegantně sklání poupě. Květiny se odrážejí od světlého pozadí vpravo i od tmavého stínu vlevo. Vlevo pod vázou na kamenné obrubě vidíme malířovu signaturu a letopočet 1615. Obruba výklenku je vybavená několika odřeninami a poškozenými místy. Pod vázou leží odpadlý květ orlíčku, vedle něj se scéně pokouší zmizet brouk nosorožík, vidíme i dvě ještěrky, na obrubě odpočívá velká i malá moucha domácí.

Roelant Savery byl nadaný a plodný malíř z Jižního Nizozemí. Vstoupil do služeb císaře Rudolfa II. v Praze (pravděpodobně) roku 1604 a zůstal asi do roku 1614. Velký zájem o vědu, přírodu a kulturu Rudolfova dvora jistě stimuloval jeho dílo. Do Nizozemí se Savery vrátil několik let po Rudolfově smrti a usadil se v Utrechtu, kde žil po zbytek života.

V březnu 2016 zakoupila toto květinové zátiší Roelanta Saveryho haagská galerie Mauritshuis. Za obraz zaplatila 6,5 milionu euro.

Hans Boulenger
Tulipány ve váze (také Zátiší s květinami) / *Tulpen in een vaas (ook Stilleven met bloemen)* 1639, Rijksmuseum, Amsterdam

Hans Boulenger (též Bollongier), cca 1600–1672

Malíř vděčí za svůj věhlas především zátiším s květinami – jedním z nejpopulárnějších je právě tento obraz. Velké a pevné květy tulipánů doplňují růže, fialy, kosatec a petklíč, sasanky a karafiáty. Pod vázou leží jedna květina se šikmo seříznutým stonkem, čímž umělec naznačuje lidský zásah. Pozadí je tmavé, bílé tulipány rudě žíhané v různých stádiích květu vystupují ze stínu do středu, kde se do kytice přidávají žluté tóny.

Nizozemští malíři zátiší s květinami si ve třicátých letech 17. století často vybírali tulipány, v té době panovala v Nizozemsku tulipánová horečka. Tento obraz je namalován nedlouho po zhroutilí tulipánového trhu, ale malíř do něj žádný komentář nevložil. Nebo přece jenom? Naznačuje snad něco hlemýžděm pod květinami nebo puklinami v kamenné desce?

Hans Boulenger patřil k Holandské škole. Žil a tvořil v Haarlemu.

Svoje obrazy také signoval jako „Bollongier“.

OVOCE

Adriaen Coorte (mezi 1659 a 1664–po 1707)

Je málo známo o malíři Adriaenu Coortem, který na svých obrazech dosáhl elegantní a působivé jednoduchosti tvarů. Pro svá pozdější zátiší si vybíral často jediný předmět – jeden kus, větvičku, svazek, trs, hrozen ovoce nebo zeleniny. Jeho zátiší jsou často umístěna na kamenné desce se signaturou. Maloval více variant jednoho motivu, pozoroval a interpretoval svoje náměty pokaždé znovu a znovu.

Divák vidí na tomto obraze většinu kuliček angreštu červených, už ve zralém stádiu, ale některé jsou ještě nezralé a zelené. Přejechod od nezralého stádia do červené je patrný. Průhlednost bobulí, jemné chloupky, průsvitná dužina, zbytky květenství jsou jemné, ale přesvědčivé. Takřka magické osvětlení přitáhne současného diváka i dnes, po třech stech letech. □

Stilleven II.

Het Nederlandse stilleven in de 17de eeuw

BLOEMEN IN DE VAAS

Roelant Savery (ook Savery, 1578–1639)

In het eerste decennium van de 17de eeuw begonnen de kunstschilders in Amsterdam, Den Haag, Middelburg, Antwerpen en Praag op hetzelfde tijdstip bloemen te schilderen. Karl van Mander schrijft in zijn *Schilder-Boeck* (verschenen 1604), dat de eerste kunstenaar die met succes in olieverf boeketten schilderde, Jacques de Ghey was. Eén van zijn grote schilderijen bevond zich in de collectie van de keizer Rudolf II in Praag en kon Roelant Savery als bron van inspiratie dienen.

In een glazen roemer, die een stukje over de rand van de nis uitsteekt, zijn bloemen van allerlei aard gearrangeerd. Het hart van de compositie wordt gevormd door een roos, waaronder op elegante wijze een knop zichtbaar is. De bloemen komen goed uit tegen de halflichte en halfdonkere achtergrond. Links onder de vaas vallen in de stenen omlijsting met kleine, geschilderde beschadigingen, de signatuur van de schilder en het jaartal 1615 te lezen. Onder de vaas ligt een afgevallen akelei, ernaast tracht een neushoornkever van het toneel te verdwijnen. Ook zijn er twee hagedissen te zien, op de lijst rusten een kleine en een grote huisvlieg.

Roelant Savery was een getalenteerd schilder uit de Zuidelijke Nederlanden. Hij trad (waarschijnlijk) in 1604 in dienst bij keizer Rudolf II in Praag, waar hij tot ca. 1614 bleef. De grote belangstelling voor wetenschap, natuur en kunst aan het hof van Rudolf II was een sterke stimulans voor zijn scheppend werk. Enkele jaren na Rudolfs dood keerde Savery terug naar Nederland en vestigde hij zich in Utrecht, waar hij de rest van zijn loopbaan bleef.

In maart 2016 heeft het Mauritshuis in Den Haag dit zeventiende-eeuws bloemstilleven van Roelant Savery aangekocht. Het museum betaalde 6,5 miljoen euro voor het werk.

Hans Boulenger (ook Bollongier ca. 1600–1672)

De schilder dankt zijn faam voornamelijk aan zijn bloemenstukken. Eén van de uitbundigste ervan is dit schilderij – grote en stevige tulpen worden aangevuld door rozen, violieren, een lis, een primula, anemonen en anjers. Onder de vaas ligt een bloem met schuin afgesneden steel, waarmee de schilder naar de menselijke activiteit verwijst. De achtergrond is donker, de witte tulpen, kort afgesneden in verschillende stadia van hun bloei, treden uit de schaduw en zijn met name zichtbaar in het midden, waar zich ook gele tonen in het boeket mengen.

Hollandse bloemenschilders van de jaren dertig van de 17de eeuw kozen vaak tulpen vanwege de tulpenmania in die tijd. Dit schilderij is niet lang na de ineensdorting van de tulpenmarkt gemaakt. Daarvan hier geen commentaar; maar misschien wil de schilder met de slak onderin het schilderij en met de barsten in de stenen omlijsting toch iets aanduiden?

Hans Boulenger behoorde tot de Hollandse School. Hij woonde en werkte in Haarlem.

Hij signeerde zijn werk ook wel met „Bollongier“.

VRUCHTEN

Adriaen Coorte (tussen 1659 en 1664–na 1707)

Er is weinig bekend over de kunstschilder Adriaen Coorte, die in zijn schilderijen een elegante vereenvoudiging van de vormen bereikte. Hij koos voor zijn latere stillevens als thema vaak één onderwerp – één stuk, takje, één groente- of vruchtensoort. Zijn stillevens zijn vaak op een stenen plint met zijn signatuur erop geplaatst. Hij schilderde meerdere varianten van hetzelfde motief; hij observeerde de vruchten telkens weer.

De kijker ziet dat de meeste bessen rood en rijp zijn, maar enkele zijn onrijp en groen gebleven. De overgang van onrijp naar rood is goed te zien. De doorzichtigheid van de vruchten, fijne beharing, het transparante vruchtvlees, de restanten van de bloempjes zijn subtiel, maar overtuigend weergegeven. De bijna magische verlichting zal de moderne beschouwer ook na driehonderd jaar zeker aanspreken. ■

Adriaen Coorte
Kruisbessen, papier op paneel / *Angrešty*, papír na desce
1701, The Cleveland Museum of Art, Cleveland

Peter Paul Rubens

(1577–1640): Dopisy / Brieven

Balthasaru Gerbierovi
Antverpy, 21. dubna 1627

93

Pane,
váhal jsem, odpovědět na Váš dopis z 9. března, protože jsem doufal, že Vaše Výsost dostane odpověď na své psaní týkající se prvního návrhu. Ale protože ten na sebe nechá čekat, nechtěl jsem váhat se sdělením, že jsem řečený dopis s příloženými spisy obdržel a že byl poslán kurýr k Jeho katolické Výsosti, který měl jeho Výsost informovat o obsahu a poprosit ji, aby ihned odpověděla, což se jistě stane a o čemž Vás budu cestou, kterou popisujete, ihned informovat. Prose Boha, aby tato záležitost vzala onen konec, který si musíme přát pro blaho křesťanova, líbám Vám z celého srdce ruce a zůstávám stále Váš
Rubens.

16

Pierre Dupuyovi
Antverpy, 22. dubna 1627

94

Urozený pane,
dlužím Vám odpověď na dva dopisy z 2. a 16. tohoto měsíce, protože jsem byl uplynulý týden různými záležitostmi nucen odložit své psaní až na večer a vždy se dostavily neodkladné překážky, takže jsem svůj dluh nemohl splatit. Jsem Vám nanejvýš zavázán za mnohé dary v podobě skvělých knih, které mi stále posíláte. Knihovnu typografických autorů Francie jsem obdržel, nemohl jsem však je kvůli různým zdržením a deklaraci krále dosud číst. Děkuji Vám z celého srdce za jedno i za druhé. Dostal jsem balík pana Peiresca, který byl přiložen k poště pro pana velvyslance a velice se těším, když vidím, že přítel se opět zcela zotavil a jeho záliba pro starověk, zvláště pro kameje a medaile se znovu probudila, protože mi píše obšírný dopis plný nových pozorování, co se týče tohoto předmětu, z čehož pociťuji obrovskou radost. Rovněž nebudu meškat a při první příležitosti mu odpovím; v daném okamžiku to nemohu náležitým způsobem učinit, chci mu přece zaplatit stejnou mincí. Přiložené dopisy jsem nechal zaslat vlastní rukou příjemcům. Doufám, že konečně dostanete knihu rodu Linde, protože jsem ji předal vlastní rukou Anthoine Sourisovi*) a ještě dnes se od něho dozvím, proč tak dlouho nedorazila. Cesta, kterou velvyslanec volí, aby naše

Faethónův pád / De vall van Phaëton
1604–1605, National Gallery of Art,
Washington DC

Venuše a Adonis / Venus en Adonis
1610, Museum Kunstpalast, Düsseldorf

korespondence byla bezpečnější a snadnější, je výtečná, pokud laskavý pan de la Mothe sám bude ochoten převzít úlohu zprostředkovatele naší vzájemné výměny. Nevkládám totiž velkou důvěru v pečlivost služebníků velkých domů. A nyní se dostáváme k vlastnímu předmětu Vašeho dopisu. Za prvé se mi jeví Váš názor o nouzi**) a obecném nedostatku peněz panovníků, nejen v Evropě, nýbrž vůbec v celém světě, velice významný a často jsem na něj myslel. Neboť je neuvěřitelné, že všichni křesťanští králové dospěli ve stejné době tak daleko, že mají nejen dluhy, takže museli dát své příjmy do zástavy, ale že již sotva naleznou nové prostředky, aby trochu popadli dech a prodloužili svůj ztenčující se úvěr, který zřejmě dlouho nevydrží. Snažně Vás prosím, abyste věřil, že nechci být opovázlivý, kout pikle se sluší chátře, nikoliv nám. Je nepochybné, že byla s Janovany a obyvateli Luky uzavřena nová smlouva a půjčka***), jejíž podrobnosti a kolik má platit naše město, bych Vám mohl napsat, kdybych byl odborníkem, ale nepochybuji, že se Vám post data Vašeho dopisu ze 16. vše vyjasnilo, neboť záležitost, která prochází tolika rukama, se nedá utajit. Touto smlouvou byl dekret zneplatněn nebo na několik let odložen. Kdybych byl některým z oněch vyjednávačů, spokojil bych se s tím, že budu ohrožen, aniž bych čekal na ránu. Ve Španělsku se vydali neobvyklou cestou, aby se vyhnuli úplnému zruinování těchto nezávislých říší: za čtvrt bilionu snížili o tři čtvrtiny vlastní měnu a majitelům slíbili, že jim za čtyři roky bude nahrazena celá hodnota, čemuž stěží****) mohou uvěřit. A bych řekl pravdu, uvedenou publikaci jsem také dosud neviděl. Abychom se však nyní vrátili k nouzi panovníků, nedokážu si ji vysvětlit jinak, než že veškerá bohatství světa se dostala do rukou jednotlivců, a tak byla vyvolána všeobecná chudoba. Protože když rozdělíte i velkou řeku do mnoha potoků a svedete je, vyschnou. Nehledě na to, mají skoro všichni panovníci tak špatný a zastaralý systém hospodářství a nedbalost je tak zakoreněná, že půjde těžko je dát opět do dobrého stavu, tak jako kupec nebo jestli chcete otec rodiny cuius rationes semel sunt perturbatae, paro emergit, sed aeris alieni ponderi succunubens pessumdat, a výše úroků se zvyšuje stejnou měrou, jako klesá úvěr. Zajisté dřívější dekrety španělského krále moderando foenori tuto monarchii udržely na nohách, neboť lichvářské úroky*****) činily 30 až 40 procent a v případě nouze ještě výše. Ohledně toho, co píšete o pracích na kanálu, které byly zcela opuštěny a pro které byla údajně ztracena veškerá naděje, prosím věřte mi, že jsme se zde nic podobného nedozvěděli. Je sice pravda, že práce byly kvůli krutému mrazu, který tuto zimu hrozně řádil, kvůli ledu a také kvůli nedostatku peněz na nějaký čas pozastaveny. Přesto však finanční komisař před asi třemi týdny za tímto účelem vyzvedl v našem městě velkou částku v hotovosti a nemohu věřit, že by Lutyšané tomuto podniku*****) nyní kladli sebemenší odpor. Zdá se mi však, že menší hráze, které v době záplav Rýnu stojí pod vodou, půjde těžko udržet proti divokosti řeky a vyčistit je od nahromaděných nečistot. Ale Don Giovanni di Medicis mi řekl, že už našel prostředek, jak tuto potíž odstranit. Dosud nevím, zda se objeví nějaká nová překážka; a proto musíme nejprve vyčkat konce, vpravdě Vás však ujišťuji, že práce až dosud pokračují s velkým úsilím. O sňatku markýze Spinoly*****)

17

»

s vévodkyní z Arschotu nikdy nebyla řeč, ale myslím si, že je míněna vévodkyně z Croy^{*****}), o níž je zmínka ve Vaší knížečce^{**}). Jeho Excelence ji má velmi rád a váží si jí a podle mého názoru, kdyby se španělští šlechtici směli ženit podle přání, aniž nejprve získají královo povolení, již by tak učinil, ale dosud nepanuje ještě žádná jistota o tom, a aegre capitur annosa vulpes.^{*****}) Příčinu této pověsti je snad třeba hledat v podobném případě, protože mladá vévodkyně de Croy, dědička tohoto rodu a dcera z prvního manželství vévody de Croy, který byl zavražděn, se zasnoubila před nedávnem s markýzem de Renthii. Lichotivé přijetí pánů, které se dostalo panu de Thouvi v Římě, odpovídalo jeho zvláštním zásluhám a zděděné slávě jeho jména, stejně tak jako zdvořilosti Svatého otce. S radostí se dozvím o jeho šťastném návratu a byl bych Vám velice zavázán, kdybyste mi prokázal tu čest, že mne mezitím Vaším doporučením uchováte v jeho vzpomínce a přízni. Není těžké uvěřit, že holandské Státy budou chtít zasáhnout do urovnání sporů mezi Švédy a Dánskem, protože je jisté, že budou chtít činit totéž mezi Francií a Anglií. Co se mne týče, přál bych si, aby celý svět žil v míru a abychom místo železného měli věk zlatý. Protože už nemám, co bych psal, končím a líbám Vaše ruce.

P. S. Pan Bagni, apoštolský nuncius, je jedním z největších příznivců a přátel, kterého na tomto světě mám. Jeho zjev stejně jako jeho přívětivé mravy a další dobré ctnosti mne vedou k úsudku, že by se mohl stát papežem, čehož by byl hoden a schopen zastat jakékoli významné postavení. Vášně Petra Petaua nejsou u tohoto řádu žádnou vzácností, quae plerumque spirant merum, pus atque venenum, in omnes quorum virtutibus aut invident aut aemulantur. Zašlu Vám velice rád lepty kamejí, přestože stejně jako potrat nejsou hodny, aby spatřily světlo dne. A přiložím rytiny kanálu. Antverpy, 22. dubna 1627.

*) Anthoine Souris říká, že to nemůže být ztracené a že očekává v několika dnech návrat vozky, který je má předat.

**) Zvláště Turek nemá halíř nazbyt a Číňan už také ne.

***) Avšak tato půjčka ve výši 2 1/2 milionů nebude našim potřebám stačit.

*****) Přesto se to však považuje za jisté.

*****) Tyto lichvářské úroky, přestože byly sníženy na 5 procent, dosahují neuvěřitelné výše.

*****) Dobrá rytina kanálu se dosud na veřejnosti neobjevila. Neopomenu Vás o tom podle svého slibu informovat.

*****) Markýz Spinola čítá nyní 56 let, jak mi sám řekl.

*****) Tato žena je obdařena velkou krásou duše a těla et omnibus und omnes surripuit veneres.

*****) De bono viduitatis.

Pierre Dupuyovi
Antverpy, 6. května 1627

95

Nejjasnější a vážený pane, neobyčejně mne mrzí, že Vám ten darebák vozka nepředal balík s knihou rodu Linden, jak měl uloženo; nejedná se zde však o tak

Zjevení Ducha svatého svatě Tereze z Ávily / Het verschijnen van de Heilige Geest aan de Heilige Teresa van Avila
1612–1614, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam

velké hodnoty, aby se ztráta nedala opět nahradit jiným exemplářem. Jistě šlo o nějakou nehodu, a nikoliv zlý úmysl, neboť jak učí zkušenost, u nákladních vozů se ztrácejí snadněji malé balíčky než velké. Pohovořím ještě dnes s Anthoine Sourisem, abych se dozvěděl, zda se jeho služebník vrátil. V každém případě jsem při přijímání Vašich darů šťastnější než při předávání svých, jako když jsem dostal pojednání de Pictura, které jsem však dosud nečetl, protože jsem si je mohl podržet pouhé dva dny, jelikož dosud nebylo svázané.*) Pošlu Vám astronomickou knížečku s názvem: Loxias seu de obliquitate solis, Diatriba, authore Godifredo Wendelino. Je ve svém oboru velice chválen, a kdybych věděl ještě něco jiného, co by vám dělalo radost, poslal bych kvůli menším nákladům a kvůli větší bezpečnosti vše společně. O veřejných věcech se nevím nic jiného, než že na všech stranách panuje lenost a ochablost, a pokud mohu z jistých známek soudit, našlo by se, kdyby byla španělská pýcha přístupná rozumu, dostatek prostředků, aby Evropa, která se jeví zcela spoutaná, byla vedena mírovou politikou do lepších vod. Zde se udržují ještě stále tajné kontakty s Holanďany; ale vezte a buďte ujištěni, že Španělsko neučinilo žádné opatření, v žádné formě, aby s těmito vyjednávalo, přestože naše kněžna panovnice a markýz Spinola mají především zájem na veřejném blahu (které závisí na míru), a na svém vlastním klidu Jsme již unaveni, a sice ani ne tak kvůli vedení války, jako mnohem spíše kvůli neustálým potížím se získáváním potřebných zásob ze Španělska, kvůli trvalému nedostatku peněz a hanbě, které musíme trpět v důsledku zloby a neschopnosti ministrů a nakonec kvůli nemožnosti jednat jinak. Vyjednávání o «Quartos» je pro Španělsko tak důležité, že nezískáme-li vhodnou pomoc, bude mít za následek velké zruinování, jak správně tušíte. Nevíme ještě jakými prostředky, o čemž jsem se již zmiňoval, ale tak či onak to bude nutné, protože odklad již nebude dlouho možný. Je mi líto, že nemám žádný významný podnět, abych Vám psal, ale je tím vina neplodnost tohoto času a nikoliv moje línost. Konče, líbám Vás a Vašemu bratru z upřímného srdce ruce.

Váš nejoddanější služebník

Peter Paul Rubens.

Antverpy, 6. května 1627

P. S. Prosím Vás, abyste přiložený dopis bezpečně předal panu Peirescovi.

*) Skládám Vám za to své dlužné díky.

Pierre Dupuyovi
Antverpy, 13. května 1627

96

Nejjasnější a vážený pane, odhlédneme-li od příchodu velvyslance Savojska, není zde nic nového; ten sem přišel před třemi dny z Vašeho dvora a jeho přijetí a jak se k němu chovají, odpovídá důstojnosti jeho pána, vévody. Nevíme však dodnes skutečný cíl jeho mise, přestože se předpokládá, že je zde, aby si vyprosil zprostředkování nejjasnější infantky k urovnání potíží mezi Španělskem a vévodou. Před několika dny dorazil jeden šlechtic ze Španělska s poštou a přivezl královský edikt týkající se «quartos» se dvěma deklaracemi, vše již vytištěné.

Dosud se mi nepodařilo je spatřit, musí však být po všem, co slyším, formulován tak, jak jsem Vám již líčil ve svém posledním dopise. Řekl jsem Antoine Sourisovi, že balík s knihou, kterou jsem mu předal, dosud nedorazil; napsal v této věci mistrovi pro zavazadla své pařížské kanceláře a předpokládá se, že balík možná zůstal ležet na celnici. Možná byste učinil dobře, kdybyste tam poslal svého sluhu; je možné, že adresa znějící na Vaše jméno se cestou ztratila nebo se stala nečitelnou.

Rytina nového kanálu rovněž měla vyjít, když Jeho Veličenstvo vyslovilo přání změnit jméno Fossa Eugeniana na Mariánský kanál nebo na Kanál Naší Paní. To je příčina, proč jsem dosud neobdržel exemplář, který slíbili; ale v krátké době mi ho dají.

Považuje se za jisté, že nejjasnější infantka se vydá v několika dnech do Notre Dame de Montaigu, aby se zúčastnila vysvěcení kostela; odsud podnikne cestu do Maastrichtu a tam si prohlédne práce na novém kanálu; to můžeme považovat za jisté znamení, že podnik je v nejlepším běhu a blízko svého dokončení. Také vskutku není pravděpodobné, že by se Její Výsost, markýz a ještě méně oba společně v doprovodu dvora vystavili neopatrně nebezpečí, že se jim celý svět vysměje. Několik inženýrů doprovázených silnou eskortou kavalerie bylo pověřeno úkolem prostudovat možnost stavby kanálu a jeho průběhu z Vanloo do Antverp, který již byl plánován a jenž se má táhnout minimálně v délce dvaceti mil; takový podnik se mi zdá silně přesahovat síly naší doby. Ale před návratem těchto vyslanců a před pečlivým prozkoumáním jejich zpráv zde nebude možno dosáhnout žádné jistoty o rozhodnutí Její Výsosti.

Protože nemám, co bych Vám v daném okamžiku dalšího sdělil, poroučím se z celého srdce do přízně Vaší i Vašeho bratra a líbám Vám v lásce ruce.

Váš oddaný sluha

Peter Paul Rubens

Antverpy, 13. května 1627

B. Gerbierovi

Antverpy, 19. května 1627

97

Pane,

Vaše mlčení mne naplňuje údivem a vzbuzuje ve mně pochybnost, zda jsou naše balíky adresovány správně. Při korespondenci takové důležitosti je nutné vždy potvrdit příjem dopisu, aby bylo možno v případě nehody věc napravit duplikáty. Z přiloženého dopisu savojského velvyslance zjistíte, že jsme byli společně v Bruselu a já, co se mne týče, přiznávám, že jsem obdržel veškeré uspokojení světa, poté, co savojský velvyslanec Infantce a markýzi Spinolovi prokázal svoji reverenci. Chtěl se pouze prostřednictvím mne dotknout tajemství, a protože jsme ho shledali tak dobře informovaným jako nás samotné, považovali jsme za přiměřené s ním vyjednat upřímně a bez výhrad nebo postranních myšlenek. Na výslovný příkaz Spinolův jsem ho informoval o současném stavu věcí a ujistil jsem ho zcela a plně našimi dobrými a svatými záměry. Mohu Vám rovněž sdělit, že jsme dostali zprávy od 702, které nás naplnily nadějí a vzbudily v nás naději na úspěch věci. Ale to nestačí, abychom ji provedli. Doufáme,

Daniel v jámě lvové / Daniël in de leeuwenkuil
1615, National Gallery of Art, Washington DC

že s Boží pomocí brzy bude následovat ostatní. Vrátil jsem se, poté, co jsem v záležitosti docílil určité jasnosti a přiblížil jsem Scagliu a Spinolu k sobě tak blízko, že mohou o věci vyjednat, do Antverp: přesto mi ještě stále prokazovali, když se objevily nějaké pochybnosti, dvojznačnost nebo váhání, tu čest, že využívali mé rady, aby tuto věc nazírali ze dvou stran. V daném okamžiku, myslím si, už mezi nimi není žádná potíže, velice dobře si rozumějí a spolupracují k oboustrannému velkému uspokojení bez jakékoliv nedůvěry. Je nepochybné, že považujeme Scagliu pro záležitosti takové důležitosti za neobyčejně schopného, a jsem rád, že se rozhodl přijít do Holandska, neboť celá debata, jak jsem již Scagliovi a rovněž Vám řekl, se často točí kolem nároku států, aby to, co mají ve skutečnosti, vlastnily i nominálně. Scaglia mi řekl, že předpokládá, že ho tam navštívíte. Považoval by se za velice šťastného, kdybych se pak s Vámi mohl setkat, ale nevěřím, se moji pánové z vlastního popudu odváží mne poslat; v ostatním jsem toho názoru, že moje přítomnost by byla pokroku věci velice užitečná, protože bychom mezi sebou mohli vyjasnit dříve projednávané obtíže; neboť protože jsem byl používán od roztržky v této záležitosti nepřetržitě, držím dosud v ruce veškeré papíry jedné i druhé strany. Mohli bychom se poradit společně s Scagliou a Carletonem. Proto Vás prosím, abyste nalezl prostředek toto s Buckinghamovou pomocí dosáhnout tím, že mi za tímto účelem napíše dopis, v němž uvede, že Vás posílá do Holandska a pověří Vás mnoha věcmi, které nelze bezpečně ani snadno svěřit papíru. A protože se neodvažuje Vás poslat do Bruselu, aby to znovu nevyvolalo mnoho rámusu jako poprvé, avšak přeje si, abych se vydal se svolením svých nadřízených do Hollandu, abych se tam za příznivých okolností setkal s Carletonem a Scagliou. Tím by se mnoho dosáhlo; neboť jak už jsem Vám řekl, spočívá obtíž, které tomuto krásnému mistrovskému dílu zabraňuje nebo které by je minimálně mohlo učinit nedokonalým, v záležitosti států. Mám tam přátele, kteří zastávají velké hodnosti a své staré korespondenty, kteří se nevyvlečou ze své povinnosti. Prosím Vás, abyste se o to postaral, avšak pod nejpřísnější podmínkou, že tuto moji prosbu uchováte v tajnosti, aby se nikdy žádný člověk nedozvěděl, že se věc děje na můj pokyn. Scaglia zde bude pozitivní a zaslali jsme dopis, v němž žádá o pas pro Státy. Bude jisté, co se týče mého příchodu mého názoru, přestože jsem se mu dosud nesvěřil a tajemství jsem vyhradil pouze pro Vás samotného, abyste je sdělil Buckinghamovi Vy. Ale budu muset dostat pas prostřednictvím stejného nástroje, minimálně prostřednictvím Carletona nebo Scaglii. Prosím Vás, abyste mi laskavě odpověděl ihned, i o jednotlivostech, o nichž jsem již tak často psal*) a které se týkají ostatních, Buckinghamovi patřících obrazů. Bez Vašeho příkazu se neodvažuji je zaslat, doprava je tak nejistá a nebezpečná, že jsem se toho bez Vašeho výslovného příkazu neodvážil. A protože už není co psát, líbám Vám poníženečně ruce a poroučím se do Vaší přízně zůstává navždy
Váš nejoddanější služebník
Peter Paul Rubens
Antverpy, 19. května 1627

Prosím Vás, abyste tento dopis spálil, jakmile si ho přečtete, neboť by mne mohl u mých pánů ruinovat, přestože neobsahuje nic špatného: především by snížil moji důvěryhodnost v jejich očích a učinil mne pro budoucnost zbytečným.

Pierre Dupuyovi.

Antverpy, 20. května 1627.

98

Urozený a vážený pane,
mezi zprávami, které mi s Vaší obvyklou zdvořilostí a pečlivostí zasíláte, se mi jeví zvláště jedna hodna pozornosti, a sice ta, která se týká souboje šesti soupeřů na Královském náměstí, který tam byl vybojován zcela bez ohledu na majestát názvu. Takřka se zdá, jako by zvolili toto vznešené místo záměrně, aby tím své pohrdání královským ediktem ještě zdůraznili. Zde panuje názor, že Bouteville se stáhl do země kolem Lutychu a nepanuje proti němu nejmenší podezření. Markýz Spinola mi vícekrát řekl, že si nevzpomíná, že by se někdy setkal se šlechticem, jehož povaha by se mu svojí skromností a ušlechtilostí svých způsobů líbila více, nehledě na to, že ho shledal také prozíravým, moudrým a ve věcech světa velice zkušeným.*) Odpověděl jsem Jeho Excelenci, že se pod touto slupkou skrývá nebezpečný vlk, a že Jeho Excellence by toto brzy odhalila sama, kdyby byl jeho pobyt na našem dvoře delší. Je velice zvláštní, že se dokázal tak rychle zachránit a žádný z nich nebyl dopaden, za bílého dne a uprostřed takového davu. Zde žádné taková divadla nezažíváme a tento druh statečnosti není ceněn vysoko. Když zde někdo usiluje o hrdinství, musí je projevit ve válce nebo ve službě králi. Začínají se zde vydávat rozkazy pro nákladní vozy a děla, což je obvykle předehra polního tažení. Ale zůstávám u svého názoru, že se nepustíme do žádného jiného podniku, než že budou napuštěny kanály, protože vidím, že se zde provádějí přípravy pro další kanál, který má vést od Herenthalsu do Antverp. Zdá se, že nepřítel, kterého nelze zbraněmi ani porazit ani si podrobit, chtějí sevřít těmito kanály do jeho opevnění.

Savojský velvyslanec je dosud v Bruselu a říká se, že v několika dnech dorazí sem, a že požádal o bezpečný doprovod do Holandska. Neznám důvod této cesty, přesto je pravda, že nejjasnější Infantce řekl, že se spory vévody, jeho pána, se španělským králem urovnávají, a že prosil. Její Výsost, aby mu byla milostiva; ale to není dostatečný důvod a snáší se také špatně s cestou do Holandska, nehledě na to, že zprávy z Itálie hlásí, že vévoda pochoduje v čele dvanácti tisíc mužů na Janov. Papež udělá dobře, odcestuje-li osobně k vévodovi z Urbina, aby mu poskytl poslední pomazání. Toto by byla správná cesta pro Sv. Petra, aby se postupně, jak plánoval Borgia, stal pánem celé Itálie, kdyby království Neapol a stát Milán nebyly ovládnuty silnou rukou. Žasnu jenom nad nestydatostí kardinála Spady, který, vzpomínám-li si dobře, je synem lékaře sice bohatého, ale postrádajícího i jen odlesk šlechtictví. Je mi líto, že Vám nemohu sdělit nic dalšího, a proto končím, líbaje Vám a Vašemu bratru nejponíženěji ruce.

Antverpy, 20. května 1627

Váš nejoddanější služebník

Peter Paul Rubens

P. S. Jakmile budu mít odpověď Antoine Sourise, který napsal mistrovi pro zavazadla do Paříže, pošlu Vám všechny slíbené věci pohromadě.

*) A velice výmluvný.

Svatá Marie Magdalena v extázi / De heilige Maria Magdalena in extase

1619–20, Museum voor Schone Kunsten, Rijssel

Pierre Dupuyovi

Antverpy, 28. května 1627.

99

Urozený a vážený pane,
dnes Vám mohu sloužit jen špatně, neboť hodina silně pokročila a nedostatek látky je tak velký, že ani s novinkami nemohu psát obsáhleji. Zde bylo obecně s lítostí vzato na vědomí Boutevillovo zajetí; během krátké doby, kterou strávil na našem dvoře, si získal pověst jemně cítícího, inteligentního a statečného šlechtice, který usiloval spíše o vlastní slávu, než že by chtěl vzbuzovat u ostatních nenávisť nebo se mstít. Je však pravda, že nejedná dobře, a že jeho slova neodpovídají jeho činům. Nemohu věřit, že královský edikt při tak mocných a aktivních přímluvcích vstoupí v platnost; v každém případě bude síla tohoto ediktu záviset na přisnlosti nebo mírnosti, kterou Jeho Veličenstvo v této stejné závažné jako slavné aféře uplatní.

Zde panuje názor, že dohoda mezi Francií a Anglií zprostředkovaná skotským šlechticem, který odcestoval z Vašeho dvora, aby se odebral do Anglie, dostala správný směr. Avšak zákaz obchodování povede k opačnému výsledku, neboť podle mého názoru bude velmi těžké tento velice přísný zákaz dodržet, aniž se obchod enormně poškodí a připraví se obchodníkům velké nepříjemnosti. Snad se provádění bude vyznačovat větší ohleduplností a mírností.

Zde berou veřejné záležitosti velice pomalý průběh a nacházíme se spíše bez míru než ve válce, nebo lépe řečeno, musíme snášet nevýhody války, aniž užíváme výhod míru. Naše město alespoň leží jak tělo zasažené souchotinami, které se postupně stravuje. Každý den vidí, jak se počet obyvatel snižuje, naše nešťastné město nemá žádné prostředky, aby se udrželo svojí pílí svých řemesel nebo svým obchodem. Musíme doufat, že se tato zlá situace, kterou jsme přivoleali naší vlastní nemoudrostí, zmírní, nestane-li se podle tyranské maximy: pereant amici dum inimici intercidant. Ale dokonce ani toto se nedaří, neboť naše bída přesahuje nepatrnou škodu, které způsobujeme svým nepřítelům. Nemaje již co napsat, končím, líbaje Vám a Vašemu panu bratru ruce a poroučím se Vám oběma jako Váš

Váš milující služebník

Peter Paul Rubens

Antverpy, 28. května 1627

Nedostal jsem dosud odpověď od Antoine Sourise nebo lépe řečeno od jeho poštmistra, který bydlí v Paříži, nemohl jsem však dosud dostat rytinu Mariánského příkopu.

Pierre Dupuyovi

Antverpy, 4. června 1627

100

Nejjasnější a vážený pane, s radostí jsem si přečetl královu deklaraci o vydání vévody z Halluinu a pana z Liancourtu a jsem toho názoru, že jeho Veličenstvo, aby zachovalo autoritu svého ediktu, nechtělo sebe samo obžalovat z ukvape-

nosti a přiznat, že oba pány, kteří jsou nevinní, odsoudilo neprávem, nýbrž raději chtělo zločin anulovat, než aby udělilo milost, což by mohlo mít následky. Tento vychytralý tah se podobá v jistém ohledu způsobu jednání papeže Clementa VIII. v záležitosti zcela jiné povahy, totiž rozvodu krále Jindřicha IV a královny Markéty, kde přes víceleté manželské společné bydlení prohlásil manželství za neplatné, aby neohrozil i sama sebe, ani věc pochybným dispensem, který by mohl být jednoho dne vzat zpět. To bylo možno číst v četných pamfletech, které byly uveřejněny ještě v době vyjednávání,^{*)} a dokonce katolíky, kteří napadali papežskou autoritu a prohlašovali dispens za nemožný.

Doufám ve všechno dobré pro Boutevillea, protože matka očekávaného krále, se chce těsně před svým porodem o něj zasadit. Zdá se mi, že takováto mimořádná přimluva si zaslouží zvláštní milosti, aniž přitom chci vysuzovat zvláštní důsledky, neboť nevěřím na úplné prominutí, nýbrž předpokládám, že bude uděleno zmírnění trestu, jako je konfiskace statků a vězení.^{**)} Mezitím lze říci: Kdo získává čas, získává život.

Nejjasnější Infantka odcestovala s Markýzem a malou svitou^{***)} do Notre Dame z Montaignu a panuje názor, přestože se neví nic jistého, že podnikne cestu, aby si prohlédla nový kanál, jehož rytinu jsem dosud nebyl schopen získat; ta bude z jistých důvodů zveřejněna až po návratu Její Výsosti. Tyto kanály slouží, jak jsem vždy říkal, našim vojskům ke cvičení a budou nám pro vývoj obchodu velice užitečné. Vedle toho budou chránit velký lán země před útoky nepřítele, před poplatky, které jim ukládá, před obrovskými daněmi, které vybírá a které do jeho pokladny přivádějí každoročně velkou částku.

Myslím, že se náš balík s knihou rodu Linden ztratil, protože Antoine Souris ani vy jste jej na celnici nenašel. Opatřím Vám co nejdříve jiný exemplář, dostanete je ihned s rytinami kanálu, návrhy kamejí a dílem zvaným Loxias. Prosím, abyste mi řekl, zda je v této zemi ještě něco, co by Vám mohlo být příjemné, abych mohl ze všeho udělat velký balík, protože se malé balíky ztrácejí snadněji než velké.

1. června odcestoval velvyslanec savojský do Holandska, poté, co dostal od států pas, a sice prostřednictvím jezdce kterého markýz sám k tomu účelu poslal velvyslanci benátskému. Měl jsem tu čest s ním několikrát hovořit a můj úsudek o něm odpovídá Vašemu: Je to muž subtilního ducha, podle mého na svůj úřad plně stačí. Má jako pána knížete, který mu bude dávat hodně úkolů a který služebníka jeho schopností naléhavě potřebuje. Náš markýz je téhož názoru, poté, co s ním často vyjednával, a myslím si, že se oba k sobě dobře hodí. Scaglia hovoří dobře a mnoho, náš markýz hovoří málo, je velice zdrženlivý, všechno slyší, ale nemyslí proto méně.

Viděl jsem poznámky, týkající se Vašich obrazů, které jste mi poslal, nemohl jsem se jimi však vzhledem k nedostatku času dosud zabývat; nechte mi prosím čas do příští pošty, neopomenu opatřit to nejméně špatné, co budu moci, přestože je předmět dosti omezený, protože existovalo pouze málo oblíbenců, kteří přežili své pány. Protože už nemám, co bych psal, líbám Vám i Vašemu bratru z celého srdce ruce a poroučím se do Vaší přízně.

Antverpy, 4. června 1627.

Vaší jasnosti oddaný služebník
Peter Paul Rubens

Svatý Roch ustanoven Kristem za patrona obětí moru / Heilige Rochus door Christus aangesteld tot patroon van de pestlijders
1623–1626, Sint-Martinuskerk, Aalst

^{*)} a v několika pozdějších.

^{**)} *In luctu atque miseriis mortem cerumnarum requiem non cruciatum esse* (Sallust).

^{***)} Posledního května.

Pierre Dupuyovi

Antverpy, 10. června 1627.

101

Nejjasnější a nejmávanější pane, smrt vévodkyně z Orleansu se mi zdá za panujících okolností nanejvýš neblahá, a sice nejen kvůli narození dítěte, jehož pohlaví je činí k vládnutí neschopné, a kvůli mladistvému věku vévodkyně, nýbrž i kvůli starosti o nově narozené dítě a kvůli nejistotě v královském následovnictví. Ano, neštěstí je kruté, a pomyslím-li, v co všechno se plným právem doufalo, je třeba říci: *quam longe a destinatione sua jacet!* Zdálo se, že tento sňatek uspí tisíce intrik, zabrání množství zmatků. Kardinál musí být, jestliže se nemýlím, zasažen v nejvyšší míře, a přestože mu pro nové manželství nebudou chybět partie, nenapadá mne v současné době nikdo vhodný.

Bouteville a des Chapelles budou mít velkou účast na obecném smutku; neboť ztratili jedinou přimluvu, která je mohla zachránit, pokud přizeň zemřelých a soucit, který musíme vůči vévodovi v jeho zármutku pociťovat, nepohne krále, aby jim dal milost; především se však domnívám, že kardinál se bude střežit podráždít knížete a šlechtu, která je mu velice oddaná, tím, že by vězně odsoudil k smrti. Bude se snad snažit nejen od sebe odvrátit nenávisť a závist, nýbrž se je pokusí s pomocí královské shovívavosti, zmírnit. Je totiž pravděpodobné, že po rozvedení manželství, které bylo brzdou jejich vzájemné antipatie a neshod, se tyto opět objeví. Angličané násobí denně své nestydatosti a své nelidské činy: rozsekali kapitána lodi pocházející ze Španělska na kusy, a jeho posádku naházeli do moře, protože se statečně bránili. Říká se také, že svým spojencům a přátelům zakázali obchod s Francií a dokonce že holandské lodi, které pluly do této země, považovali za dobrou kořist. Tyto věci však dosud nevíme s jistotou; ale naši kupci zde mají obrovskou starost. Přemýšlel jsem o námětech k malbám, které jste mi v posledním dopise uvedl, nejsem však s výsledkem zcela spokojen. Jak už jsem Vám již napsal, existuje velice málo příkladů takovýchto oblíbenců; co se týče Alexandrových oblíbenců, myslím si, že Ephestion zemřel před ním, Crateros ho však přežil. Plutarch říká, že tito dva byli hlavními Alexandrovými oblíbenci, který více miloval Ephesiona, Craterona si však výše cenil. Ale hledám-li nějakého velice šťastného milce, který svého panovníka velice dlouho přežil a uzavřel svůj život na vrcholu poct a blahobytu, nenacházím žádný příklad, který by se podobal příkladu Cassiodorovu. Po dlouhá léta byl ve službách krále Theodorika a vždy požíval jeho přízně. Přežil krále o přibližně 35 let, byl všemi ctěn a vážen a rozšířil takřkajíc svůj život přes století; nakonec se odebral do kláštera, který sám založil, a zemřel tam ve velkém klidu myslí.

Co se však týče příkladů manželské lásky, nacházím řadu pozoruhodných témat, nejsou však doprovázena okolnostmi, které zmiňujete; skutečný příběh

by mi byl milejší, než pověst, jako například o Orfeovi. Prosím Vás, abyste mi poskytli trochu více času, abych se mohl lépe zamyslet. Je už pozdě a končím, líbaje Vám a Vašemu bratru ruce.

Antverpy, 10. června 1627.

Váš nejponíženejší služebník

Peter Paul Rubens

Nejjasnější infantka bude cestovat jen do Montaigu. Po vyřízení svého devítidenního zbožného pobytu se vrátí do Bruselu; přece však panuje všeobecný názor, že práce na Mariánském příkopu až dosud pokračovaly velice šťastně.

Pierre Dupuyovi

Antverpy, 25. června 1627

Nejjasnější pane, Vaše oba dopisy z 10. a 12. tohoto měsíce jsem dostal spolu s několika knížkami, stejně tak jako zprávu o skutečné příčině smrti urozené paní. Porodní bába se ovšem velice dobře brání proti pomluvám lékařů, ale tyto sofistické řeči jsou zcela zbytečné, neboť chyba (ať už se jí dopustil kdokoliv) se nedá odčinit. A přece může přátelům stačit k určité útěše poznání, že smrt byla přirozená a nevyhnutelná a nebyla zaviněna náhodou nebo nedbalostí pomocníků. Z této malé dcerušky se stane velká panovnice, jestliže jí Bůh propůjčí život a svým bohatým dědictvím k sobě připoutá nějakého mocného panovníka své říše. Vůbec by neudivilo, kdyby se monsieur vrátil ke své staré náklonnosti k mademoiselle de Condé,*) která díky předčasné vyspělosti suis velocius annis crescet in tantam spem. Královna matka a kardinál by si přitom možná nepřišli na své. Obrana pana Bouteville a des Chapelles poskytuje spíše patetické než rozhodné rozumové důvody, jak to při beznadějně věci bývá, která již nespadá do oblasti diskuse. Spása viníků závisí nyní na králově milosrdenství, který se možná nechá vést nějakým státnickým důvodem, jež stojí nad občanským právem, aby znovu nerozjitřil mysl, které již byly silně pohnuty předcházejícími spory. Nebo si bude chtít zavázat bratra a další knížata, jakož i skoro veškerou šlechtu svého království. Spis o Veltlinovi jsem dosud nečetl. Považoval jsem věc za urovnanou, ale možná bude tato se Švédů započatá válka dále vedena perem. Nemohu věřit, že se do těchto třenic osobně zamíchal vévoda z Buckinghamu, a podle mého názoru ať už podnikne cokoli, bylo by velice nerozumné, kdyby se předem angažoval tolik, že by mu nezůstala žádná možnost, vyhnout se dalším omylům, kdyby jeho plány neměly být korunovány úspěchem. Nemáme dosud žádnou jistou zprávu o tom, zda anglická flotila opustila přístav; tuto domněnku nepotvrdil žádný z dopisů z Calais. Co se týče Duinkirku, není se co obávat, flanderské pobřeží se považuje kvůli svému nebezpečnému přistávání pro nepřátelskou flotilu za zhoubné a kromě toho se náš markýz in omnem eventum pojistil dopředu pro všechno. Očekáváme již drahnou dobu tohoto Revisidora a domnívám se, že přijde spíše na žádost nejjasnější infantky a markýze než z jiných důvodů, neboť král uznává tuto nutnost a jasně nahlédá, že je třeba zvýšit zásoby, chceme-li válku vést tak jak je zapotřebí, neboť v takovémto stavu skrovnosti a nedostatku nebudou moci věci

Panna Maria s Ježíškem a svatými / Onze Lieve Vrouw met het kind en de heiligen
1627, Gemäldegalerie, Berlin

Únos Evropy / De ontvoering van Europa
1628-1629, Prado, Madrid

takhle dále trvat. A věřte mi, že kdyby nevládl všude takový úpadek, vznikl by velký zmatek. Viděl jsem dopisy z Haagu, které byly napsány teprve nedávno a v nichž stojí, že aby se zabránilo výdajům, nepotáhne se tento rok do pole, a pevně věřím, že se mnoho nepodnikne ani z naší strany. Říká se, že se nejjasnější infantka s markýzem 27. tohoto měsíce vrátí z Maastrichtu do Bruselu poté, co nový kanál zhlédnou z jednoho konce na druhý; ale dosud se neví, jak byla spokojena s prací. Přesto mohu z cesty Její Výsosti tušit nejlepší úspěch díla. Poslední zpráva ze Španělska, co se týče příchodu pomocných vojsk do Mantovy a tažení Tillyho vojsk, se zde považuje za pravdivou. Stydím se za neplodnost svého nadání, protože mne nenapadá jiná myšlenka pro malbu, jejíž námět jste mi dodal. Dosud jsem nenašel nic vhodnějšího než Cassiodora; ale nyní je řada na Vás, abyste mi přesně vyložil, zda se Vám tento návrh líbí. Mohla by se z tohoto příběhu vybrat nejvýznamnější místa a malíř, který práci vykoná, provede rozdělení kreseb podle prázdného prostoru. Podle mého názoru by Cassiodor sám vydal látku na tři obrazy a dokonce na víc. Ve velkém množství rysů manželské lásky a conjugum commorientium z lásky jsem našel málo, quae faciant ad rem nostram, a když se na to pořádně podíváte, naleznete ve Valeriovi, Pliniovii a Fulgosiovi a dalších autorech více než dost příkladů pro mimořádnou lásku manželek k jejich manželům, ale nikoliv naopak. A kdyby se dokonce některé našly, jsou to tragédie, které odpovídají zběsilosti oněch časů. Sed aut qui super ipsum uxoris cadaver ferro incubat aut rogo insilit aut in serpente se ipsum jugalat, takový T. Grachus nemá žádnou podobnost s případem, který navrhujete, a tam, kde se má chladně a bez vnější okázalosti znázornit vdovec truchlící in conjugii memoria, se ukazuje, že jsou to věci v malířství obtížně znázornitelné. Jinak by tomu bylo, kdyby se jednalo o nějaký působivější příběh, jako například o mouřenína Rahuma Benxamuta, který statečně zachránil svoji manželku unesenou Portugalci, nebo o onoho Napolitánce, jehož hodili do moře, a který sledoval pirátskou loď, která vezla s sebou jeho manželku, dokud ho nevezali na palubu, protože chtěl raději žít s ní v bédném otroctví než sám ve svobodě. Ale toto vše vlastně neodpovídá námětu, který jste navrhl, a proto je nutné, o něm ještě důkladně zapřemýšlet. Jakmile se vrátíte, dostaneme obraz Mariánského kanálu a pak ze všech slíbených věcí společně udělám balík. A protože mi chcete udělat radost a poslat mi posledního Merkura, prosím Vás, abyste ho předal našemu panu Velvyslanci; bude mít příležitost mi ho zaslat prostřednictvím nějakého cestujícího. Protože už nemám, co bych dalšího psal, končím, líbaje Vám a Vašemu bratru nejponíženejší ruce.

Prosím Vás, abyste mi prokázal milost a předal přiložené psaní panu Peirescovi. Promiňte, že jsem nenapsal s posledním poslem. Příčinou tohoto mlčení byly nedostatek látky k psaní a nějaké práce.
Antverpy, 25. června 1627

*) Apud Lipsium, v Exemplis politicis, s. 199.

V PŘEDCHÁZEJÍCÍCH ČÍSLECH ČASOPISU NE-BE NAJDETE PŘEKLADY TĚCHTO DOPISŮ / IN DE VORIGE NUMMERS VAN HET TIJDSCHRIFT NE-BE VINDT U DE VERTALING VAN DE BRIEVEN
2004-3: 1-8, 2005-1: 9-15, 2005-4: 16-21, 2007-2: 22-28, 2008-3: 29-37, 2011: 37-42, 2012: 43-49, 2013: 50-55, 57, 2014: 56, 58-65, 2015: 66-75, 2016: 76-82, 2017: 83-92

Karel van Mander o Jheronimu Boschovi

V roce 2016 se v muzeu Het Noordbrabants Museum v 's-Hertogenboschu uskutečnila výstava věnovaná pětistému výročí úmrtí malíře Jheronima Bosche, který se v tomto městě narodil kolem roku 1450 a zemřel zde 9. srpna 1516. K výstavě byl vydán krásný katalog (lit. 1). Pro připomenutí výročí tohoto malíře jsem přeložil kapitolu z díla Het Schilder-boeck (1604) (lit. 2) Karela van Mandera (1548–164) věnovanou Boschovi. Při překladu jsem vycházel z Manderova originálu, který je možno najít v digitalizované podobě v bázi dat www.dbnl.nl (https://www.dbnl.nl/tekst/mand001schi01_01/). K tomu jsem měl k dispozici německý překlad Floerkův (lit. 3) a překlad do současné nizozemštiny A. F. Mirandeho a G. S. Overdiepa (lit. 4).

Životopis Jheronima Bosche

V dílech malířů se setkáme s mnoha rozmanitými a zvláštními způsoby malby a tématy: každý z nich je nejlepším mistrem v tom, k čemu ho pudí Příroda a sklon. Kdo vypoví všechny ty podivuhodné a prapodivné fantastické strašidelné bytosti a pekelné příšery, které se zrodily v hlavě Jheronima Bosche a které zobrazil štětcem, často spíš děsivé než příjemné. Jheronimus Bosch se narodil v 's Hertogenboschu. Datum jeho narození a smrti se mi nepodařilo zjistit, vím jen to, že působil ve velmi rané době. Provedení jeho draperií se však značně odlišovalo od onoho staromódního stylu, který látku členil do mnoha záhybů. Jeho malba se vyznačovala energičností, hbitostí a půvabem. Svá díla často prováděl na jeden zátah. Přesto však, i když na nich už nic neopravoval, zůstávají velmi krásná. Podobně jako jiní staří mistři měl ve zvyku nakreslit nejprve své věci na bílý podklad desky a na to nanést průhledný tělový tón a často též nechal působit podklad.

Některé jeho věci jsou v Amsterdamu. Na jednom místě jsem tam od něho viděl Útek do Egypta. Josef se ptá na cestu sedláka a Marie sedí na oslu. V pozadí je zvláštní

skála, s množstvím vybavení, jako by to byl hostinec. Jsou tam mimo jiné zvláštní postavy, které za peníze předvádějí tanec s velkým medvědem. Všechno je velice bizarní a směšné. Dále je od něj na Waalu Peklo s patriarchy, jimž se dostává spasení, a Jidášem, který se domnívá, že s nimi může být vysvobozen i on; vytáhnou ho však vzhůru na smyčce a oběsí: člověk žasne nad spoustou bláznivých strašidelných bytostí, také nad tím, jak půvabně a věrně dovedl malíř znázornit plameny, požár, kouř a čoud. Dále je od něho v Amsterdamu jedno Nesení kříže, které namaloval s větší vážností, než bylo obvykle jeho zvykem. V Haarlemu, v domě milovníka umění Joana Dietringha, jsem viděl různé jeho věci, totiž oltářní křídla s různými svěťci mimo jiné Disputaci svatého mnicha s kacíři, který vkládá všechny jejich knihy včetně své do ohně. Čí kniha totiž neshoří, ten bude mít pravdu - a světcova kniha vyletí z ohně. To je velmi krásně namalováno, stejně jako plápolající oheň s ohořelými čadícími poleny pokrytými popelem. Světec a jeho druh vyhlížejí nadmíru důstojně, naproti tomu ostatní mají roztodivné a směšné obličej. Na jiném místě je vyobrazení zázraku. Leží tu na zemi král a další osoby s výrazem velkého strachu. Obličej, vlasy a vousy jsou s pomocí úsporných prostředků provedeny velice zdařile. Další Boschova díla jsou v kostele v 's Hertogenboschu a také na dalších místech: například ve Španělsku v Escorialu. Jeho děl si tam velice váží. Lamponius oslovuje Bosche ve svých verších takto:

*Jheronime Boschi, co znamená tvůj vylekaný obličej,
a tvůj tak bledý pohled? Zdá se, jako bys právě viděl
poletovat všechna ta pekelná strašidla kolem svých uší.
Myslím, že se ti již otevřely nejlubší chóry
Plutovy říše a doširoka se před tebou rozevřely
pekelné příbytky, protože jsi tak dovedný,
žeš je namaloval a ukázal svou pravou rukou
vše, co v sobě skrývá nejlubší klín Pekla.*

Jheronimus Bosch nebo následovník / of navolger, Pokušení svatého Antonína / Verzoeking van de heilige Antonius
1500-1525, Museo del Prado, Madrid

Jheronimus Bosch, Kruisdraging / Nesení kříže
ca. /asi 1498 of later / nebo později, Palacio Real, Madrid

Kromě tohoto Bosche žil ještě Lodewijck Jans van den Bos, narozený v 's Hertogenboschu, který maloval velmi pěkně ovoce a květiny, které někdy dělal stojící ve sklenici s vodou a vynakládal spoustu času, trpělivosti a péče na to, aby všechno působilo jako skutečné: na květinách a bylinách dělal kapky rosy a kromě toho tu prováděl také všelijaký hmyz, motýly, mušky a podobně, jak to můžeme vidět na jeho obrazech, které je tu a tam možno vidět u milovníků umění. Pěkně prováděl i figury, jak můžeme vidět

v Middelburgu u milovníka umění Melchiora Wijntgise. Je tam jeden jeho velmi krásný Jeroným a čtyři velké kulaté obrazy s požáry, ovocem, vázami s květinami a další věci, velice pěkně a pečlivě provedené. Také u Jacquesa Razeta je od něho sklenice s květinami - velice pěkně namalovaná. Protože o tomto Boschovi již nic dalšího nevím, zařazuji ho zde vedle jeho krajana či rodáka ze stejného města, aby jeho jméno a sláva zůstaly v paměti malířů. □

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY / LIJST VAN GERAADPLEEGDE WERKEN

Itsinc, Matthijs – Koldewey, Jos – de Mooie, Charles: Jheronimus Bosch. Visioenen van een genie. Brussel: Mercatorfonds; 's-Hertogenbosch: Het Noordbrabants Museum 1916.

Mander, Carel van: Het schilder boeck: waerin voor eerst de leerlustige jeught den gront der edelvry schilderkonst in verscheyden deelen wort voorghedraghen. Haarlem: voor Paschier van Wesbusch, 1604.

Mander, Carel van: Das Leben der niederländischen und deutschen Maler = Het Leven der doorluchtighe Nederlandsche en Hooghduytsche schilders / des Carel van Mander; Übersetzung und Anmerkungen von Hanns Floerke. München; Leipzig: Georg Müller, 1906.

Mander, Carel van: Het Schilder-Boek. Het Leven der doorluchtighe Nederlandsche en Hooghduytsche Schilders. In hedendaagsch Nederlandsch overgebracht door A. F. Mirandea en Prof. Dr. G. S. Overdiep. Amsterdam; Antwerpen: Wereldbibliotheek N.V. 1950. Vierde druk.

Karel van Mander over Jheronimus Bosch

In 2016 vond in Het Noordbrabants Museum in 's-Hertogenbosch een tentoonstelling plaats ter gelegenheid van de vijfhonderdste sterfdag van de schilder Jheronimus Bosch die in deze stad geboren is rond 1450 en daar ook stierf op 9 augustus 1516. Voor de tentoonstelling werd een mooie catalogus uitgegeven (lit. 1). Om aan deze schilder te herinneren, vertaalde ik een hoofdstuk uit het werk *Het Schilder-boeck* (1604) (lit. 2) geschreven door Karel van Mander (1548-164) gewijd aan Bosch. Ik vertaalde uit Manders origineel dat in gedigitaliseerde vorm gevonden kan worden in de gegevensbank www.dbnl.nl (www.dbnl.nl/tekst/mand001schi01_01/). Hiertoe had ik de Duitse vertaling door Floerke (lit. 3) en de vertaling in het hedendaagse Nederlands door A. F. Mirande a G. S. Overdiep (lit. 4) ter beschikking.

T'leven van Ieronimus Bos

Veelderley en vreemt zijn de geneyghtheyden, handelingen en wercken der Schilders: en yeder is beter Meester gheworden in t'ghene, daer de Natuere hem door lust toe heeft ghetrocken, en aengeheleyt. Wie sal verhalen al de wonderlijcke oft seldsaem versieringhen, die *Ieronimus Bos* in't hooft heeft ghehad, en met den Pinceel uytgedrukt, van ghespook en ghedochten der Hellen, dickwils niet alsoo vriendlijck als grouwlijck aen te sien. Hy is gheboren gheweest tot s'Hertoghen Bosch: maer hebbe geen tijdt van zijn leven oft sterven connen vernemen, dan dat hy al heel vroegh is geweest. Hy was nochtans in zijn draperinghen oft lakenen ghenoech afghescheyden van de oude moderne wijze, van dat menighvuldigh kroken en vouwen. Hy hadde een vaste en seer veerdighe en aerdighe handelinghe, doende veel zijn dinghen ten eersten op, het welck nochtans sonder veranderen seer schoon blijft. Hy hadde oock als meer ander oude Meesters de

maniere, zijn dinghen te teekenen en trecken op het wit der Penneelen, en daer over een doorschijnigh carnatiachtigh primuersel te legghen, en liet oock dickwils de gronden mede wercken.

Daer zijn t'Amsterdam eenige van zijn stucken. In een plaets heb ick van hem ghesien een vluchtinghe van Egypten, daer *Ioseph* voor aen eenen Boer den wegh vraeght, en *Maria* op den Esel sit: in't verschieten is een vreemde roots, waer wonder te beschicken is, wesende als een Herberghe: daer comen oock eenighe vreemde bootsen, die om gelt eenen grooten Beer doen dansen, en is alles wonder seldtsaem en cluchtigh om sien. Noch is van hem op de Wael een Helle, daer de oude Vaders verlost worden, en *Iudas* die oock mede meent uyt trecken, wort met een strick opghetrocken en ghehanghen: t'is wonder wat daer al te sien is van oubolligh ghespook: oock hoe aerdigh en natuerlijck hy was, van vlammen, branden, roocken en smoocken. Noch is van hem t'Amsterdam eenen Cruys-dragher, daer hy meer staticheyt, als wel zijn ghewoonte was, in heeft ghebruyckt. Te Haerlem ten huuse van Const-liefdighen *Ioan Dietring*, heb ick ghesien van hem verscheyden dinghen, deuren met eenighe heylighen: onder ander, daer eenighen Sanct Monick wesende, met verscheyden Kettters disputerende, doet alle hun Boecken met oock den zijnen legghen op het vyer, en wiens Boeck niet verbrande, die soude recht hebben, en des Sancts Boeck vlieghet uyt het vyer, dat seer aerdigh gheschildert was, alsoo wel het branden des vyers, als de roockende houten verbrandt en met de asschen becleedt wesende: den Sanct met zijnen gheselle seer statigh siende, en d'ander bootsighe vreemde tronien hebbende. Elder is eenigh mirakel, daer eenen Coningh en ander ghevallen seer schricklijck sien: en de tronien, hayren en baerden, hebben met cleen moeyte eenen grooten wel-

→ Jheronimus Bosch, Calvarie met schenker / Ukřižování

ca. / asi 1490, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel / Brusel

↘ Jheronimus Bosch, De Heilige Hiëronymus in gebed / Svatý Jeroným na modlitbách

ca. / asi 1482 of later / nebo později, Museum voor Schone Kunsten, Gent

standighen aerdt. Tot s'Hertoghen Bosch in de Kercken, zijn noch van zijn wercken, als in meer ander plaetsen: oock in Spaengien in't Escorial, dinghen die daer in grooter weerden worden gehouden. Tot hem spreeckt in zijn veersen Lampsonius, op dese meeninghe:

*Ieroon Bos, wat beduydt u soo verschrickt ghesicht,
En aenschijn alsoo bleeck, het schijnt oft even dicht
Ghy al het helsch ghespook saeght vliegghen om u ooren.
Ick acht dat al ontdaen u zijn de diepste chooren
Gheweest van Pluto ghier, en d'helsche wonsten wijt
V open zijn ghedaen, dat ghy soo constigh zijt,
Om met u rechter handt gheschildert uyt te stellen,
Al wat in hem begrijpt den diepsten schoot der Hellen.*

Daer is noch gheweest eenen Lodewijck lans van den Bos, gheboren tot s'Hertoghen Bosch, die seer fraey was van Fruyten en ghebloemt, die hy t'somtijt maeckte als staende in een glas met water, en gebruyckter grooten tijt, ghedult, en suyverheyte in, dat alles scheen natuerlijck te wesen: makende oock op de Bloemkens en Cruydekens den Hemelschen dauw: daer beneffens oock eenighe Beestgens, Vijfwouters, Vliegghskens, en dergelijcke, gelijk men zijn dinghen hier en daer by den liefhebbers mach sien. Hy was oock fraey van beelden, als te sien is by Const-liefdighen *Melchior Wijntgis* te Middelborgh, daer van zijner handt is eenen seer schoonen *Ieronimus*, vier groote ronden, soo branden, Fruyten, als Bloem-potten, en ander stucxkens, seer wel en suyver ghedaen. Oock is by *Iaques Razet* van hem een glas met bloemen, seer aerdich gheschildert: en om dies wille ick niet veel anders van hem weet te schrijven, stel ick hem hier beneffens zijnen Landts man, oft gheboort-stadts genoot, op dat zijnen naem en lof onder den Schilders in gedacht blijve. ■

Skleněná zahrada

Sklenářský ateliér ASTERA v severo-českém Novém Boru, vedený ing. Vladimírem Žílou, každoročně pořádá netradiční open-air výstavu nejen domácích sklářů, ale i zahraničních výtvarníků. Jedním z hlavních témat letošního 4. ročníku bylo spojení nizozemské výtvarné a české sklářské scény. Významná část expozice byla věnovaná tvorbě holandské designérky Cariny Riezebos a výběru z tvorby dalších prestižních holandských autorů, jako jsou Barbara Nanning, Maarten Baptist, Richard Hutten a Eef Wezenberg.

Výstava Skleněná zahrada se konala ve dnech 26.–28. května 2018 v Novém Boru a slavnostní vernisáže a tiskové konference se kromě zástupců tisku, představitelů města

Nový Bor a významných hostů zúčastnil 1. rada nizozemského velvyslanectví pan Peter Keulers i zástupci partnerských organizací, m.j. NE-BE.

Jedním z hlavních témat letošního 4. ročníku bylo spojení nizozemské výtvarné a české sklářské scény.

Zajímavým a významným prvkem tvorby ateliéru ASTERA jsou KONINKLIJKE ORANJEVAASJES, KRÁLOVSKÉ ORANŽOVÉ VÁZIČKY.

Nizozemsko má zajímavou tradici, která vyjadřuje lásku ke sklu, respekt k designu a morální autoritu a prestiž královské rodiny. Každá významná

událost v holandské královské rodině je oslavena drobnou originální vázičkou v oranžové barvě. Pro každého designéra je ctí navrhnout nový objekt do této unikátní kolekce. První Oranjevaasje byla navržena v roce 1927 Chrisem Lanooyem k 18. narozeninám princezny Juliany. Ateliér ASTERA se podílel na tvorbě několika Oranjevaasjes – repliky vázy oslavující narození princezny Beatrix, designy připomínající svatbu prince Willema Alexandra a narození jeho dcer Alexie a Ariany. V roce 2013 vznikla vázička inspirovaná tvarem granátového jablka, kterou vytvořil designér Willem Noyons u příležitosti korunovace současného krále.

□

Glazen tuin

Het glasatelier ASTERA in Noord-Boheems stadje Nový Bor, geleid door ing. Vladimír Žíla, organiseert elk jaar een buitengewone openluchttenoonstelling van niet alleen binnenlandse glasblazers. Het atelier werkt ook met buitenlandse beeldende kunstenaars samen, o. a. met Nederlanders en Belgen.

De Nederlanders drukken in de Oranjevaasjes hun liefde voor glas uit, respect voor design, morele autoriteit en het prestige van de koninklijke familie.

Een van de hoofdthema's van dit jaar, de vierde jaargang al, was de verbinding van de Nederlandse en Tsjechische glaskunstproductie. Het belangrijkste onderdeel van de expositie was de productie van de

Nederlandse designer Carina Riezebos en er werden voorbeelden getoond van het werk van belangwekkende Nederlandse ontwerpers als Barbara Nanning, Maarten Baptist, Richard Hutten en Eef Wezenberg.

De tentoonstelling GLAZEN TUIN vond plaats van 26 t/m 28 mei 2018 in Nový Bor. Niet alleen journalisten, vertegenwoordigers van de stad Nový Bor en invloedrijke gasten namen deel aan de plechtige opening en persconferentie, maar ook plaatsvervangend Chef de Poste van de Nederlandse ambassade in Praag, de heer Peter Keulers met echtgenote, en delegaties van partners, zoals NE-BE.

Een interessant en belangrijk deel van de productie van het atelier ASTERA bestaat uit KONINKLIJKE ORANJEVAASJES. De Nederlanders drukken in de Oranjevaasjes hun liefde voor glas uit, respect voor design, morele autoriteit en het pres-

tige van de koninklijke familie. Elke belangrijke gebeurtenis in de Nederlandse koninklijke familie wordt gevierd met een klein, origineel oranje gekleurd vaasje. Elke kunstenaar is vereerd als hij een nieuw vaasje voor deze unieke collectie kan ontwerpen. Het eerste Oranjevaasje werd ontworpen in 1927 door Chris Lanooy ter gelegenheid van de 18de verjaardag van prinses Juliana. Het atelier ASTERA in Nový Bor nam ook deel aan de creatie van Oranjevaasjes: het maakte een replica van het vaasje ter gelegenheid van het geboorte van prinses Beatrix, ontworpen ter aandenken aan het huwelijk van de latere koning Willem Alexander en de geboorte van zijn dochters Alexie en Ariana. In 2013 werd het vaasje in de vorm van een granaatappel gemaakt, ontworpen door de kunstenaar Willem Noyons ter gelegenheid van de troonsaanvaarding door de huidige koning. ■

↑ Atelier Astera / Ateliér Astera, Oranjevaasjes / Oranžové vázičky

➤ Atelier Astera, Zeg het met een roos / Ateliér Astera, Řekni to růží
→ → Atelier Astera / Ateliér Astera

Parlament jako stůl pro štamgasty

Stručná definice hranic slušnosti během parlamentní diskuse v nizozemské sněmovně

Vy se chovejte normálně!

Výše uvedený výrok je jedním z nejnápadnějších jazykových vyjádření vyprodukovaných ve druhé komoře nizozemského parlamentu za posledních několik let. Počastoval jím ministerský předseda Mark Rutte předáka strany PVV Geerta Wilderse¹ v reakci na jeho „chovejte se normálně“. Jinými výmluvnými příklady jsou „*dañ z hadrů na hlavu*“, pojmenování, jež Geert Wilders uštědřil svému návrhu na speciální daň uvalenou na nositelky muslimských šátků, dále „*vy jste prostě cvok*“, kterýžto výrok adresoval Geert Wilders tehdejší ministryni pro bydlení, práci a integraci Elle Vogelaar (2007) a „*moula*“. Tímto slovem oslovil Jan Marijnissen ze SP (Socialistische Partij, Socialistická strana) tehdejšího ministra pro rozvojovou spolupráci Berta Koenderse (2009). Výroky podobného kalibru vedou často k rozhořčení a bývají mnohými označovány jako nevhodné a neslušné. Noviny Nederlands Dagblad koncem roku 2011 vyzývaly k tomu „nedělat z parlamentu hospodu“.² Je skutečně pozoruhodné, jaká

lze zaslechnout slova v na první pohled tak uhlazeném prostředí nizozemské sněmovny. Vzhledem k patřičnému pozdvižení ze strany médií co se neslušných výroků v Parlamentě týče to vypadá, jako by šlo o jev v poslední době stále častější. Je tomu opravdu tak a proč se politici vyjadřují nezdvořile? Nejprve je třeba si ujasnit, co se v jazykovém úzu vlastně rozumí pod pojmem neslušný výraz.

Ministerský předseda Mark Rutte reagoval na výše uvedený incident, kdy padl výrok „*chovejte se normálně*“ tak, že Wilders překročil hranice slušnosti.³ Za neslušné užití jazyka se považují výroky, kterými je překročena určitá normativní hranice adresáta sdělení nebo jiných přítomných osob. Tím se dostáváme přímo k největšímu problému ohledně neslušného užití jazyka. Kdo nebo co rozhoduje o tom, kde je normativní hranice slušnosti příjemce sdělení nebo posluchače, a tedy zda je výrok neslušný?

Hirschová (2013: 237) poznamenává, že nejdůležitějším prvkem neslušného vyjádření je výklad,

interpretace. Jinými slovy, hranice slušnosti jsou v první řadě stanoveny adresátem/posluchačem. Výrok tak může být jednou osobou považován za pobuřující, jiné osobě může připadat přijatelný.

Hranice slušnosti posluchače je dále do značné míry určena kontextem a sociální skupinou, ve které výrok zazněl. Každý kontext nebo sociální skupina se řídí jinými normami slušnosti, tedy také specifický kontext dolní komory nizozemského parlamentu. Pokud použije pubescent slovo *fuck* před školou, žádný z jeho přítomných spolužáků se nebude cítit pohoršen. Bude-li stejné slovo použito pubescentem v hovoru s pobožným dědečkem, je zde mnohem větší pravděpodobnost, že slovo bude adresátem/posluchačem (v tomto případě dědečkem) považováno za urážlivé. Míra neslušnosti výroku tedy roste úměrně s jeho odlišností od normy slušnosti skupiny. To je pravděpodobně jedna z příčin, proč neslušné výrazy působí tolik rozhořčení, jsou-li užity ve sněmovně. Většina Nizozemců evidentně ještě stále ne-

přivykla užití neslušných výrazů ve formálním prostředí parlamentu.

Třetí významnou složkou neslušného užití jazyka je záměr. Mluví se mohou vyjadřovat neslušně neúmyslně nebo úmyslně. Praští-li se někdo při kutilské činnosti kladivem do palce a vykřikne neslušné slovo, jedná se ve většině případů pouze o projev frustrace. Narušuje-li mluvčí pravidla slušnosti v určitém kontextu úmyslně, jde o něco jiného. Neslušný výraz je v takových případech užít se záměrem tak či onak poškodit adresáta/posluchače.

Budíž zdůrazněno, že neslušné užití jazyka je jev situačně komunikační, mluvčí o něm mají rozmanité představy a jednoznačná definice je jen stěží možná. Neslušnost se ovšem vyskytuje ve všech vrstvách společnosti a tudíž také ve formálním prostředí dolní komory parlamentu.

Neslušnost v roli politické zbraně

Jazyk hraje v politice důležitou roli. Na pozitivní, ale i negativní užití jazyka v politické debatě upozorňuje v této souvislosti Ilie (2003: 273). Debaty v parlamentu se v první řadě vyznačují konfliktními jazykovými výroky, jimiž se politici snaží vyprovokovat a napadat své protivníky, v řadě druhé mnohdy strany potřebují podporu a k uzavírání kompromisů je třeba vést debatu v pozitivním duchu.

Čmejková a Hoffmannová (2011: 96) zdůrazňují především negativní aspekt politické debaty a poznamenávají, že politici se v diskusi nedrží základních pravidel slušnosti, napadají své politické protivníky, osobně je

obviňují, „tnou do živého“, ironicky se jim vysmívají, provokují protivníky a při tom všem se vyjadřují velmi expresivně až vulgárně.

Účel v politice ovšem světí prostředky. Konflikt je důležitým prvkem politické hry a politici v politickém kontextu, jakým parlament je, pravidelně užívají neslušné výrazy k vyjádření vlastních politických východisek a idejí a k zesměšnění idejí ostatních stran.

Politická neslušnost ve sněmovně, jak šel čas

Jakkoliv je neslušné užití jazyka ústrojnou součástí politické hry, neznamená to ještě, že si politici mohou dovolit říkat cokoli. Za dobu existence dolní komory parlamentu zde byla snaha stanovit ve sněmovně meze užití jazyka.

V meziválečném Nizozemsku byl na vzestupu fašismus a komunismus. Atmosféra v zemi byla pochmurná, pravidelně docházelo ke střetům fašistů a komunistů. To se odrazilo též ve sněmovně, kde byly debaty stále urputnější, hlavně díky komunistům a NSB. Tyto politické síly napadaly vládu a sebe navzájem stále ostřejším tónem. Konfesní a liberální strany reagovaly na tento jev návrhem změny Jednacího pořádku Dolní sněmovny, do něž bylo v roce 1934 vloženo takzvané „vyškrtačovací ustanovení“. Předseda Sněmovny mohl nechat z oficiálních parlamentních zápisů vyškrtať určitá slova nebo je nechat nahradit přípustnými výrazy.

Vzhledem k rozvoji techniky (od třicátých let byly některé parlamentní debaty přenášeny rozhlasem a od

padesátých let dokonce televizí) a uvolnění v tisku (neslušné výrazy z parlamentu se, jak šel čas, stále častěji objevovaly v novinách) však vyškrtačovací ustanovení ztrácelo více a více na významu. Každý se totiž mohl přesvědčit o tom, co bylo v parlamentu vysloveno (rozhodně po roce 1993, kdy bylo zahájeno přímé vysílání vstupů). Vyškrtačovací ustanovení bylo definitivně zrušeno 5.července 2001. Zápis veškeré debaty v parlamentu si lze v současnosti přečíst slovo od slova. Předseda sněmovny má momentálně jen možnost odebrat poslanci slovo nebo ho napomenout (články 58 a 59 Jednacího řádu). O možném zásahu rozhoduje jen předseda. Zásahy vůči neslušným výrazům užitým v parlamentu tudíž závisí na osobě a politickém zaměření předsedy.

Bootsma a Hoetink (2006: 50–51) uvádějí, že od zavedení vyškrtačovacího ustanovení se za nepřípustné považují tři skupiny výroků: navádění k trestnému činu, nabádání k porušení utajení a urážky (do poslední kategorie spadají také obvinění, xenofobní, rouhačské a politicky citlivé výrazy nebo prostě nadávky). Příklady z prvních dvou kategorií prakticky neexistují, ve většině případů vyškrtnutí šlo o urážky a obvinění, přičemž za zvlášť těžká se považovala především obvinění ministrů, předsedy sněmovny a sněmovny samotné.

Za existence vyškrtačovacího ustanovení (1934–2001) zasahoval předseda sněmovny nejčastěji při výročních extrémně levicových a extrémně pravcových opozičních stran: Komunistická strana (183 krát, 39,6 %

¹ <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/09/22/wilders-tegen-rutte-doe-eens-normaal-man>.

² <https://www.nd.nl/nieuws/politiek/maak-van-de-kamer-geen-stamtafel.267366.lynkx>.

³ <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/09/22/wilders-tegen-rutte-doe-eens-normaal-man>.

všech vyškrtnutí), NSB (76 krát, 16,6 %) a Revolučně-socialistická dělnická strana (61 krát, 13,3%).⁴ K tomu je ovšem třeba podotknout, že vyškrtnutí bylo alespoň jednou aplikováno na výroky všech parlamentních politických stran, ale u žádné tomu nebylo tak často jako u tří shora jmenovaných. Navíc došlo k většině vyškrtnutí v letech 1934–1938, kdy byly NSB a Komunistická strana na vrcholu aktivity. Vyškrtávací ustanovení se jen zřídka použilo od padesátých let, vlastně jen při nekonvenčních zvucích sedláka Koekoeka a Rolnické strany a později při xenofobních výrociích Hanse Janmaata ze Středových demokratů/Strany středu.

Politická mapa Nizozemí se silně proměnila v roce 2002 následkem úspěchu Pima Fortuyna a jeho politické strany LPF. Fortuyn zavedl zřetelný a velmi ostrý způsob vedení debaty a praktikování politiky vůbec, jenž se zalíbil značné části nizozemské veřejnosti. Po vstupu LPF do parlamentu v roce 2002 a Wildersova PVV v roce 2006 a volebních úspěších nových stran jako je DENK a Fórum pro demokracii v roce 2017 se ve sněmovně objevují příslušníci širokých vrstev obyvatelstva, kteří si s sebou přinášejí vlastní specifické způsoby komunikace. V níže uvedené tabulce jsou uvedeny příklady těchto nových způsobů komunikace⁵:

Závěr

Užití neslušných nebo nevhodných výrazů je mocnou zbraní politické diskuse. Politici chtějí přilákat pozornost ke svým stanoviskům, vyprofilovat se (často na úkor jiných stran či politiků) a oslovit své příznivce vně parlamentu. Toho mohou dosahovat ostrou debatou, ve které (úmyslně) hledají a překračují hranice parlamentní slušnosti, aby hájili a prosazovali zájmy politika nebo jeho politické strany.

Hranice slušnosti jsou ve slovní komunikaci obtížně stanovitelné, jak již bylo řečeno. To, co jedna osoba považuje za neslušné, může být pro jinou přijatelné a normy slušnosti se mohou velmi lišit vzhledem ke společenskému kontextu, kde byly výroky proneseny. V tomto ohledu nestanovuje současný parlamentní Jednací řád ostré hranice. Tam, kde bylo dříve možno uplatnit možnost vyškrtnout nevhodné výrazy ze zápisu, přichází dnes v úvahu jen odebrání slova předsedou parlamentu nebo jeho pobídka řečníkovi, aby svá slova odvolal. Užití nevhodných výrazů nemá tedy prakticky žádné důsledky. Navíc může každý debatu v parlamentě sledovat a přesně se ujistit o tom, co bylo řečeno.

Nizozemská politická kultura je součástí celonárodní nizozemské kultury. Tato kultura a příslušné normy slušnosti se během doby velmi změnily. Dnes s vysokou pravděpodobností při užití slova „nesmysl“ jen pokrčíme rameny, přičemž toto slovo bylo ještě v roce 1957 vyškrtáváno ze záznamů a nahrazováno slovy „velmi

nepravděpodobně“.⁶ Užití neslušných výrazů je značně poplatné době. Současný adresát v současném kontextu nepovažuje slovo „nesmysl“ za neslušné, čímž to slovo ztratilo neslušný náboj. Z toho ovšem nevyplývá, že neexistují již žádné hranice slušnosti, na které lze v rámci ostré politické debaty útočit. V tomto ohledu se parlament vždy podobal stolu pro štamgasty. Jen u něj dnes sedí více lidí a padají tam jiné výrazy než kdysi. □

LITERATURA

Bootsma, P. en C. Hoetink (2006): Over Lijken. Ontoelaatbaar taalgebruik in de Tweede Kamer. (O mrtvolách. Nepřípustné výroky v parlamentě.) Boom, Amsterdam.

Čmejrková, S. en J. Hoffmanová (red.) (2011): Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí. Academia, Praha.

Hirschová, M. (2013): Pragmatika v češtině. Karolinum, Praha.

Horst, Pim van der (2017): Doe zelf eens normaal, communistische smeris! Een vergelijking van ontoelaatbaar taalgebruik in de parlementen van Nederland en Tsjechië. (Chovej se normálně, komunistickéj fízle! Srovnání nepřipustných jazykových výroků v nizozemském a českém parlamentu) V: *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 1 / 2017 (Band 31), 129-142.

Ilie, Cornelia (2003): Discourse en metadiscourse in parliamentary debates. In: *Journal of Language and Politics* 1 (2), 269-291.

Užívání neslušných výrazů v nizozemském Parlamentu (stručný přehled)

Rok	Kdo užil neslušný výraz?	Co bylo řečeno?	Komu to bylo určeno?
2007	Wilders (PVV)	„vy jste prostě cvok“	Ministryně Vogelaar, resort bydlení, práce, integrace (PVDA)
2008	Graus (PVV)	„možná se u vás začíná projevovat Alzheimer“	Poslanec Olmer (CDA)
2009	Marijnissen (SP)	„moula“	Ministr Koenders, Rozvojová spolupráce (PvdA)
2011	Geert Wilders (PVV)	„chovejte se normálně, chlape“	Ministerský předseda Rutte (VVD)
2011	Geert Wilders (PVV)	„vy jste tak ubohý a mrzutý pokrytec“	Poslanec Pechtold (D66)
2014	Özturk (DENK)	„co jsi zač, že zpochybňuješ mojí loajalitu. Co jsi zač? Promysli si, co jsi zač“	Poslanec Bontes (VNL)

⁴ Viz Bootsma a Hoetink (2006: 47).

⁵ Van der Horst (2017: 137-138).

⁶ Bootsma a Hoetink (2006: 59).

Het parlement als stamtafel

Een korte definiëring van de fatsoensgrenzen tijdens het debat in de Nederlandse Tweede Kamer

Doe zelf eens normaal!

Bovenstaande uitspraak, waarmee minister-president Mark Rutte tijdens de Algemene Beschouwingen van 2011 reageerde op de voorafgaande opmerking 'doe eens normaal, man' van PVV-voorman Geert Wilders¹, is een van de opvallendste taaluitingen die de laatste jaren in de Tweede Kamer weerklonken. Andere sprekende voorbeelden zijn 'kopvoddentaks', de benaming die Geert Wilders gaf aan zijn voorstel tot het heffen van belasting op het dragen van een hoofddoek (2009), 'u bent knettergek', waarmee Geert Wilders de toenmalige minister van Wonen, Werk en Integratie, Ella Vogelaar, betitelde (2007) en 'flapdrol', waarmee Jan Marijnissen van de SP verwees naar de toenmalige minister van Ontwikkelingssamenwerking, Bert Koenders (2009). Uitlating zoals deze leiden vaak tot verontwaardiging en worden door velen als ongepast en onbeleefd beschouwd. Zo riep het Nederlands Dagblad eind 2011 op om 'van de Kamer geen stamtafel te maken'.² Het is inderdaad opmerkelijk om te zien welke taal er soms gebezigd wordt in het ogenschijnlijk zo keurige Nederlandse parlement. Door

de grote media-ophef rond onbeleefde uitspraken in de Tweede Kamer lijkt het soms alsof dit fenomeen de laatste tijd steeds erger wordt. Maar is dat ook echt zo en waarom maken politici gebruik van onbeleefde taal? Eerst moet echter worden vastgesteld wat onbeleefd taalgebruik nu eigenlijk inhoudt.

In reactie op het bovengenoemde *doe eens normaal*-incident merkte minister-president Mark Rutte op dat Wilders de grenzen van zijn fatsoen had overschreden.³ Bij onbeleefd taalgebruik gaat het inderdaad om uitlatingen die een bepaalde normatieve grens overschrijden bij de ontvanger(s) ervan of andere toehoorders. Hiermee komen we direct ook op een van de grootste problemen van onbeleefd taalgebruik. Wie of wat bepaalt de fatsoensgrenzen van de ontvanger/toehoorder en daarmee of een uitspraak onbeleefd is?

Hirschová (2013: 237) merkt op dat de interpretatie van een taaluiting het belangrijkste element van onbeleefd taalgebruik is. Met andere woorden, de fatsoensgrenzen worden als eerste bepaald door de ontvanger/toehoorder zelf. Iedere ontvanger/toehoorder heeft zijn of haar

eigen fatsoensnormen. Taaluitingen kunnen door de ene persoon als aanstootgevend worden ervaren, terwijl een ander zich er niet aan zal storen. Daarnaast bepaalt de context of sociale groep waarin een uitspraak wordt gedaan in belangrijke mate welke fatsoensgrenzen de toehoorder stelt. In iedere context of sociale groep, dus ook in de specifieke context van de Tweede Kamer, gelden andere fatsoensnormen. Als een puber bijvoorbeeld het woord *fuck* gebruikt, zal op het schoolplein niemand van zijn vrienden zich waarschijnlijk beledigd voelen. Als deze puber hetzelfde woord in een conversatie met zijn gelovige opa zou gebruiken, is de kans aanmerkelijk groter dat de ontvanger/toehoorder (zijn opa in dit geval) beledigd zal zijn. Hierbij neemt de mate van onbeleefdheid van een uitspraak toe, naarmate deze meer afwijkt van de verwachte fatsoensnormen van de groep. Dit is waarschijnlijk ook een van de redenen waarom er zo vaak ophef ontstaat over onbeleefde taal in de Tweede Kamer. Klaarblijkelijk zijn veel Nederlanders nog steeds niet gewend om onbeleefde taal in een formele setting als de Tweede Kamer te horen.

Een derde belangrijke component van onbeleefd taalgebruik is intentionaliteit. Sprekers kunnen zowel ongewild als moedwillig onbeleefd zijn. Als iemand zich tijdens het klussen met een hamer op zijn duim slaat en vervolgens een krachtterm uit, dan is dat in de meeste gevallen enkel een uiting van frustratie. Het is echter een ander verhaal als een spreker de fatsoensregels in een bepaalde context moedwillig overtreedt. In dat geval kan een onbeleefde uiting doelmatig worden ingezet om de ontvanger/toehoorder op de een of andere manier schade toe te brengen.

Het moge duidelijk zijn dat onbeleefd taalgebruik een complex en in hoge mate situationeel communicatief fenomeen is, waar veel mensen een andere voorstelling van hebben en waarvan nauwelijks een eenduidige definitie kan worden gegeven. Desalniettemin komt onbeleefdheid in alle lagen van de bevolking voor en dus ook in de formele omgeving van de Tweede Kamer.

Onbeleefdheid als politiek wapen

Taal speelt een belangrijke rol in de politiek. Ilie (2003: 273) wijst er in dit verband op dat taal zowel positief als negatief kan worden ingezet in het politieke debat. Aan de ene kant worden debatten in het parlement gekenmerkt door conflictieve taaluitingen, die door politici worden ingezet om hun posities af te bakenen en hun politieke tegenstanders uit te dagen en aan te vallen. Aan de andere kant hebben partijen elkaar soms ook nodig en moeten er compromissen gesloten worden. In dit laatste geval is een positievere toon van het debat nodig.

Čmejrková en Hoffmannová (2011: 96) benadrukken vooral het negatieve aspect van het politieke debat en merken op dat politici zich in debatten veelal niet aan de elementaire fatsoensnormen houden en hun politieke tegenstanders aanvallen, persoonlijk beschuldigen, 'op de man spelen', ironisch uitlachen, hun tegenstanders provoceren, waarbij ze hun mate van expressiviteit en soms zelfs vulgariteit verhogen.

In de politiek heiligt het doel echter de middelen. Conflict is een belangrijk element van het politieke spel en daarom maken politici in een politieke context zoals het parlement regelmatig gebruik van onbeleefde taal om hun eigen politieke uitgangspunten en ideeën te benadrukken of die van andere partijen belachelijk te maken.

Politieke onbeleefdheid in de Tweede Kamer door de jaren heen

Hoewel onbeleefd taalgebruik een wezenlijk onderdeel van het politieke spel is, betekent dit nog niet dat politici alles maar mogen zeggen in het parlement. Door de jaren heen is geprobeerd om grenzen te stellen aan het taalgebruik in de Tweede Kamer.

In het interbellum waren bewegingen zoals het fascisme en het communisme sterk in opkomst in Nederland. De sfeer in het land was grimmig en er waren regelmatig botsingen tussen fascistische en communisten. Deze ontwikkelingen sloegen ook over naar de Tweede Kamer, waar de toon van het debat steeds feller werd, vooral dankzij de communisten en de NSB, die de regering en haar beleid (en elkaar) in scherpe bewoor-

dingen aanvielen. Als reactie hierop stelden de confessionele en liberale partijen in de Kamer voor om het Reglement van Orde van de Tweede Kamer te wijzigen, waarna in 1934 de zogenaamde 'schrappbepaling' in het Reglement werd opgenomen. De voorzitter van de Kamer kon nu woorden uit de officiële verslagen van de Staten-Generaal laten schrappen of deze door toelaatbare woorden laten vervangen.

Dankzij de technologische ontwikkelingen (vanaf de jaren dertig werden sommige debatten op de radio uitgezonden en vanaf de jaren vijftig zelfs op televisie) en een vrijere mentaliteit bij de pers (kranten publiceerden in de loop der jaren steeds vaker onbeleefde taal uit de politieke debatten) nam het nut van de schrapbepaling echter steeds verder af, omdat iedereen nu wist wat er in de Tweede Kamer was gezegd (zeker na 1993, toen er begonnen werd met het integraal uitzenden van het vragen-uurtje). Op 5 juli 2001 werd de schrapbepaling definitief opgeheven. Alles wat in de Tweede Kamer wordt gezegd kan nu woord voor woord in de verslagen worden teruggelezen. De voorzitter van de Tweede Kamer kan nu alleen ingrijpen door een parlementslid het woord te ontnemen of deze tot de orde roepen (artikel 58 en 59 van het Reglement van Orde). Alleen de voorzitter besluit of er wordt ingegrepen. Het optreden tegen onbeleefde taal in het parlement is dus sterk verbonden met de persoon en de politieke achtergrond van de voorzitter.

Bootsma en Hoetink (2006: 50-51) geven aan dat sinds de invoering van de schrapbepaling in 1934 drie soorten taaluitingen als ontoelaatbaar

¹ <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/09/22/wilders-tegen-rutte-doe-eens-normaal-man>.

² <https://www.nd.nl/nieuws/politiek/maak-van-de-kamer-geen-stamtafel.267366.lynx>.

³ <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/09/22/wilders-tegen-rutte-doe-eens-normaal-man>.

zijn aangemerkt: het aanzetten tot een onwettige daad, het schenden van de geheimhoudingsplicht of het uiten van beledigingen (in de praktijk vallen onder deze laatste categorie ook beschuldigingen, xenofobe, godslasterende en politiek gevoelige opmerkingen of gewoonweg scheldwoorden). Van de eerste twee categorieën zijn amper voorbeelden bekend. Het grootste deel van de schrappingen zijn beledigingen en beschuldigingen, waarbij vooral het beschuldigen van ministers, de voorzitter van de Kamer en de Kamer streng werd afgekeurd.

Tijdens het bestaan van de schrapbepaling tussen 1934 en 2001 heeft de Kamervoorzitter het vaakst ingegrepen bij uitspraken van extreem-linkse en extreemrechtse oppositiepartijen: de Communistische Partij (183 keer, 39,6% van alle schrappingen), de NSB (76 keer, 16,6%) en de Revolutionair-Socialistische Arbeiderspartij (61 keer, 13,3%).⁴ Hierbij moet echter worden opgemerkt dat er van alle partijen in de Tweede Kamer wel eens uitlatingen zijn geschrapt, maar lang niet zo vaak als bij de drie eerder genoemde partijen. Bovendien hebben de meeste schrappingen plaatsgevonden in de jaren 1934-1938, de periode waarin de NSB en de Communistische Partij zeer actief waren. Vanaf de jaren vijftig wordt er nog maar zelden gebruik gemaakt van de schrapbepaling, alleen bij het onconventionele geluid van boer Koekoek en de Boerenpartij en later bij xenofobe uitlatingen van Hans Janmaat en de Centrumdemocraten/Centrumpartij.

In 2002 verandert het Nederlandse politieke landschap ingrijpend na het succes van Pim Fortuyn en zijn politieke partij LPF. Fortuyn introduceerde een duidelijke en zeer scherpe manier van debatteren en spreken over politiek, die bij een groot deel van de Nederlandse bevolking aansloeg. Na de toetreding van de LPF tot de Tweede Kamer in 2002 en de PVV van Geert Wilders in 2006 en het electorale succes van nieuwe partijen zoals DENK en Forum voor Democratie in 2017 komen er parlementariërs uit steeds meer lagen van de bevolking in de Tweede Kamer, die allemaal een heel eigen geluid met zich meebrengen. In onderstaande tabel worden enkele voorbeelden van dit nieuwe geluid gegeven.⁵

Conclusie

Onbeleefde of ongepaste taal is een machtig wapen in van het politieke debat. Politici willen hun standpunten onder de aandacht brengen, zichzelf profileren (vaak ten koste van andere partijen of politici) en hun achterban buiten het parlement aanspreken. Dit kan door scherpe debatten te voeren, waarin de parlementaire fatsoensgrenzen bewust (intentioneel) worden opgezocht of overschreden om de belangen van een politicus of diens politiek partij te verdedigen en te promoten.

Fatsoensgrenzen in verbale communicatie zijn, zoals eerder al aangevoerd, lastig vast te stellen. Wat de ene persoon onfatsoenlijk vindt, hoeft voor een ander niet onfatsoenlijk te zijn en fatsoensnormen kunnen sterk afhankelijk zijn van de sociale context waarin een uitlating wordt gedaan.

In dit opzicht stelt het huidige Reglement van Orde van de Tweede Kamer geen scherpe grenzen. Waar vroeger nog de mogelijkheid bestond om ongepaste taal uit de verslagen van de debatten te verwijderen, kan de voorzitter van de Kamer nu alleen nog maar ingrijpen door de spreker het woord te ontnemen of te verzoeken of deze zijn/haar woorden terugneemt. Er zijn dus amper consequenties verbonden aan ongepaste taal in het parlement. Bovendien kan iedereen vandaag de dag praktisch alle debatten rechtstreeks volgen en we weten dus altijd precies wat er in het parlement gezegd is.

De Nederlandse politieke cultuur maakt onderdeel uit van de algehele nationale Nederlandse cultuur. Deze cultuur en de bijbehorende fatsoensnormen zijn in de loop der tijd sterk veranderd. Zo halen wij vandaag de dag hoogstwaarschijnlijk onze schouders op voor een woord als *'onzin'*, dat in 1957 nog uit de verslagen werd geschrapt en vervangen door *'erg onwaarschijnlijk'*.⁶ Onbeleefd taalgebruik is in hoge mate tijdsgebonden. De huidige ontvanger interpreteert het woord *'onzin'* in de huidige context niet meer als onbeleefd, waardoor de uitdrukking zijn onbeleefde lading heeft verloren. Dit neemt echter niet weg dat er nog steeds fatsoensgrenzen zijn, die opgezocht kunnen blijven worden om een scherp politiek debat te voeren. In dit opzicht heeft er in de Tweede Kamer altijd al een stamtafel gestaan. Er zitten vandaag de dag alleen meer mensen aan en er vallen andere woorden. ■

Onbeleefd taalgebruik in het Nederlandse parlement (een beknopt overzicht)

Jaar	Wie uit onbeleefde taaluiting?	Wat is er gezegd?	Aan wie is de uiting gericht?
2007	Wilders (PVV)	'u bent knettergek'	Minister Vogelaar van Wonen, Werk en Integratie (PVDA)
2008	Graus (PVV)	'mogelijk bent u een beginnend lijder aan alzheimer'	Parlementslid Olmer (CDA)
2009	Marijnissen (SP)	'flapdrol'	Minister Koenders van Ontwikkelingssamenwerking (PvdA)
2011	Geert Wilders (PVV)	'doe eens normaal, man'	Minister-president Rutte (VVD)
2011	Geert Wilders (PVV)	'wat een zielig, miezerig en hypocriet mannetje bent u toch'	Parlementslid Pechtold (D66)
2014	Öztürk (DENK)	'wie ben jij om mij de loyaliteitsvraag te stellen. Wie ben jij? Jij moet eens goed nadenken wie jij bent'	Parlementslid Bontes (VNL)

LITERATUUR

Bootsma, P. en C. Hoefink (2006): Over Lijken. Ontoelaatbaar taalgebruik in de Tweede Kamer. Boom, Amsterdam.

Čmejrková, S. en J. Hoffmanová (red.) (2011): Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí. Academia, Praag.

Hirschová, M. (2013): Pragmatika v češtině. Karolinum, Praag.

Horst, Pim van der (2017): Doe zelf eens normaal, communistische smeris! Een vergelijking van ontoelaatbaar taalgebruik in de parlementen van Nederland en Tsjechië. In: *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 1 / 2017 (Band 31), 129-142.

Ilie, Cornelia (2003): Discourse en metadiscourse in parliamentary debates. In: *Journal of Language and Politics* 1 (2), 269-291.

⁴ Zie Bootsma en Hoefink (2006: 47).

⁵ Van der Horst (2017: 137-138).

⁶ Bootsma en Hoefink (2006: 59).

Hannelore Grünberg-Kleinová,

Dokud jsou slzy

PŘEKLAD Petra Schürová, nakladatelství Barrister&Principal

PŮVODNÍ NIZOZEMSKÉ VYDÁNÍ Hannelore Grünberg-Klein, *Zolang er nog tranen zijn*, nakladatelství Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam 2015, s doslovem Arnona Grunberga

Hannelore Grünberg-Kleinová musela spolu s rodiči a dalšími členy rodiny uprchnout z Německa, když jí bylo 11 let. Druhou světovou válku přežila – přes Westerbork, Terezín, Osvětim, Freiberg a Mauthausen se dostala do Nizozemska, kde zemřela v 87 letech v roce 2015.

1 Berlín

(...)

Křišťálová noc, hořící synagogy a rozmlácené obchody a obchodní domy Židů po celém Německu ukončily naše školní léta a tím i naše dětství. Ruth a mně bylo tehdy deset a jedenáct let.

Už i my děti jsme cítily hrůzu a strach té doby. Židé byli vyháněni z domovů a deportováni do koncentračního tábora Sachsenhausen. Tatínek už nespál doma s námi. Přespával u příbuzných osamělých žen jako byla například jeho sestra Hertha. Tam SS židovské muže nehledala. Esesáci chodili na lov Židů převážně v noci.

Brzy se museli rodiče vzdát našeho velkého bytu. Všechny věci se zabalily do krabic a my jsme se přestěhovali do malého bytu tety Rosi, Ruthiny maminky, kam se nastěhovali i babi-

ka a dědeček z Hersfeldu. Původní tatínkova nechuť k emigraci vyústila v hektický lov víza do kterékoliv země na světě; spolu s mnoha dalšími Židy stál ve frontách před konzuláty. Všude kolem nás panovalo napětí. I my děti jsme už registrovaly projevy agrese, nenávisti a touhy po vraždění Židů. Sen o Židech – německých občanech se rozplynul. Žili jsme v této stísněné atmosféře v malém bytě tety Rosi ještě sedm měsíců. V noci jsme často museli utíkat pryč, kamkoliv, abychom uprchli před případnou nacistickou razíí, ve dne jsme nakuovali oblečení a vybavení do emigrace. Rodiče balili spoustu věcí do lodních beden a krabic a nakupovali nový nábytek a kuchyňské vybavení. Měli v plánu otevřít si v zahraničí penzion.

Když se hon za vízem do Spojených států a povolením do Palestiny ukázal jako marný, podařilo se tatínkovi získat pro nás všech sedm, to znamená i pro tetu Rosi a Ruth a moje prarodiče vízum na Kubu. Parník St. Louis měl vyplout 13. května 1939 z Hamburku do Havany. 12. května jsme dorazili do Hamburku, kde jsme přenocovali v klášteře u jeptišek, protože do hotelů měli Židé vstup

zakázaný. Následujícího rána jsme se vydali na palubu parníku.

2 St. Louis

Zaoceánská loď St. Louis kotvila v bezcelní zóně hamburského přístavu; byla to luxusní loď, natřená sněhobílým lakem s černo-bílo-červenými komíny, kterou vyplouvali bohatí Američané na své zábavní plavby. Nosiči tahali bedny s proviantem a velký jeřáb přenášel lodní – takzvané židovské – bedny do zavazadlového prostoru.

Museli jsme procházet kolem stolů, u kterých se prováděla pasová, devizová a celní kontrola. Nikdo nepromluvil ani slovo. Naložování pasažérů, 907 židovských mužů, žen a dětí, trvalo celé odpoledne. Dostali jsme nejdřív kávu a koláč a potom večeři. Ve 20.00 parník St. Louis vyplul. Lodní orchestr hrál lidovou píseň „Muss i denn, muss i denn zum Städtele hinaus...“ („Musím už, musím už z města odjet...“).

Kapitán Gustav Schröder byl jedním z nejspolehlivějších velitelů, jak se v průběhu dlouhé plavby ukázalo. Vydal posádce rozkaz, aby se k židovským pasažérům chovala jako k cizincům. Tatínek musel, stejně jako

ostatní pasažéři, zaplatit cestu tam i zpět předem – pro všechny případy. Na palubě byly všechny možné typy Židů: ortodoxní, kteří jedli výhradně košer, jako jsme byli my, a jiní, o jejichž židovství svědčilo jenom rudé „J“ v pasu. Byli tam advokáti, maloobchodníci, velkoobchodníci i lékaři. Kdo chtěl jíst košer, mohl si vybrat z jídelního lístku rybí a vaječné pokrmy. První přístav, kam jsme dopluli, byl Cherbourg. Tady se nalodilo dalších třicet pasažérů. O šabatou nebo jiných svátcích jsme se scházeli při bohoslužbách. Počasí bylo po celou cestu neuvěřitelně krásné. Pořádaly se koncerty, pivní slavnosti a karnevaly. Plavba s tak přátelsky naladěným kapitánem a jeho posádkou, při níž se všichni snažili vyjít vstříc 937 Židům na palubě, byla jako prázdninový výlet. 20. května minul parník St. Louis Azory a 23. května jsme dorazili k Bermudám. Moře bylo klidné, nebe bez mráčku.

Koncem roku 1938 nabídl jeden kubánský diplomat židovské organizaci Hilfsverein tisíc pasů. Tisíc pasů – každý za tisíc dolarů. Tak to tehdy chodilo; na jedné straně se lidé marně snažili dostat se do nějaké země, která Židy ještě přijímala, na druhé straně se země podporované německou propagandou čím dál víc uzavíraly před imigranty, kteří přicházeli přes hranice s falešnými pasy a byli zase posíláni pryč.

Tak se stalo, že s lodí St. Louis

odplulo 937 Židů. 23. května zamířil St. Louis na Karibské moře. Pasažéři spali, strojníci opravovali porouchaný motor. Na palubě zůstali jenom hasiči na hlídce. Za pět dnů přistane St. Louis na Kubě. Té noci dostal kapitán telegram z rejdařství v Hamburku: „Situace v Havaně nepřehledná. Momentálně v ohrožení dokonce i St. Louis. Usilujeme o možnost přistání.“

Té noci náhle zemřel jeden z pasažérů. Následující den byli zvoleni mezi ostatními cestujícími čtyři advokáti, kteří dostali za úkol, aby ostatním sdělili nepřijemný obsah telegramu z Hamburku. Kapitán Schröder se obával, že povolení ke vstupu na pevninu všech pasažérů bude prohlášeno za neplatné. Ale rejdařství doufalo, že všechno dobře dopadne. Současně s parníkem St. Louis byly na cestě do Havany i jiné lodě s židovskými emigranty na palubě. Panovaly obavy, že příval tolika emigrantů najednou může způsobit potíže. St. Louis byl nejrychlejší a měl náskok. Po poradě s kapitánem byl odeslán telegram Židovskému pomocnému výboru v Havaně s žádostí, aby podnikl kroky k zajištění vstupu do země. Telegram zůstal bez odpovědi. Agentura společnosti HAPAG v Havaně byla přesvědčená, že se přistání a vylodění podaří bez potíží. Hodně jí záleželo na tom, aby plavba St. Louis proběhla hladce, protože na plánovanou zpáteční cestu, 29. května do Hamburku přes

Lisabon, už měla rezervaci pro 280 pasažérů za 45 000 dolarů. To znamenalo hodně pro Německo chudé na devízy.

V tu chvíli se vynořila fáma, že vstupní doložky na Kubu všech pasažérů na palubě St. Louis jsou falešné. Na Kubu už prý emigrovalo na čtyři tisíce Židů s falešnými doložkami od stejného zdroje. Kubánské úřady žádají kontrolu povolení ke vstupu. Informace o zfalšování přišla z Prahy. Německý velvyslanec na Kubě byl tehdy náhodou v Praze a ve stejnou dobu si také jeden SS-Hauptsturmführer, jménem Adolf Eichmann, v té době vedoucí Ústředny pro židovské vystěhovalectví, zajel z Vídně do Prahy. V Německu kořalo oběžník ministerstva zahraničních věcí s výzvou: „Součástí německé zahraniční politiky musí být podpora antisemitistické vlny.“

To jsou prokázaná fakta. Ať už to byl kdokoliv, kdo poslal fámu o falešných doložkách z Prahy na Kubu, dosáhl tím svého cíle. Tato situace poskytla Kubáncům možnost hrát hru, která víc vynese, a přitom je méně riskantní než ruleta...

Onoho 23. května byl ve 23.00 hodin pochován pan Weiler, zemřelý pasažér, do moře. Hodinu předtím, ve 22.00 hod., probudil posádku a pasažéry dlouhý signál sirény – znamená „muž přes palubu“. Několik pasažérů vyběhlo na palubu. Na hladině plávaly světelné bóje; kapitán vydal

Hannelore Grünberg-Klein, *Zolang er nog tranen zijn*

OORSPRONKELIJKE NEDERLANDSE UITGAVE Hannelore Grünberg-Klein, *Zolang er nog tranen zijn*, uitgeverij Nijgh & Van Ditmar Amsterdam 2015, met een nawoord van Arnon Grunberg

rozkaz, aby námořníci spustili na neklidné moře veslici. Hledali přes hodinu, ale bezvysledně. Lodní šrouby se daly do zpětného chodu. Parník provedl ještě jeden pomalý okruh kolem místa, kde k neštěstí došlo. Bez úspěchu. Muž, který skočil do moře, byl mladý umývač nádobí. O půl třetí po půlnoci byla loď jako po vymření.

Ráno, ve čtvrtek 25. května, dorazil parník St. Louis do Floridského průlivu. Havana stále telegrafovala: „Pospěšte si, i hodina může rozhodnout. Musíte připlout do přístavu nejpozději 27. května.“

Hledání pomocníka z kuchyně a pohřeb pana Weilera do moře stálo dohromady tři hodiny. Náskok lodi St. Louis vzhledem k dalším dvěma lodím s cílem Havana byl už jenom čtyři hodiny. Před radiotelegrafistovou kancelář stáli ve frontě lidé, kteří chtěli dát vědět svým příbuzným na Kubě, že už se blíží. V části lodí, kde byly obchody, bylo také rušno. Cestující se snažili utratit hotovost. I v baru bylo stále plno a zavíralo se až k ránu. Nejistá budoucnost hrála lidem na nervy. Netroufali si ani těšit se na brzké přistání.

Ráno 26. května vypočítal kapitán,

že St. Louis vpluje do přístavu v Havaně se zpožděním dvě a půl hodiny. Loď plula proti proudu, podél pobřeží Floridy. Pasažéři stáli u zábradlí a podávali si dalekohled z ruky do ruky.

Odpoledne si šli sbalit zavazadla. Kapitán ohlásil večeri na rozloučnou. Snídaně se bude podávat ve 3.30 hod. ráno. Ta noc v Havaně byla horká. Kapitán Schröder oznamuje do přístavu připlutí lodi na 4.30. Přístavní lékař, celníci, policie a zástupci imigračních úřadů potvrzují svou připravenost. St. Louis vyhazuje kotvu. Za půl hodiny začne vyloďování. Ale půl hodiny uplynulo a nedělo se nic. Cestující absolvovali v rychlém tempu kontrolu přístavního lékaře a teď stáli v dlouhých frontách s pasy v ruce a čekali. Nikdo nekontroluje zavazadla, nikdo nechce vidět pasy. Kdosi rozdává bílé a žluté příjezdové karty. Venku se už rozednělo. Na Avenida del Puerto stojí spousta lidí – příbuzných, kteří tam čekali celou noc, ale i zvědavců. Najednou se bleskově šíří zpráva, že při vyloďování nastaly problémy. Zprávu přinesli novináři. Parník St. Louis obkroužily policejní čluny. Mezitím už do přístavu vplula i další loď

s emigranty na palubě, Orduna. I mezi úředníky vládne nervozita a bezradnost. Nikdo nechápe, proč pasažéři ze St. Louis nesmějí na břeh.

V kapitánově deníku u zápisu z 27. května, 14.00 hod., stojí:

„Prezident Kuby žádá okamžité odplutí St. Louis.“

V 17.00 hod. zaznamenává:

„Osmnáct pasažérů s platnými vízy smí do země, pro všechny ostatní platí zákaz vstupu.“

I posádka jde na pevninu. Hamburské rejdařství posílá své zastupující kanceláři v Havaně v pondělí 29. května následující telegram: „Prodloužen pobyt St. Louis na max. 2 dny. Věříme, že vaše jednání budou úspěšná.“

Pondělí a úterý uběhly, aniž by došlo k nějakému rozhodnutí. K lodi míří malé čluny s členy rodiny a přáteli. Jejich volání už nezní tak optimisticky. Atmosféra na lodi je plná neklidu. Když čluny zase odplují, zůstane na palubě St. Louis tíživé ticho. Dvakrát, i třikrát denně svolává kapitán Schröder lodní výbor a sděluje členům, co bylo podniknuto. V jídelně se rozdávají letáky s popisem posledních událostí. □

Hannelore Grünberg-Klein moest met haar ouders en andere familieleden uit Duitsland vluchten toen zij 11 jaar oud was. Zij overleefde de Tweede Wereldoorlog – via Westerbork, Theresienstadt, Auschwitz, Freiberg und Mauthausen kwam ze in Nederland terecht, waar zij in 2015 op 87-jarige leeftijd overleed.

1 Berlijn

(...)

Met de Kristallnacht, de brandende synagoges en kapotgeslagen winkels en warenhuizen van Joden in geheel Duitsland kwam een einde aan onze schooltijd en daarmee ook aan onze kindertijd. Ruth en ik waren toen tien en elf jaar oud.

Ook wij kinderen voelden nu de schrik en angst van deze tijd. Joodse mannen werden uit hun huizen gehaald en naar het concentratiekamp Sachsenhausen gedeporteerd. Mijn vader sliep niet meer bij ons thuis. Papa sliep bij alleenstaande vrouwen, zoals zijn zuster Hertha. Daar zocht de SS niet naar Joodse mannen. De SS ging bij voorkeur 's nachts op Jodenjacht.

Al spoedig gaven mijn ouders

onze grote woning op. Alles werd in kisten gepakt en wij verhuisden naar de kleine woning van tante Rosi, Ruths moeder, waar mijn grootouders uit Hersfeld ook al waren komen wonen. Mijn vaders aanvankelijke tegenzin om te emigreren eindigde in een hectische jacht naar een visum voor welk land ter wereld ook; samen met zo vele andere Joden stond hij in de rijen voor consulaten. Er hing een spanning om ons heen en de uitlatingen van agressie, Jodenhaat en Jodenmoordlust waren nu ook voor ons kinderen niet meer verborgen. De droom van de Duitse Joodse burger was uitgedroomd. We hebben toen nog zeven maanden in deze enge atmosfeer in tante Rosi's kleine woning geleefd, met nachtelijke ontvluchtelingen naar elders, om mogelijke razzia's te ontvluchten. De dagen werden besteed met aankopen van huisraad en kleren voor de emigratie. Mijn ouders maakten liftkisten klaar en kochten nieuwe meubels en een nieuwe keukenuitzet. Zij hadden het plan in het buitenland een pension te openen.

Nadat de race voor een affidavit voor de Verenigde Staten en voor een certificaat voor Palestina was mislukt

was mijn vader erin geslaagd voor ons alle zeven, ook voor tante Rosi en Ruth en mijn grootouders, een visum voor Cuba te bemachtigen. Het ss St. Louis zou op 13 mei 1939 vertrekken van Hamburg met bestemming Havana. Op 12 mei arriveerden wij in Hamburg, waar wij in een nonnenklooster mochten overnachten, omdat alle hotels voor Joden verboden waren. De volgende dag gingen we aan boord.

2 De St. Louis

De St. Louis lag in de Freihafen van Hamburg; een luxe schip, sneeuwwit gelakt met zwart-wit-rode schoorstenen, waarmee rijke Amerikanen hun pleziertochten maakten. Arbeiders sleepten met kisten vol proviand en een grote hijskraan hief liftkisten de bagageruimte in, de zogenaamde Jodenkisten.

Wij moesten langs tafels lopen: de paspoorten-, deviezen- en douanecontrole. Niemand sprak een woord. Het aan boord gaan van de passagiers, 907 Joodse mannen, vrouwen en kinderen, duurde de hele middag. We kregen eerst koffie en koek en daarna avondeten. Om 20.00 uur begon de St. Louis uit te lopen.

Het boordorkest speelde 'Muss i denn...' ('Moet ik dan de stad verlaten...'). De kapitein, Gustav Schröder, was een van de betrouwbaarste mannen van de rederij, zoals in de loop van de lange reis zou blijken. Hij had de bemanning bevolen om de Joodse passagiers als buitenlanders te behandelen. Mijn vader had, zoals alle andere passagiers, de heen- en terugreis vooruit moeten betalen wegens alle eventualiteiten. Er waren allerlei soorten Joden aan boord: orthodoxe die uitsluitend koosjer aten, zoals wij, en anderen, die pas door de rode 'J' in hun paspoort aan hun Joods-zijn herinnerd werden. Er waren advocaten, kleinhandwerkslieden, zakenmensen en artsen. De 'koosjeren' kregen vis- en eige-rechten op de menukaart. De eerste haven die we aandeden was Cherbourg. Hier kwamen dertig passagiers aan boord. Op sabbat en jomtof2 werden sjoeldiensten gehouden. Het weer onderweg was onwaarschijnlijk mooi. Er werden concerten gegeven, bokbier- en kostuumfeesten. De reis met deze vriendelijke kapitein en bemanning, die trachtten het de 937 Joden naar hun zin te maken, was als een lang niet genoten vakantie. Op 20 mei passeerde de St. Louis de Azoren en op 23 mei bereikten we de Bermuda's. De zee was rustig, de hemel wolkeloos.

Eind 1938 had een Cubaanse diplomaat de Hilfsverein (Joodse organisatie) duizend paspoorten aangeboden, duizend paspoorten voor duizend dollar per stuk. Zo ging dat toen; aan de ene kant probeerde men vertwijfeld een land binnen te komen dat nog Joden opnam, aan de andere kant sloten landen, gesteund door de Duitse propaganda, zich

steeds sterker af voor immigranten, die met valse paspoorten over de grenzen kwamen en weer weggestuurd werden.

Zo gebeurde het dat er met de St. Louis 937 Joden vertrokken. Op 23 mei stuurde de St. Louis op de Caribische Zee af. De passagiers sliepen, de machinisten werkten aan de motor die een defect had. Aan dek waren alleen nog brandweermannen op wacht. Binnen vijf dagen zou de St. Louis in Cuba zijn. Die nacht ontving de kapitein van de rederij in Hamburg het volgende telegram:

'Situatie in Havana onoverzichtelijk. Momenteel zelfs St. Louis in gevaar. Doen ons best landing mogelijk te maken.'

In deze nacht stierf onverwacht een van de passagiers. De volgende dag werden onder de passagiers vier advocaten uitgekozen, die de opdracht kregen de inhoud van het onaangename telegram uit Hamburg aan alle anderen mede te delen. Kapitein Schröder was bang dat de landingspermits van de passagiers ongeldig verklaard zouden worden. Maar de rederij had nog goede hoop dat alles in orde zou komen. Gelijk met de St. Louis waren andere schepen met Joodse emigranten aan boord onderweg naar Havana. Men vreesde dat zoveel emigranten tegelijk moeilijkheden zou kunnen opleveren. De St. Louis was de vlugste boot en had voorsprong. Na een onderhoud met de kapitein werd een telegram aan het Joodse Hulpcomité in Havana gestuurd met het verzoek stappen te ondernemen. Het bleef onbeantwoord. Het agentschap van de Hamburg-Amerikalijn (hapag3) in Havana was vol vertrouwen dat de landing in orde zou komen. Er was

hun veel aan gelegen dat de reis van de St. Louis goed zou aflopen, want voor de op 29 mei geplande terugreis naar Hamburg over Lissabon hadden ze reeds 280 passagiers geboekt voor 45 000 dollar. Dat betekende veel voor het deviezenarme Duitsland.

Toen ontstond het gerucht dat de landingspaspoorten van de St. Louispassagiers vervalst waren. Meer dan vierduizend Joden zouden reeds met valse paspoorten van dezelfde bron naar Cuba zijn geëmigreerd. De Cubaanse ambtenaren eisten de permits te controleren. De informatie over de vervalsingen kwam uit Praag. De Duitse ambassadeur van Cuba was toen toevallig in Praag. Op hetzelfde moment reisde ook een SS-Hauptsturmführer, Adolf Eichmann genaamd, tot dan leider van de Jüdische Auswanderungszentrale, van Wenen naar Praag. In Duitsland kwam een circulaire van het ministerie van Buitenlandse Zaken in omloop, luidende: 'De antisemitische golf te steunen moet een taak van de Duitse buitenlandse politiek zijn.'

Dit zijn de bewezen feiten. Maar wie ook het foutieve bericht van de permits uit Praag aan Cuba doorgaf, hij had daarmee zijn doel bereikt. Deze situatie gaf Cubanen de mogelijkheid tot een spel dat meer opbracht en minder riskant was dan het roulettespel...

Op deze 23 mei werd om 23.00 uur het lichaam van de heer Weiler, de gestorven passagier, in zee begraven. Dezelfde avond om 22.00 uur waren bemanning en passagiers wakker geschud door een langgerekt sirenegeluid; het teken voor 'man overboord'. Een aantal passagiers was aan dek gelopen. De kapitein gaf het bevel een roeiboort neer te laten

en lichtboeien dreven reeds op de woelige zee. Er werd meer dan een uur gezocht, tevergeefs. De scheepsschroeven draaiden terug. De St. Louis trok nog eens in langzame vaart een kring rondom de ongeluksplaats. Zonder succes. De man die overboord gesprongen was, was een jonge bordenwasser geweest. Om 02.30 uur was de boot als uitgestorven.

Op de ochtend van donderdag 25 mei bereikte de St. Louis de Floridastraat. Havana telegrafeerde steeds opnieuw:

'Maak voort, ieder uur kan beslissend zijn.

Jullie moeten de haven op z'n laatst op 27 mei binnenlopen.'

Het zoeken naar de overboord gesprongen bordenwasser en de begrafenissen in zee hadden bij elkaar drie uur gekost. De voorsprong van de St. Louis ten opzichte van de andere twee boten met bestemming Havana was nog maar vier uur. Voor het kantoor van de marconist stonden passagiers die hun familieleden in Cuba hun aankomst wilden mededelen.

In de winkelstraat van het schip heerste ook drukte. De passagiers wilden hun boordgeld besteden. De bar werd eveneens druk bezocht en sloot niet eerder dan tegen de ochtend. De onzekere toekomst hield de zenuwen van de mensen gespannen. Ze durfden zich niet op de landing te verheugen.

Op de ochtend van 26 mei berekent de kapitein dat de St. Louis met tweeënhalve uur vertraging de haven van Havana zal binnenlopen. Het schip vaart tegen de stroom in, langs de kust van Florida. De passagiers staan aan de reling, verrekijkers gaan van hand tot hand.

's Middags gaan de passagiers hun koffers pakken. De kapitein kondigt het afscheidsdiner aan. Het ontbijt wordt op 03.30 uur in de ochtend gezet. Deze nacht is heet in Havana. Kapitein Schröder seint de aankomst van het schip voor 04.30 uur. Havenarts, douane, politie en de immigratieautoriteiten bellen terug dat ze aanwezig zullen zijn. De St. Louis gooit haar anker uit. Binnen een halfuur zou het verschepen moeten beginnen. Maar de tijd gaat voorbij en er gebeurt niets. De passagiers passeren heel snel de havenarts en staan nu in lange rijen te wachten met hun paspoorten in de hand. Niemand controleert de bagage, niemand wil de paspoorten zien. Er worden gele en witte landingskaarten verdeeld. Buiten is het nu licht geworden. Aan de Avenida del Puerto staan heel veel mensen, familieleden die daar de gehele nacht hebben gewacht, en nieuwsgierigen. Plotseling gaat het gerucht dat er moeilijkheden bij de ontscheping zijn. Journalisten hebben dit bericht meegebracht. Politieboten omsingelen

de St. Louis. Inmiddels is ook de Orduna met emigranten aan boord de haven binnengelopen. Ook bij de havenautoriteiten heerst radeloosheid. Niemand begrijpt waarom de passagiers van de St. Louis niet aan land mogen. Uit het logboek van de kapitein van 27 mei, 14.00 uur:

'De president van Cuba eist directe afvaart van de St. Louis.'

Om 17.00 uur meldt hij:

'Achtien van de passagiers met geldige visa mogen aan land, voor alle anderen heerst landingsverbod.'

Ook de bemanning gaat aan land. De rederij in Hamburg stuurt haar agentschap in Havana op maandag 29 mei het volgende telegram:

'Verlengen verblijf St. Louis max. 2 dagen. Wij vertrouwen dat Uw onderhandelingen succes zullen hebben.'

Maandag en dinsdag gaan voorbij zonder dat er een beslissing valt. De kleine boten met familieleden komen ook deze dagen naar het schip. Hun roepen is niet meer zo vertrouwenwekkend. De stemming van de passagiers wordt steeds onrustiger. Als de boten weer verdwenen zijn ligt er een donker zwijgen boven de St. Louis. Twee tot drie keer per dag roept kapitein Schröder het boordcomité bijeen en deelt hun mededelingen uit. In de eetzaal geven bulletins de laatste berichten door. ■

Nizozemští a vlámské básníci na Dnu poezie

Letos se již po dvacáté konal velkolepý festival Den poezie, na který se v posledních letech daří zvát i nizozemské a vlámské básníky. Den poezie je festival otevřený všem, kteří chtějí po dobu více jak dvou týdnů v listopadu oslavovat poezii způsobem, který si sami zvolí.

Každoročně se koná v mnoha městech celé České republiky a již několik let je počtem akcí nejrozsáhlejším festivalem poezie v naší zemi (přitom před 20 lety šlo o pouhý jeden den, den narození Karla Hynka Máchy, které si každoročně připomínáme 16. listopadu).

Vedle zavedených básníků z České republiky i zahraničí se ho tradičně zúčastňují i začínající autoři, studenti a žáci. Pořady se konají na nejrůznějších místech – v literárních kavárnách, ve školách, knihovnách, galeriích, domovech pro seniory, na velvyslanectvích a mnoha dalších, často i nečekaných místech, kde desítky regionálních aktérů z řad škol, knihoven, literárních spolků, klubů, divadel, muzeí i jednotlivců pro vás připravují klasické literární večery, výstavy, koncerty, divadelní představení, happe-

ningy a další zajímavé akce. Na většinu akcí festivalu je vstup zdarma.

Cílem festivalu je tedy poskytnout prostor pro co nejširší a nejsvobodnější účast na oslavě poezie v našem životě. Organizátorem a iniciátorem festivalu je Společnost poezie z.s., jejímž posláním je podpora českých básníků a jejich tvorby. Hybnou silou této společnosti jsou Bernie Higgins, Kristin Olson a Josef Straka. Zejména poslednímu jmenovanému vděčíme za prostor, který se v posledních ročních dostává také nizozemským a vlámským účastníkům festivalu.

V posledních letech do České republiky přijeli Thomas Möhlmann a Mustafa Stitou z Nizozemska a Maarten Inghels z Belgie.

Mustafa Stitou *1974

se narodil roku 1974 v marockém Tetouanu. S rodiči se přestěhoval do Nizozemska. Vyrůstal v Lelystadu, městě vybudovaném na odvodněné ploše poldru Flevoland, jež bylo tehdy osídlováno mimo jiné gastarbeitery. V osmnácti letech získává své první literární ocenění, cenu El Hizra vypisovanou pro Nizozemce arabského a berberského původu, za básně „Dvě básně pro málem mrtvé“. Na Univerzitě v Amsterdamu studuje historii a filozofii. Roku 1994 vydává svou první básnickou sbírku *Mé formy* (Mijn vormen), kterou nestor nizozemské poezie Remco Campert přivítá s neskrývaným nadšením: „Konečně nějaký básník!“ zvolá všemi uctívaný mistr a připraví tak nadanému mladíkovi cestu k úspěchu. Na ten naváže Stitou již o čtyři roky později sbírkou *Mé básně* (Mijn gedichten). Jeho třetí sbírka *Vepřově růžové pohledy* (Varkensroze ansichten) z roku 2003 se dočká prestižního ocenění VSB Poëzieprijs, ceny, kterou před ním získali jen renomované osobnosti. V roce 2009 byl Stitou tzv. městským básníkem Amsterdamu. Jeho zatím poslední sbírka *Chrám* (Tempel) z roku 2013 byla oceněna cenou Awater Poëzieprijs a v roce 2018 mu byla udělena cena A. Rolanda Holsta za celoživotní dílo. V listopadu 2017 vystupoval v rámci festivalu Den Poezie v Praze, Brně a dalších místech České republiky.

Mustafa Stitou:

Afirmace

Můžu přestat kouřit a když se to nepovede tak si mám se rád navíc nejsem tlustoch ani prcek ani macek mám měkký pyj a víc než dost lásky v propadlé hrudi

už se tvého hněvu otče nebojím já se nebojím už tvého hněvu otče hněvu tvého zkaleného

skryté skrytým není otče je to třpyt zvířat lidí věcí tak nač se modlit vkleče když sám jsem modlitbou?

můžu přestat kouřit a když se to nepovede tak si mám se rád navíc nejsem tlustoch ani prcek ani macek mám měkký pyj a víc než dost lásky v propadlé hrudi

nietzsche litoval toho co zničil a propadl šílenství z darwina se k stáru stal stroj já mám měkký pyj a víc než dost lásky v propadlé hrudi můžu přestat kouřit a když se to nepovede tak si mám se rád a navíc nejsem tlustoch ani prcek ani macek sbohem zbloudilci minulosti pěstuji si pupek kam si zítra vytetuji korintským třináct výtečnost lásky verš čtvrtý pátý šestý a sedmý

můžu přestat kouřit a když se to nepovede tak si mám se rád navíc nejsem tlustoch ani prcek ani macek mám měkký pyj a víc než dost lásky v propadlé hrudi

ze světa vypadnout nemohu vždycky mne má cizí matka sebere

pohlédnu-li do očí své židovské snoubenky létají mi motýli do pusy a zase ven

můžu přestat kouřit a když se to nepovede tak si

mám se rád navíc nejsem tlustoch ani prcek ani macek

můžu přestat kouřit není to fiasko bezútesné jako libyjská státní televize

není to fiasko jsem biologickým faktem leč onanovat můžu onanovat z nostalgie a kreslit jako jsem kreslil ve věku sedmi roků

můžu přestat kouřit a když se to nepovede tak si mám se rád navíc nejsem tlustoch ani prcek ani macek

jednou strhnu ano já šátek z hlavy své cizí matky vždycky mne sebere

můžu přestat kouřit a když se to nepovede tak si mám se rád navíc nejsem tlustoch ani prcek ani macek

není to fiasko že mám konečné tělo odpoledne jsem viděl tramvaj dítě s hlavou císařovou

sbohem zbloudilci minulosti není to fiasko mám měkký pyj a víc než dost lásky v propadlé hrudi

dost lásky můžu přestat s přestáváním kouřit a když se to nepovede tak si mám se rád navíc jsem tlustoch prcek macek

(ze sbírky *Vepřově růžové pohledy*)

Thomas Möhlmann:

Práva

Ano, Řekové mají práva, Němci mají práva, naše pláže, kola zprivatizované státní majetky mají práva, topmanažeři zachráněných bank, farmáři a výživná zvířata mají práva, sousedka samoživitelka a její pubertální dcera na rohu mají práva, musíme lepit etikety s výkladem o dodávání a zpracování pytlů na odpad na pytle na odpad musíme instalovat pouliční osvětlení musíme sestavovat územní plány a koukat se na Výměnu manželek, protože to jde, než bude pozdě a dostaneme rakovinu nebo se kvůli nadváze nebudeme moct volně pohybovat, což je naše právo nenarodili jsme se v Evropě pro nic za nic máme přinejmenším tolik práv jako Američani, Číňani, moře a Afrika, která má právo, aby ji zachraňovali a znásilňovali Číňani kteří mají právo rochnit se ve státním dluhu Američanů kteří mají právo zbavení neštovicemi a spalničkami domorodého opruzování na to, abychom je objevili my, právoplatné děti řeckých rodičů, slavných právotvůrců a kolébkostřujců narozených zase z černého klína bohatého, vyprahlého a ztraceného kontinentu.

(Ze sbírky *Byl jsem pes*, 2017)

Maarten Inghels:

Lorem ipsum

První slovo, které jsem se ve škole naučil, bylo slovo „JÁ“. Učitel ho napsal na zrcadlo, moje nakrátko ostříhaná hlava na to slovo hleděla plna očekávání – co asi udělá. Šel jsem domů a hledal si to jediné slovo ve všech knihách, které se v tom temném lese černých písmen rozsvěcelo jako tančící světluška: JÁ, Já, já. V následujících dnech jsem se naučil používat další slova jako hořící svíci: máma a má a mísu.

Vzpomínám si na zvyk, kdy židovští rodiče první školní den natírají jednotlivá písmena medem, který děti olizují, aby si knihy spojovaly se sladkostí a jako včely bzučely do knihoven.

řekl ezechielovi:

*„lidský synu, sněž tento svitek“
ezechiel s chutí slova snědl a mluvil
pak jazykem sladkým jako med.*

Někdo vyvinul parfém, který voní po starých knihách, to jest voní potem tiskaře, pižmem, ztrouchnivělým dřevem, trávou, vanilkou, plísní, kyselinou octovou, benzaldehydem, butanolem, furfuralem, metoxyfenyloximem. Jenže kdo by chtěl vonět jako krabice zažloutlého papíru?

Přijde doba, kdy si každý z nás bude muset osvojit nějaká mizející slova, protože se ti sirotci přestali používat. Já si rezervuju „oslí ucho“.

Tiskaři a básníci jsou tajemníky tohoto nápadu.

Vynález knihtisku zdemokratizoval hněv. Hašteřící se knihy vytrubovaly světová tajemství.

Kdysi jsem chtěl nechat vytisknout knihu na hrubozrnný šmirglpapír, aby rozedírala ruce při čtení a poškozovala ostatní knihy v polici.

Byly napsány knihy, jejichž zfilmování je lepší. Byly napsány knihy, které ještě leží vespod v šuplíku. Byly napsány knihy, které vám říhají do obličeje, jiné vám zas hojivě šeptají v břiše. Byly napsány knihy, které znásobují pokrok. Existují knihy, které podpalují svět, byly spáleny knihy kvůli trestným myšlenkám. Byly napsány knihy, kterými se lidé vraždili – knihy jsou nejsilnější jed i lék zároveň.

Knihy na podpírání konferenčních stolků.

Slyšel jsem jednoho knihovníka, jak prohlašuje, že knihy jsou překonané. V knihovně budoucnosti si budete moct půjčovat i motorové pily, či sekačky, nebo sváteční obleky na jednu noc.

Byly napsány knihy, které mě naučily hvízdát si potmě.

Dříve se mi pravidelně zdávalo, že jsem se dostal do přestřelky, ale tlustá kniha v batohu kulku zachytila a zachránila mi život. Měl bych knihu s dírou v přebalu a kulkou zavrtanou v polovičce příběhu jako červ.

Nedávno jsem si pořídil knihu *Fakta o knihomolech; Jejich historie v literatuře a působení v knihovnách* z února 1898 s obrázky hmyzu, jenž se ukrývá mezi stránkami: rybenky, vrbatci, roztoči, rušníci, červotoči, kožojedi, kuločlenci.

Když se svitek tóry opotřebuje, tak se svatá kniha pohrbí. Jak učinit z knih opět stromy?

Můj byt je les o tisíci knihách, v noci na mě sovítě zírají. Kteráže krutá báseň mě probrala ze sna?

Proč už nečtu potají, s baterkou pod peřinou?

Abecedu svých prstů, když dočtu knihu.

(ze sbírky *Kontakt*) ▢

Thomas Möhlmann *1975

je nizozemský básník, dlouholetý spolupracovník Nizozemského literárního fondu a redaktor prestižního poetického časopisu *Awater*. První sbírka *Tekutý chlapec* (De vloeibare jongen) mu vyšla roku 2005 a byla oceněna cenou Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs, určenou jako povzbuzení debutujících básníků k další tvorbě. Cena se neminula účinkem, neboť v roce 2009 následovala sbírka *Otevřené kohoutky* (Kranen open) a v roce 2013 *Kde bydlíme* (Waar we wonen). V březnu 2017 vyšla zatím poslední Möhlmannova sbírka *Byl jsem pes* (Ik was een hond). Thomas Möhlmann působí také jako lektor kreativního psaní na Vysoké škole umělecké v Arnhemu a aktivně se účastní řady festivalů jako Crossing Border, Poëziecircus, Lowlands, Noc poezie. Na podzim roku 2016 se představil také českému publiku v rámci festivalu Den poezie.

Maarten Inghels *1988

je vlámský básník a spisovatel. Debutoval roku 2008 sbírkou *Vřava* (Tumult). Roku 2011 následovala sbírka *Bdělý* (Waakzaam). Rok nato vydal Inghels svůj první román *Obchod citovým zbožím* (De handel in emotionele goederen). V roce 2015 vyšla sbírka *Nové rituály* (Nieuwe rituelen) a loni rozsáhlá publikace *Kontakt* (Contact), která mapuje Inghelsovu tvorbu nejen jako básníka, ale též jako performer a ve veřejném prostoru. Maarten Inghels byl léta koordinátorem a aktivním tvůrcem projektu *Osamělý pohřební průvod* (De eenzame uitvaart), v jehož rámci přizvaní básníci vyprovázeli zesnulé bez pozůstalých na poslední cestě osobní básní. V roce 2016 plnil také čestnou funkci městského básníka Antverp. V listopadu 2018 byl Maarten Inghels pozván na Den Poezie do České republiky.

Nederlandse en Vlaamse dichters op de Poetry Day

Dit jaar vond alweer voor de twintigste keer het bruisende poëziefestival Den poëzie / Poetry Day plaats. In de laatste jaren is het ook gelukt om Nederlandse en Vlaamse dichters voor dit evenement uit te nodigen. De Poetry day staat open voor iedereen die gedurende meer dan twee novemberweken poëzie wil huldigen op een zelfgekozen manier.

Het festival vindt elk jaar in vele steden in heel Tsjechië plaats en is sinds enkele jaren het omvangrijkste poëziefestival in dit land wat het aantal evenementen betreft (terwijl het 20 jaar geleden slechts één enkele dag betrof: de geboortedag van Karel Hynek Mácha die jaarlijks op 16 november wordt herinnerd).

Naast de gevestigde dichters uit Tsjechië en het buitenland nemen ook traditiegetrouw beginnende auteurs, studenten en scholieren aan het festival deel. De evenementen worden op diverse locaties georganiseerd – in literaire cafés, op scholen, in bibliotheken, galerieën, bejaardentehuizen, op ambassades en vele andere, vaak onverwachte plekken. Tientallen regionale instellingen zoals scholen, bibliotheken, literaire verenigingen, clubs, theaters, musea, maar ook particulieren organiseren literaire avonden, tentoonstellingen, concerten, toneelstukken, happenings en andere boeiende evenementen. Voor de meeste festivalactiviteiten geldt een gratis toegang.

Het festival heeft tot doel ruimte te bieden aan een zo breed en vrij mogelijke beleving van poëzie in ons leven. Organisator en initiatiefnemer van het festival is Společnost poezie z.s., die ondersteuning van Tsjechische dichters en hun werk als haar missie ziet. De drijvende krachten van deze vereniging zijn Bernie Higgins, Kristin Olson en Josef Straka. Met name de laatstgenoemde zorgt ervoor dat er in de laatste jaren ook ruimte aan Nederlandse en Vlaamse dichters wordt geboden.

Inmiddels hebben Thomas Möhlmann en Mustafa Stitou uit Nederland en Maarten Inghels uit België de Tsjechische Republiek bezocht.

Mustafa Stitou:

Affirmaties

Ik kan stoppen met roken en ook als het niet lukt
ik hou van mezelf ik ben niet dik niet klein niet rond
ik heb een zachte pik zat liefde in mijn kippenborst

niet langer vrees ik uw toorn vader ik vrees niet
langer uw toorn vader uw toorn is natuurtroebel

het verborgene is het verborgene niet vader
het is de schittering over dieren mensen dingen
dus waarom knielend bidden
wanneer ikzelf het gebed ben?

ik kan stoppen met roken en ook als het niet lukt
ik hou van mezelf ik ben niet dik niet klein niet rond
ik heb een zachte pik zat liefde in mijn kippenborst

nietzsche treurde om wat hij vernielde en werd waanzinnig
darwin werd een machine op zijn oude dag ik heb
een zachte pik zat liefde in mijn kippenborst ik kan
stoppen met roken en ook als het niet lukt
ik houd van mezelf ik ben niet dik niet klein niet rond

vaarwel dwaalleraren van weleer ik kweek een buik
waarop ik morgen tatoeëer een korinthiërs dertien
uitnemendheid der liefde vers vier vijf zes en zeven

ik kan stoppen met roken en ook als het niet lukt
ik hou van mezelf ik ben niet dik niet klein niet rond
ik heb een zachte pik zat liefde in mijn kippenborst

uit de wereld kan ik niet vallen altijd raapt mijn
vreemde moeder mij op

kijk ik in de ogen van mijn joodse verloofde
fladderen er vlinders in en uit mijn mond

ik kan stoppen met roken en ook als het niet lukt
ik hou van mezelf ik ben niet dik niet klein niet rond

ik kan stoppen met roken het is geen fiasco
troosteloos als libische staatstelevisie

het is geen fiasco ik ben een biologisch feit
maar ik kan masturberen
masturberen uit nostalgie en ik teken
zoals ik tekende zeven winters oud

ik kan stoppen met roken en ook als het niet lukt
ik hou van mezelf ik ben niet dik niet klein niet rond

eens zal ik wegrukken ja
het doekje van het hoofd
van mijn vreemde moeder
altijd raapt zij mij op

ik kan stoppen met roken en ook als het niet lukt
ik hou van mezelf ik ben niet dik niet klein niet rond

het is geen fiasco dat ik eindig lichaam ben
vanmiddag zag ik in de tram
een kind
met een romeinsekeizerkop

vaarwel dwaalleraren van weleer het is geen fiasco
ik heb een zachte pik zat liefde in mijn kippenborst

zat
liefde

ik kan stoppen met stoppen met roken en ook las het niet
lukt
ik hou van mezelf ik ben dik
ik ben klein
ik ben rond

(uit: *Varkensroze ansichten*)

Thomas Möhlmann:

Rechten

Ja, de Grieken hebben rechten, Duitsers hebben rechten, onze stranden, fietsen geprivatiseerde staatseigendommen hebben rechten, topmannen van geredde banken, boeren en voedzame dieren hebben rechten, de alleenstaande buurvrouw en haar tienerdochter op de hoek hebben rechten, we moeten stickers met uitleg over aanlevering en verwerking van vuilniszakken op de vuilnisbakken plakken, we moeten straatlantaarns inslaan we moeten bestemmingsplannen opstellen en Hotter than my daughter kijken omdat het kan, voor het te laat is en we kanker krijgen of ons door overgewicht niet meer vrij bewegen kunnen, want dat is ons recht we zijn niet voor niets in Europa geboren we hebben minstens zoveel rechten als Amerikanen, Chinezen, de zee en Afrika, dat het recht heeft gered en verkracht te worden door Chinezen die het recht hebben zich te wentelen in de staatsschuld van Amerikanen die het recht hebben na pokken en mazelen ontdaan van inheems gehannes ontdekt te zijn geworden door ons, rechtmatige kinderen van Griekse ouders, roemruchte rechtscheppers en bakermatleggers op hun beurt geboren uit de zwarte schoot van een rijk, verdord en verloren continent.

(uit: *Ik was een hond*)

Maarten Inghels:

Lorem ipsum

Het eerste woord dat ik op school leerde was het woord "IK". De meester schreef het op een spiegel, mijn kortgeschoren hoofd keek verwachtingsvol naar het woord – wat het ging doen. Ik liep naar huis en zocht in alle boeken naar het ene woord dat in dat donkere bos van zwarte letters oplichtte als een dansende glimworm: IK, Ik, ik. De dagen daarop leerde ik andere woorden als een brandende kaars gebruiken: maan en roos en vis.

Ik herinner mij een gebruik waarbij Joodse ouders op de eerste schooldag losse letters instrijken met honing die de kinderen aflikken, opdat ze hun boeken met zoetheid zouden rijmen, als bijen naar de bibliotheek zoemen.

hij zei tegen ezechiël:

"mensenkind, eet deze boekrol op"

ezechiël at de woorden met smaak en sprak

voortaan een taal zoet als honing

Men heeft een parfum ontwikkeld dat ruikt naar oude boeken, dat wil zeggen ruikt naar het zweet van de drukker, muskus, vermolmd hout, gras, vanille, schimmel, azijnzuur, benzaldehyde, butanol, furfural, methoxyfenyloxime. Maar wie wil er nu ruiken naar een doos vergeeld papier?

Er komt een tijd dat elkeen van ons een verdwijnwoord zal moeten adopteren omdat de wees in onbruik is geraakt. Ik reserveer "ezelsoor".

Drukkers en dichters zijn de secretarissen van het idee.

De uitvinding van de drukpers democratiseerde de woede. Bekvechtende boeken droegen de geheimen van de wereld uit.

Ik wilde ooit een boek op grofkorrelig schuurpapier laten drukken opdat het de handen zou openhalen bij het lezen, en de andere boeken in het rek zou beschadigen.

Er zijn boeken geschreven waarvan de film beter was. Er zijn boeken geschreven die nog onderaan in een bureaulade liggen. Er zijn boeken geschreven die boeren in je gezicht, andere fluisteren heilzaam in je buik. Er zijn boeken geschreven die de vooruitgang vermenigvuldigen. Er zijn boeken die de wereld in brand zetten, er zijn boeken verbrand vanwege strafbare gedachten. Er zijn boeken geschreven waardoor mensen zijn vermoord – boeken zijn het krachtigste gif en medicijn tegelijkertijd.

Boeken om salontafels recht te houden.

Ik hoorde een bibliothecaris verklaren dat boeken achterhaald zijn. In de bibliotheek van de toekomst kan je ook een kettingzaag lenen, of een grasmaaier, of een galakostuum voor één feestnacht.

Er zijn boeken geschreven die me leerden fluiten in het donker.

Ik droomde vroeger regelmatig dat ik in een vuurgevecht belandde, maar dat het dikke boek in mijn rugzak de kogel opving en mijn leven redde. Ik zou een boek hebben met een gat in de cover en halverwege het verhaal een kogel ingegraven als een wormpje.

Sinds kort bezit ik het boek *Facts About Bookworms; Their History in Literature and Work in Libraries* uit februari 1898 met afbeeldingen van insecten die zich tussen de pagina's schuilhouden: papiervissen, diefjes, mijten, tapijtkevers, klopkevers, pelskevers, spekkevers.

Wanneer een thorarol versleten is, wordt het heilige boek begraven. Hoe van boeken weer bomen te maken?

Mijn huis in een bos met duizend boeken, 's nachts staren ze me uilig aan.

Welk wreed gedicht heeft mij wakker gekust?

Waarom lees ik niet meer stiekem, met een zaklamp onder de lakens?

Het alfabet van mijn vingers wanneer ik een boek uitlees.

(uit: *Contact*) ■

Mustafa Stitou *1974

is geboren in het Marokkaanse Tetouan. Met zijn ouders kwam hij naar Nederland. Hij groeide in Lelystad op. Al op zijn achttiende kreeg hij zijn eerste literaire prijs, de El Hizjraprijs voor Nederlanders met een Arabische en Berberse achtergrond, voor de "Twee gedichten voor bijna-doden". Hij studeerde geschiedenis en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. In 1994 publiceerde hij zijn eerste poëziebundel *Mijn vormen*, die door de nestor van de Nederlandse poëzie Remco Campert met onverhuld enthousiasme verwelkomd werd. "Eindelijk weer een dichter!" riep de alom geëerde meester en zo bereidde hij voor deze getalenteerde jongeman de weg naar succes. Stitou zette zijn literaire succes inderdaad voort met de bundel *Mijn gedichten*. Zijn derde bundel *Varkensroze ansichten* uit 2003 won de prestigieuze VSB Poëzieprijs, die voordien alleen aan gerenommeerde auteurs werd toegekend. Zijn voorlopig laatste bundel *Tempel* uit 2013 werd bekroond met de Awater Poëzieprijs en in 2018 kreeg Stitou de A. Roland Holstprijs voor zijn oeuvre. In november 2017 trad Stitou in het kader van de Poetry Day in Praag, Brno en in andere Tsjechische plaatsen op.

Thomas Möhlmann *1975

is een Nederlandse dichter, jarenlange medewerker van het Letterenfonds en redacteur van het prestigieuze poëzietijdschrift *Awater*. Zijn eerste bundel *De vloei-bare jongen* verscheen in 2005 en kreeg meteen de Lucy B. en C. W. van der Hoogtprijs, die debuterende dichters moet aanmoedigen. De prijs heeft zijn doel niet gemist want in 2009 volgde de bundel *Kranen open* en in 2013 *Waar we wonen*. In maart 2017 verscheen de voorlopig laatste bundel *Ik was een hond*. Thomas Möhlmann geeft ook lessen creatief schrijven aan de ArtEZ hogeschool voor de kunsten in Arnhem en is actief deelnemer aan een hele reeks festivals zoals Crossing Border, Poëziecircus, Lowlands en Nacht van de poëzie. In de herfst van 2016 heeft hij zich in het kader van de Poetry Day aan het Tsjechische publiek voorgesteld.

Maarten Inghels *1988

is een Vlaamse dichter en schrijver. Hij debuteerde in 2008 met de bundel *Tumult*. In 2011 volgde *Waakzaam*. Een jaar daarop publiceerde Inghels zijn eerste roman *De handel in emotionele goederen*. In 2015 verscheen de bundel *Nieuwe rituelen* en vorig jaar de uitgebreide publicatie *Contact*, die Inghels' werk niet alleen als dichter, maar ook als performer in publieke ruimte in kaart brengt. Maarten Inghels was jarenlang coördinator en ook actief auteur in het project De eenzame uitvaart, in het kader waarvan dichters overledenen zonder familie en vrienden op hun laatste weg met een gedicht vergezelden. In 2016 vervulde Inghels de erefunctie van stadsdichter van Antwerpen. In november 2018 werd Maarten Inghels naar Tsjechië uitgenodigd voor Poetry Day.

Jeroen Windmeijer, *Petrova zповěd'*

PŘEKLAD Adéla Elbel, vydalo Nakladatelství XYZ, Praha 2018

PŮVODNÍ NIZOZEMSKÉ VYDÁNÍ Jeroen Windmeijer, *De bekentenissen van Petrus*, Primavera Pers, 2015

[...]

„A to je, nebo to tak vypadá, ten text, který Thomas včera našel. Já vím...“ – zvedl obě ruce do vzduchu, aby tak Peterovi a Judith naznačil, že ho nemají přerušovat – „já vím... Zdá se to nemožné, ale poslouvejte. Pan Eco mi toho večera povídal, že se na něj před několika lety někdo obrátil s tím, aby se na ten text podíval. Bylo to celé zahaleno naprostým tajemstvím. Osoba, se kterou byl v kontaktu, nechtěla zveřejnit, ve jménu koho jedná, ale byla solventní, jak se tomu říká, a poodkryla toho tolik, aby dokázala vzbudit Ecovu zvědavost. Eco se s tím setkával častěji. Pravidelně ho někdo žádal, aby

se v naprosté tajnosti podíval na nějaký rukopis nebo kus papíru z kodexu a určil jeho pravost. Bezpochyby to tentokrát nebyla žádná rutinní práce, ale také nešlo o nic, co už by nezažil. V tomto případě šlo o starý aramejský text, který zadavatel nebo organizace, ke které patřil, vlastnili už po mnoho generací.

Stručně řečeno šlo o to, že se už kdysi dávno jeden překlad udělal, ale že už byl „hodně zastaralý“, jak ho popsala ta kontaktní osoba. Stejně jako se dělají pravidelně i nové překlady Bible, tak mu to vysvětlili, si zadavatel přál nový překlad tohoto textu do moderní holandštiny. Řekli mu, že obsah je kontroverzní a že se zřejmě nejedná o originální text z prvního století, ale falzifikát pozdějšího data. A vzhledem k tomu, že Eco byl světová autorita, co se aramejštiny týká, objevili se u něj. Musel jim přísahat mlčenlivost a poté, co úkol dokončil – bylo to dost nepříjemné, nepokrytě mu vyhrožovali, že pokud někomu poví, co viděl, stane se něco jemu i jeho rodině.“

„Takže dost riskoval, když z tebe udělal spojence,“ poznamenala

Judith, která stejně jako Peter napjatě poslouchala.

„Určitě riskoval, to ano, ale zároveň nebral ty výhrůžky úplně vážně.“

„A co ten text?“ zajímal se Peter.

„Vypadalo to, že ani ten text nebral moc vážně. Obsah byl vážně fantastický, skoro až moc krásný na to, aby to byla pravda, ale tajně, a proti všem dohodám si udělal po dokončení překladu opis. Té kontaktní osobě takzvaně všechno předal, i poznámky, které si v průběhu měsíců psal, ale pro sebe si schoval ručně psanou kopii. A ten večer mi ji dal přečíst. Takže když jsem před chvílí uviděl ty fotografie... Když jste byli v kuchyni, už podle prvních řádků jsem poznal, že je to tentýž text, jehož překlad jsem četl.“

Vstal, šel ke svému stolu, kde vzal fotky a vrátil se zpátky.

„Tady, tohle je první fotka. Tento text je nepochybně ve starořečtině, ale obsah je stejný jako to, co jsem tehdy četl. Trvalo by mi měsíce, než bych to přeložil, ale první větu si ještě pamatuju a poznávám ji tady v tom textu.“

Posunul si fotografii kousek dál od sebe a přečetl text nahlas, nejdřív řecky a potom holandsky.

Jeroen Windmeijer, *De bekentenissen van Petrus*

OORSPRONKELIJKE NEDERLANDSE UITGAVE Jeroen Windmeijer, *De bekentenissen van Petrus*, Primavera Pers, 2015

„Kéfa, služebník a apoštol Ješuy, tě zdraví, drahý Jidáší.“

Hromádku fotografií si položil na klín.

„Samozřejmě, že si ten obsah nepamatuju doslova, ale můžu vám říct, že je tam dost odlišná verze příběhu, který známe z Bible. Pan Eco o tom mluvil vcelku lehkomyšlně, ale mě se to hluboce dotklo. Možnost, že jsem mohl spatřit alternativní pohled na poslední dny a hodiny Ježíšovy... Byl jsem z toho úplně mimo a to moje

evangelium...“ – obrátil se na Judith – „důvod, proč mě tehdy strčili do léčebny, z velké části spočíval v tom, co jsem tam toho večera četl.“

Judith na něj vykulila oči.
„Musel jsem to světu říct, ale když jsem seděl na uzavřeném oddělení, došlo mi, že by mi nikdo nevěřil a že ze mě udělali blázna. A vlastně v tu dobu také zemřel pan Eco a s ním zmizela moje poslední možnost dokázat, že jsem nepředkládal žádné hlouposti. Protože on to je opravdu konec světa, jak ho známe.“

Těsně předtím, než se Mark nadechl, aby jim uvedl příklad – nebo aspoň to Peter předpokládal –, někdo třikrát zabušil na okno. Téměř okamžitě poté někdo dlouze zazvonil na zvonek. Zvuk prolomil ticho, které v domě panovalo.

Všichni tři zkameněli.

Slyšeli, jak někdo otvírá poštovní schránku na dveřích. Uslyšeli volání: „Pane Labuschagne, můžete prosím otevřít dveře? Víme, že jste doma. Tady je policie.“

□

Antropolog **Jeroen Windmeijer** / *1969

dokáže spojit skutečnost a fikci neopakovatelným způsobem. Nachází mezery v biblických dějinách i dějinách své vlasti a ukazuje, co by se stalo, kdyby tyto objevy vyšly na světlo. Dříve napsal *Petrovu zповěd'* (*De bekentenissen van Petrus*) a *Het Pauluslabyrint*. U první knihy byla prodána filmová práva. Druhá kniha byla vydána v Anglii, Americe, Kanadě a Německu a byla nominována na cenu Gouden Strop. V Nizozemsku a Belgii definitivně prorazil se třetím románem *Het Pilgrim Fathers Complot*. Jeroen Windmeijer je ženatý s Hamide Doganovou a mají spolu dceru, Dünü. Kromě psaní knih pracuje jako učitel teologie a učitel společenských věd na střední škole v Leidenu.

[...]

‘En dat is, of dat lijkt te zijn, de tekst die Thomas gisteren gevonden heeft. Ik weet het...’ – hij hief beide handen op om Peter en Judith ervan te weerhouden hem te onderbreken – ‘ik weet het... Het lijkt onmogelijk, maar luister. Meneer Eco vertelde me die avond dat hij enkele jaren ervoor benaderd was door iemand met het verzoek naar een tekst te kijken. Het ging gepaard met de grootste geheimzinnigheid. De persoon met wie hij te maken had wilde geen openheid van zaken geven over degene namens wie hij handelde, maar hij was goed van betalen, zoals dat heet, en had genoeg laten doorschemeren om Eco’s nieuwsgierigheid te wekken.

Eco had hier wel vaker mee te maken gehad. Hij werd regelmatig benaderd om in het diepste geheim te kijken naar een manuscript of een flinter papier van een codex, om de echtheid ervan te bepalen. Het was weliswaar geen routineklus waarvoor hij die keer benaderd werd, maar ook weer niet iets wat hij nog nooit meegeemaakt had. In dit geval ging het om een oude Aramese tekst, die de opdrachtgever of de organisatie waartoe deze behoorde al vele generaties in bezit had. In het kort gezegd kwam het erop neer dat er lang geleden al eens een vertaling van gemaakt was, maar dat die “sterk verouderd” was, zoals de contactpersoon het omschreef. Net zoals er regelmatig nieuwe vertalingen van de Bijbel gemaakt worden, zo werd hem uitgelegd, wilde de opdrachtgever graag een nieuwe vertaling van deze tekst in modern Nederlands. Hem werd gezegd dat de inhoud controversieel was en dat het waarschijnlijk geen originele tekst uit de eerste eeuw betrof, maar een vervalsing van later datum. En aangezien Eco wereldwijd dé autoriteit was op het gebied van het Aramees waren ze bij hem uitgekomen. Hij moest geheimhouding

zweren en nadat hij de opdracht voltooid had – hij heeft er vele maanden onafgebroken aan gewerkt – werd het zelfs nog een beetje onaangenaam, compleet met een nauwverholen dreigement dat hem en zijn familie iets overkomen zou mocht hij iemand vertellen wat hij gezien had.’

‘Dan nam hij nogal een risico door jou er deelgenoot van te maken,’ zei Judith, die net als Peter geboeid had zitten luisteren.

‘Hij nam een zeker risico ja, maar tezelfdertijd leek hij die bedreiging niet helemaal serieus te nemen.’

‘En de tekst?’ vroeg Peter.

‘Die tekst leek hij ook niet helemaal serieus te nemen. De inhoud was inderdaad fantastisch geweest, bijna te mooi om waar te zijn, maar stiekem en tegen de afspraken in had hij een afschrift gemaakt van zijn vertaling toen die klaar was. Aan die contactpersoon heeft hij zogenaamd alles overhandigd, ook de aantekeningen die hij in de loop van die maanden gemaakt had, maar voor zichzelf hield hij een handgeschreven kopie van de vertaling achter. En die heeft hij me laten lezen die avond. Dus toen ik daarnet die foto’s zag... Toen jullie in de keuken waren, zag ik

Karel Čapek: „Naarden“, v *Lidových novinách*, 18. 7. 1931

NIZOZEMSKÝ PŘEKLAD Keese Merckse v doslovu knihy *Prenten van Holland* (Obrázky z Holandska) (Voetnoot, Moldaviet 7, Amsterdam/Antwerpen 2009)

aan de eerste regels al dat dit de tekst is waarvan ik toen de vertaling gelezen heb.'

Hij stond op, liep naar zijn bureau om de foto's te pakken en kwam weer terug.

'Hier, dit is de eerste foto. Deze tekst is weliswaar in het Oudgrieks, maar de inhoud is gelijk aan wat ik toen gelezen heb. Het zou me maanden kosten dit te vertalen, maar de eerste zin herinner ik me nog en die herken ik nu ook hier in de tekst.'

Hij hield de foto iets van zich af en las de tekst hardop, eerst in het Grieks en daarna in het Nederlands.

'Kefas, een dienaar en apostel van Jesjoea, groet u, waarde Judas.'

Hij legde het stapeltje foto's op zijn schoot.

'Ik kan me de inhoud niet letterlijk

herinneren natuurlijk, maar ik kan je vertellen dat er een nogal afwijkende versie gegeven wordt van het verhaal zoals wij dat kennen uit de Bijbel. Meneer Eco deed er wat luchtig over, maar mij greep het enorm aan. De mogelijkheid dat ik zicht gekregen had op een alternatieve kijk op de laatste dagen en uren van Jezus... Ik was helemaal van de kaart, en dat evangelie van mij...' – hij richtte zich tot Judith – 'de reden dat ze me destijds in Endegeest weggestopt hebben, dat was voor een belangrijk deel gebaseerd op wat ik me kon herinneren van wat ik die avond gelezen had.'

Judith keek hem met grote ogen aan.

'Ik móést het aan de wereld vertellen, maar toen ik op een gesloten afdeling zat, werd me duidelijk dat

niemand me geloven zou en dat ik voor gek versleten werd. Net in die tijd is meneer Eco ook overleden trouwens, en daarmee verdween de laatste mogelijkheid voor mij om te bewijzen dat ik geen onzin uitkraamde. Want het ís echt het einde van de wereld zoals wij die kennen.'

Net toen Mark ademhaalde om een voorbeeld te geven – tenminste, daar ging Peter van uit – werd er drie keer hard op het raam geklopt. Vrijwel direct erna werd er langdurig op de bel gedrukt. Het geluid verscheurde de stilte die in het huis heerste had.

Alle drie versteenden ze.

Ze hoorden hoe de brievenbus in de voordeur geopend werd. Iemand riep: 'Meneer Labuschagne, kunt u de deur openmaken alstublieft? We weten dat u thuis bent. Dit is de politie.' ■

Antropoloog **Jeroen Windmeijer** / *1969

weet feit en fictie op onnavolgbare wijze met elkaar te verbinden. Hij vindt hiaten in de Bijbelse en vaderlandse geschiedenis en laat zien wat er zou gebeuren als deze ontdekkingen aan het licht zouden komen. Eerder schreef hij *De bekentenissen van Petrus* en *Het Pauluslabyrint*. Van het eerste boek werden de filmrechten verkocht. Het tweede boek verscheen in Engeland, Amerika, Canada en Duitsland en was genomineerd voor de Gouden Strop. Met zijn derde roman *Het Pilgrim Fathers Complot* brak hij definitief door in Nederland en België. Jeroen Windmeijer is getrouwd met Hamide Dogan en samen hebben ze een dochter, Dünya. Naast zijn schrijverschap werkt hij als leraar godsdienst en maatschappijleer op een middelbare school in Leiden.

jeroenwindmeijer.nl

Naarden

Nechci křivdit tomu pěknému starému městečku, jež dřímá ve svých starých hradbách, ale myslím, že přijde-li sem turista, přichází navštívit spíš hrob a památku našeho Komenského než cokoli jiného. Naardenští si také náležitě váží vestigí velkého exulanta, byť se svého času zuby nehty bránili tomu, aby klid jeho kostí byl porušen vykopáním a vědeckým vyšetřením jeho pozůstatků. Dalo to dost práce, než se přísní naardenští kalvíni smířili s otevřením hrobů v bývalém valonském kostelíku. Ten kostelík byl kdysi součástí naardenských kasáren: byla v něm patrně krejcovna, neboť podnes tam jsou na stěnách připíchnuty obrázky ze starých módních listů a nakreslení tužkou frajeři vojáci.

V jednom koutě je otevřený hrobeček, obestlaný věnci; tam tedy je ta dubová truhlice s kostmi starého, vysokého muže, sehnutého reumatismem páteře. Podle všech dokumentů jsou to skutečně kosti Jana Amose Komenského; učený amsterodamský archeolog prof. Kleiweg te Zwaan, který asistoval profesoru Matiegkovi při exhumaci, mne ujistil, že při všech vědeckých kautelách není pochyby o autentičnosti Komenského pozůstatků. Ta otázka by tedy byla vyřízena; ale Naarden má pro nás otázek víc.

První otázka je, jak upravit ten bývalý valonský kostelík. Vlastně to už není ani tak otázka jak, nýbrž otázka kdy už. Holandská vláda darovala vládě československé – přesněji řečeno, postoupila nám jej do nájmu na 99 let. Je rozhodnuto budovu restaurovat a rozšířit na mausoleum. To vše je pěkné; ale přítomný stav budovy je, upřímně řečeno, tak nedůstojný, že by nesloužilo ke cti naší vládě, kdyby se velmi brzo nezačalo s pietní úpravou. Jsme to dlužní sobě i holandským ctitelům Komenského.

Druhá otázka, kterou bychom se měli obírat, je Komenského museum v Naardenu. Je to malé museíčko, dva pokoje s dřevěným holandským strojem, pár vitrín s listinami, pár skříní s knižnicí Comeniany (jak chatrné, jak málo reprezentativní jsou ty edice!), pár sádrových modelů a fotografií, jedno číslo českých novin s článkem o Komenském a to je celkem vše; a přece do toho méně než skromného musea přichází rok co rok na tři tisíce lidí. Tři tisíce návštěvníků, to už je museum žijící; to už by stálo za to ukázat lépe, kdo to Comenius byl. To je další dluh, který jsme splatit povinni především my. I tady jsou připraveny projekty jak rozšířit museum o další místnosti; ale mělo by se už myslet i na to, čím je bohatě a názorně naplnit. Jen si představte,

co všechno by vlastně mělo být zastoupeno v museu Comeniiově: patří tam museum pedagogie, měl by se tam znázornit vývoj mateřských škol, dějiny názorného vyučování od Komenského po naše dny. Měla by tam být expozice církve československé – až po ty Moravian Brethren našich dnů a všech zeměpánů. Neměly by tam chybět dokumenty o vzniku svobodného zednářství, nebo vývoj univerzálního vzdělání od pansofie po moderní encyklopedie, nebo vývoj zeměpisné kartografie. Patří tam jazykověda i hvězdářství. Nebylo by třeba přímo exponátů dokumentárních jako spíše názorných, které by ukázaly, jak ideály Comeniiovy žily v dějinách a žijí podnes, za co vše je i dnešek povinen díkem a vzpomínkou tomu podivnému, mystickému a modernímu učiteli národů, jednomu z nejurodnějších duchů Evropy. To vše není věc Naardenských, nýbrž naše. V osobnosti a díle Komenského je až nadbytek toho, co by z malého musea v Naardenu mohlo učinit jedno z velkých poutních míst vzdělaných lidí. Ten kousek československé půdy uprostřed naardenských bažin stojí tisíckrát za to, abychom jej vybudovali s pietou i pýchou: neboť tam se můžeme právem hlásit o svůj velký podíl na vývoji evropské osvěty a intelektuálního řádu světa. □

Karel Čapek: 'Naarden', in Lidové noviny (Volkskrant), 18-7-1931

NEDERLANDSE VERTALING van Kees Mercks in nawoord bij *Prenten van Holland (Obrázky z Holandska)*, (Voetnoot, Moldaviet 7, Amsterdam/Antwerpen 2009)

Naarden

Ik wil niets afdoen aan dat fraaie oude stadje, dat binnen zijn oude vestingmuren ligt te sluimeren, maar ik denk dat als er hier een toerist komt, deze liever het graf en monument van onze Comenius zal willen zien dan wat anders dan ook hier ter stede. De Naardenaren weten ook naar behoren de vestigia van onze grote banneling op waarde te schatten, zij het dat ze er zich indertijd met hand en tand tegen verzet hebben dat de rust die zijn gebeente had gevonden, verstoord zou worden door het weer opgraven en wetenschappelijk onderzoeken van zijn lichamelijk overschot. Het kostte een hoop moeite eer de strenge Naardense calvinisten zich met het openen van het graf in het voormalige Waalse kerkje hadden verzoend. Dat kerkje was ooit onderdeel van de Naardense kazernes; er heeft daar kennelijk een kleermakerij in gezeten, want tot op heden zijn daar met punaises plaatjes uit oude modebladen op de muren geprikt en zijn er met potlood fraai uitgedoste militairen getekend. In een

hoek bevindt zich een geopend grafje, dat met kransen is omgeven. Daar ligt dus dat eiken kistje met de beenderen van die oude, rijzige man met zijn door reumatiek gekromde rug-gengraat. Alles wijst erop dat het echt de beenderen van Jan Amos Komenský zijn; de hooggeleerde Amsterdamse archeoloog professor Kleiweg de Zwaan, die professor Matiegka bij de exhumatie assisteerde, heeft mij verzekerd dat er bij geen van de wetenschappelijke bevindingen enige twijfel gerezen is over de authenticiteit van Comenius' lichamelijk overschot. Die kwestie is dus opgelost. Maar Naarden heeft voor ons meer kwesties in petto.

De eerste is hoe dat voormalige Waalse kerkje opgeknapt moet worden. Eigenlijk is het niet eens meer de vraag hoe, maar wanneer. De Nederlandse regering heeft het kerkje aan de Tsjechoslowaakse regering geschonken – of preciezer gezegd, die heeft het voor 99 jaar aan ons verhuurd. Er is besloten dat het gebouw zal worden gerestaureerd en uitgebreid tot een mausoleum.

Dat mag allemaal mooi klinken, maar de huidige toestand van het gebouw is, eerlijk gezegd, zo armzalig dat het onze regering geen goede beurt zou maken als ze niet zeer snel zou overgaan tot een flinke opknopbeurt. Dat zijn we zowel aan onszelf verplicht als aan de Nederlandse bewonderaars van Comenius.

De tweede kwestie die besproken zou moeten worden, is het Comenius-museum in Naarden. Het is een klein museumpje, twee kamers met een houten Hollands plafond, een paar vitrines met documenten, een paar kasten met Comeniana in boekvorm (hoe armetierig en hoe weinig representatief zijn deze uitgaven!), een paar gipsen modellen en een paar foto's, één exemplaar van een Tsjechische krant met een artikel over Comenius, en dat is het dan zo'n beetje; en toch komen er jaarlijks zo'n drieduizend mensen naar dit nog niet eens sober te noemen museum. Drieduizend bezoekers: dat is al een levensvatbaar museum; dan loont het allang de mensen te laten zien wie Comenius was. Dat is de volgende

schuld die met name wij verplicht zijn in te lossen. Ook hier bestaan projecten om het museum met een paar ruimtes uit te breiden; maar er zou ook nu al over nagedacht moeten worden waarmee je dat museum rijkelijk en aanschouwelijk zou moeten vullen. Denkt u zich eens even in wat er in een dergelijk Comenius-museum zou horen te staan; het zou een pedagogisch museum moeten zijn: de ontwikkeling vanaf de kleuterschool zou er uitgebeeld moeten worden en de geschiedenis van het aanschouwelijk onderwijs sinds Comenius tot heden; er zou een expositie moeten komen van de Boheems-Moravische Broederschap van weleer tot aan de Moravian Brethern van tegenwoordig en van heinde en verre; ook zouden er geen documenten mogen ontbreken over het ontstaan van de vrijmetselarij; of over de ontwikkeling van het universele onderricht van de pansofie tot aan de moderne encyclopedie; of over de ontwikkeling van de geografische cartografie. Daar hoort iets over taalwetenschap en astronomie te zijn. Er hoeven ook niet altijd documenten

te worden tentoongesteld: liever ook aanschouwelijke dingen, die zouden weer kunnen laten zien hoe de idealen van Comenius tot op de dag van vandaag voortleven, zodat we tegenwoordig nog dankbaar moeten zijn wanneer we denken aan die merkwaardige, mystieke en moderne leraar der volkeren, die bovendien een van de productiefste geesten van Europa was. Dat is niet allemaal een zaak van Naarden, dat is ook onze zaak. In de persoon en de werken van Comenius is al zulk een overvloed aan dingen dat van dat kleine museumpje in Naarden een van de grote pelgrimageplaatsen gemaakt kan worden voor de beschaafde wereld. Dat stukje Tsjechoslowaakse grond te midden van de Naardense moerassen is het duizendmaal waard om volpiëteit en trots gerenoveerd te worden: daar kunnen we immers met recht laten zien hoe groot ons aandeel is in de ontwikkeling van de Europese verlichte geest en intellectuele wereldorde. ■

Roman Helinski,

Továrna na vafle

PŘEKLAD Blanka Juranová, nakladatelství Plus, Praha 2018

PŮVODNÍ NIZOZEMSKÉ VYDÁNÍ Roman Helinski, *De wafelfabriek*, nakladatelství Hollands Diep, 2017

Prolog

Takže Arka Narovski lidem povídá: „Ve středu odpoledne po směně se podívejte na nebe.“ Neřekne to jednou nebo dvakrát, ale desetkrát nebo i víckrát: na parkovišti, když ráno přijedou, když procházejí chodbou, kde jsou skříňky, v kantýně během oběda. A když ženské z továrny o pauze kouří venku, aby aspoň chvíli nemusely myslet na ty zasraný vafle, vykukne z okna a ještě jednou to zopakuje.

„Proč se máme koukat na nebe?“ ptá se Baculatá Gerda.

„Prostě mi věřte,“ odpoví Arka s úšklebkem.

Toho středečního odpoledne není Arka Narovski zpočátku nikde k nalezení. Je to pro něj typické, což ale lidi z továrny ještě nevědí. Shromáždili se na parkovišti, všichni kromě ředitele. Ten má v kanceláři důležitý hovor s Tokiem.

„Tak kde je Arka? Už šel domů nebo co?“ ptá se skladník Patrick.

„Copak jsi ho viděl jít pryč?“ opáčí Sjaan. Všichni tam stojí už od konce směny.

Patrick jde ke svému autu, golfu s nálepkami na bocích. Sedne si na sedadlo řidiče a znuděně si balí cigaretu. „Já teda jedu,“ povídá.

Ale neudělá to, je až moc zvědavý, jak jinak. A navíc Arka Narovski zrovna vychází ven. Se svou holou hlavou, svalnatými pažemi a výškou téměř dva metry je jak působivým, tak hrůzu nahánějícím zjevením.

„Hlupáci hloupí,“ řekne.

Pár ženských se rozesměje.

Arka nemá hluboký bas, který by k jeho vzhledu pasoval, ale spíš zpěvný hlas, takže jeho „hlupáci hloupí“ nezní vůbec nevlídně. Spíš vesele, jako melodie.

Všechny ženské se dívají na Arku, jenom Baculatá Gerda už zírání na nebe. „Proto tady jsme, ne?“ povídá tak nějak povšechně. „Ale já teda ještě nic nevidím.“

Dokonce i ona vyšla ven, samozřejmě že vyšla. V továrně se nikdy nic neděje. Avšak od té doby, co se na place objevil Arka Narovski, není žádný den takový jako dřív.

Je to Polák nebo Rus, nikdo přesně neví a on sám to nepoví. A navíc na tom nezáleží. Jediné, o čem se zmínil,

je jeho dlouholetá služba v armádě.

„Podívejte se nahoru,“ říká a prapodivně zkříví ústa, jako by žvýkal tabák. V armádě to dělal často. A potom ten chrchel vyplivnul do horkého třpytivého písku afghánské pouště.

Většina ženských ho okamžitě poslechne a podívá se vzhůru, i když by mnohem radši seděly v kantýně u kafe. Ostatní děvčata potřebují větší povzbuzení, dloubanec do zad.

I přesto tu Arka spokojeně stojí se založenýma rukama a se záblesky v očích, kterých by si měli všichni dobře všimnout.

„Co mám teda vidět?“ zeptá se Patrick. Zašlápnul cigaretu a vystoupil z golfu.

„Trpělivost!“ odpoví Arka.

Patrick vzdychne a vrazí ruce do kapes kožené bundy, zase hledá tabák.

Většina ženských se celou tu dobu kouká na nebe, hlavu hodně zakloněnou, takže reakce na sebe nenechá dlouho čekat. Julie zvolá: „Bolí mě za krkem.“

Arka jí položí své velké ruce na ramena. „Chvilí se dobře dívej,“ řekne

Roman Helinski *1983 / Nuth

Roman Helinski vyrůstal v nizozemské provincii Limburg. Jeho prarodiče pocházeli z Polska a během druhé světové války se usadili v Belgii poblíž nizozemských hranic. O svém vztahu s komplikovaným otcem napsal román *Bloemkool uit Tsjernobyl* (Květák z Černobylu), se kterým v roce 2014 úspěšně debutoval. Kniha byla zařazena do sbírky *De Nederlandse literatuur van de 21e eeuw* (Nizozemská literatura 21. století) coby jeden z nejvýznamnějších debutů od roku 2000. Autor pravidelně přispívá články a sloupky do časopisu *Hollands Maandblad* a *Hard Gras*. Jako dítě se intenzivně věnoval fotbalu a dodnes je nadšeným fotbalovým fanouškem. Jeho druhý román *De wafelfabriek* (Továrna na vafle) v Nizozemsku vyšel v září 2017 a přesně po roce u nás vyšel jeho český překlad. Jedná se o vůbec první překlad tohoto autora do cizího jazyka.

a masíruje jí unavené svaly.

Opodál stojí Baculatá Gerda. Nepůjde přece proti proudu, ještě jednou zhluboka vzdychne a znovu zvedne pohled k obloze.

Arka skupinkou prochází jako generál, který obhlídí svá vojska. Na chvíli se zastaví u Sjaan a vezme ji za ruku. V tom sročení, kde všichni vzrušeně mluví jeden přes druhého, je to nápadně něžné gesto. Zvedne jí ruku směrem k nebi a Sjaan ten naznačený směr očima následuje.

„Dělejte si, co chcete, já jdu dovnitř,“ povídá Baculatá Gerda. Zůstane ale stát, protože stojí i všichni ostatní.

„Počkejte, jo... hele! Já to vidím!“

zvolá Julie. „Jó, určitě to vidím!“

Arka si spokojeně zamne ruce. „Co vidíš?“

Jak Julie před chvílí zněla jistě, teď koktá: „Mraky, nebe... a teď už to zase nevidím, ale před chvílí jo... takovou... no, jak se tomu říká? Něco velkého, fakt velkého.“

„Ano, ano!“ řekne Arka. „Bílý? Bylo to bílé?“ A ještě dodá:

„Nebo možná přece jenom kovové?“

„Spíš kovový,“ odpoví Julie váhavě, a pak rozhodně: „Jo, kovový.“

„No,“ vloží se do toho Baculatá Gerda. „Já pořád nic nevidím.“

„Díváš se špatně,“ povídá Julie.

Budme upřímní, Baculatá Gerda se nedívá tam, kam Julie ukazuje. „Nic tam není,“ trvá na svém s neochvějnou jistotou, která je jí vlastní. Ostatní ženské mezitím předmět vidí a vágně se o něm vyjadřují, opakují hlavně, že je kovový a velký. Ještě jednou si zapálí.

Arka Narovski o pár kroků ustoupí a velké ruce má založené na prsou. Nohy trochu od sebe. Postoj, který vyzařuje sílu a zároveň uvolnění. Zkoumá skupinku pohledem, který

by měl nahánět strach, ženské však jeho pohled nevidí, dívají se na nebe. I když už ten předmět možná zahlédly, nemůže uškodit, když si ho prohlédnou lépe.

Arka zakašle, tleskne a jde zpátky ke vchodu do továrny. Představení skončilo, je čas jít zpátky dovnitř. V dálce však zní tiché vrčení. Tak tiché, že ho většina ani neslyší, protože zanikne v jejich mluvení. „Poslouchejte,“ řekne Baculatá Gerda. „Tohle ale slyším.“

Říká to s úlevou a ukazuje na letadlo. Nemá kovovou barvu, je bílé jako mraky.

Arka se teď také podívá nahoru, zjevně se baví.

„Dívejte!“ křičí Julie, „Letadlo.“

„Visí za ním plachta...“ povídá Baculatá Gerda.

Všichni přivírají oči, protože každý chce sdělení toho letadélka přečíst jako první. Ještě pár vteřin a někdo si odkašle, aby to přečetl nahlas. Soustředěně hledí, ale když letadélko prolétá těsně nad nimi, musí zklamaně konstatovat: plachta je prázdná, bílá, bez textu. □

Roman Helinski, *De wafelfabriek*

OORSPRONKELIJKE NEDERLANDSE UITGAVE Roman Helinski, *De wafelfabriek*, uitgeverij Hollands Diep, 2017

Proloog

Dus Arka Narovski zegt tegen de mensen: 'Kijk woensdagmiddag na de dienst naar de lucht.' Niet één of twee keer zegt hij dit, maar wel tien keer of zelfs meer: op de parkeerplaats als ze 's morgens arriveren, in het voorbijgaan op de gang waar de kluisjes zijn, in de kantine tijdens de lunch. En als de vrouwen van de wafelfabriek in de pauze buiten aan het roken zijn, even niet aan die schijtwafels hoeven te denken, steekt hij zijn hoofd uit het raam en herhaalt het nog maar eens.

'Waarom moeten we naar de lucht kijken?' vraagt Dikke Gerda.

'Vertrouw me maar,' antwoordt Arka met een grijns.

Arka Narovski is die woensdagmiddag aanvankelijk nergens te bekennen. Typisch iets voor hem, maar dat weten de mensen van de wafelfabriek dan nog niet. Ze hebben zich verzameld op de parkeerplaats, iedereen behalve de directeur. Die voert in zijn kantoor een belangrijk telefoongesprek met Tokio.

'Waar is Arka dan? Is hij al naar huis of zo?' vraagt magazijnmedewerker Patrick.

'Heb je hem weg zien gaan dan?' antwoordt Sjaan. Ze staan daar al sinds de dienst erop zit. Patrick loopt naar zijn auto, een Golf met stickers

op de flanken. Hij gaat op de bestuurdersstoel zitten en rolt verveeld een sjekkie. 'Ik ga hoor,' zegt hij.

Maar dat doet hij niet, veel te nieuwsgierig natuurlijk. En bovendien komt Arka Narovski net naar buiten. Met zijn kale hoofd, gespierde bovenarmen en lengte van bijna twee meter, is hij een even indrukwekkende als angstaanjagende verschijning.

'Domme, domme mensen,' zegt hij.

Een paar vrouwen schieten in de lach.

Arka heeft niet de diepe bas die bij zijn uiterlijk past, eerder een zangerig stem, waardoor dat 'domme, domme mensen' helemaal niet onaardig klinkt. Eerder vrolijk, als een wijsje.

Alle vrouwen kijken naar Arka, alleen Dikke Gerda staart al naar de lucht. 'Daarvoor zijn we hier toch?' zegt ze tegen niemand in het bijzonder. 'Maar ik zie nog niks, hoor.'

Zelfs zij is naar buiten gekomen, natuurlijk is ze naar buiten gekomen. In de fabriek gebeurt nooit wat. Maar sinds Arka Narovski op de vloer verscheen, is geen dag meer hetzelfde geweest.

Een Pool of een Rus is hij, niemand weet het precies, en zelf vertelt hij het niet. Het doet er ook niet toe. Het enige wat hij prijsgeeft is dat hij jarenlang in het leger heeft gediend.

'Kijk omhoog,' zegt hij dan en hij

trekt zijn mond in een moeilijke plooi, alsof hij op pruimtabak kauwt. In het leger deed hij dat vaak. En dan spuugde hij zo'n fluim in het hete glinsterende zand van een Afghaanse woestijn.

De meeste vrouwen geven onmiddellijk gehoor aan zijn oproep en richten de blik omhoog, al zitten ze duidelijk liever in de kantine aan een bakkie koffie. Andere dames hebben meer aanmoediging nodig, een duwtje in de rug.

Desondanks staat Arka er tevreden bij, met de armen over elkaar heen geslagen en een twinkeling in zijn ogen waar ze eens goed naar zouden moeten kijken met z'n allen.

'Wat moet ik zien dan?' vraagt Patrick. Hij heeft zijn sjekkie uitgetrapt en is uit zijn Golf gestapt.

'Geduld!' antwoordt Arka.

Patrick zucht en grijpt in de zakken van zijn leren jas, zoekt opnieuw zijn shag.

De meeste vrouwen hebben al die tijd naar de lucht gekeken, het hoofd ver achterover en dan kun je erop wachten. Julia roept: 'Ik heb pijn aan mijn nek.'

Arka legt zijn grote handen op haar schouders. 'Kijk maar even heel goed,' zegt hij en hij masseert haar vermoeide spieren.

Verderop staat Dikke Gerda.

Roman Helinski *1983 / Nuth

Roman Helinski is in Limburg opgegroeid. Zijn grootouders kwamen uit Polen en ze hebben zich tijdens de Tweede Wereldoorlog in België vlakbij de Nederlandse grens gevestigd. Hij debuteerde in 2014 met een roman *Bloemkool uit Tsjernobyl* over zijn relatie met zijn gecompliceerde vader. Het boek werd opgenomen in de bloemlezing *De Nederlandse literatuur van de 21e eeuw* als één van de belangrijkste debuten sinds 2000. De auteur publiceert regelmatig artikelen en columns in de tijdschriften *Hollands Maandblad* en *Hard Gras*. Als kind heeft hij intensief gevoetbald en tot nu toe is hij een enthousiaste voetbalfan.

Zijn tweede roman *De wafelfabriek* is in september 2017 verschenen en precies één jaar daarna is zijn vertaling in Tsjechië op de markt gebracht. Het gaat om de eerste vertaling van de auteur ooit.

Zij is echt de kwaadste niet, ze zucht nog eens diep en richt dan weer de blik omhoog.

Arka loopt door de groep als een generaal die zijn troepen inspecteert. Hij houdt even stil bij Sjaan en pakt haar hand. In die drukte, waarin iedereen opgewonden door elkaar spreekt, is het een opvallend teder gebaar. Hij brengt haar hand naar de hemel en Sjaan volgt met haar ogen de aangewezen richting.

'Bekijk het maar, ik ga naar binnen,' zegt Dikke Gerda. Maar ze blijft staan, want dat doen ze allemaal.

'Wacht, ja... kijk eens. Ik zie het!' zegt Julia dan. 'O, ik zie het zeker!'

Arka slaat zijn handen tevreden in elkaar. 'Wat zie je?'

Waar Julia net zo zeker klonk, stamelt ze nu: 'Wolken, de hemel... en nu zie ik het niet meer hoor, maar net wel... zo'n... ja, hoe noem je dat? Een groot ding, echt groot.'

'Ja, ja!' zegt Arka. 'Wit? Was het wit?' Om eraan toe te voegen: 'Of misschien toch eerder metaalachtig?' 'Vooral metaalachtig,' zegt ze weifelend, en dan beslist: 'Ja, metaalachtig.'

'Nou,' komt Dikke Gerda ertussen. 'Ik zie nog steeds niets.' 'Je kijkt niet goed,' zegt Julia. Eerlijk is eerlijk: Dikke Gerda kijkt niet naar het punt waar Julia naartoe wijst. 'Er is niets,' houdt ze vol, met de

onwrikbare stelligheid die haar eigen is. Andere vrouwen zien het object inmiddels wel en praten erover in vage bewoordingen, herhalen vooral dat het metaalachtig is en groot. Ze steken maar eens een sigaret op.

Arka Narovski heeft een paar stappen naar achteren gezet en houdt zijn grote armen voor de borst. De benen iets uit elkaar. Een houding die kracht uitstraalt, en tegelijkertijd ontspanning. Hij bestudeert de groep met een blik in zijn ogen die bang zou moeten maken, maar de vrouwen zien zijn blik niet, ze kijken naar de lucht. Ze hebben het voorwerp dan misschien waargenomen, het kan geen kwaad het beter te bekijken.

Arka kucht, klapt in zijn handen en loopt terug naar de ingang van de fabriek. De voorstelling is voorbij, tijd om weer naar binnen te gaan. Maar in de verte klinkt een zacht gebrom. Zo zacht dat de meesten het niet eens horen omdat ze er doorheen praten.

'Luister eens,' zegt Dikke Gerda. 'Dit hoor ik wel.' Ze klinkt opgelucht en wijst naar een vliegtuig. Niet metaalachtig van kleur, maar zo wit als de wolken.

Ook Arka kijkt nu omhoog, zichtbaar geamuseerd.

'Kijk!' roept Julia. 'Een vliegtuig.' 'Er hangt een doek achter...' zegt Dikke Gerda.

Ze knippen allemaal de ogen samen, want iedereen wil als eerste de boodschap van het vliegtuigje kunnen lezen. Luttele seconden nog en iemand schraapt zijn keel om het voor te lezen. Ze turen ingespannen, maar als het vliegtuigje vlak boven hen vliegt, moeten ze teleurgesteld vaststellen: het doek is leeg, wit, geen tekst. ■

Literair redactrice Jitka Hanušová, schrijver Roman Helinski en vertaalster Blanka Juranová tijdens de literaire avond in het Praagse café WAF WAF in oktober 2018 ter gelegenheid van de publicatie van het boek *De wafelfabriek*.

Literární redaktorka Jitka Hanušová, spisovatel Roman Helinski a překladatelka Blanka Juranová na literárním večeru v kavárně WAF WAF v Praze v říjnu 2018 u příležitosti vydání knihy *Továrna na vafle*.

In memoriam Pavla Šruta

(Praha 3. 4. 1940 – Praha 20. 4. 2018)

Pavel Šrut byl český básník, textař, autor knih pro děti a vynikající překladatel. Jeho díla byla vyznamenána různými významnými literárními cenami. Do nizozemštiny jsem kdysi přeložil několik jeho básní (spolu s básněmi dalších duchem spřízněných básníků, jako například Ivana Wernische), které vyšly v publikaci *Steen in september* (Kámen v září) (Perdu 1989), ze které uvádím níže několik příkladů.

V širokých kruzích však byl neznámější jako autor dětských knih a textař. Hravé dětské knihy vznikly vedle jeho „vážné“ poezie, která je často dosti uzavřená a pesimistická. Své vlastní básně nemohl jako disident publikovat ve vlastní zemi. Často tvořilo psaní dětských knih a překládání v oněch letech přece jen únikovou cestu, aby mohl něco uveřejnit, ať už pod pseudonymem či nikoliv. Tak začala jeho dráha jako spisovatele dětských knih a překladatele víceméně v důsledku politické situace. Šrut překládal především z angličtiny (mimo jiné poezii Dylana Thomase a prózu Johna Updika). O zálibě pro anglosaskou literaturu svědčí i jeho první velká kniha pro děti, *Kočičí král*, která vyšla v roce 1989, ještě před listopadovou sametovou revolucí. Nádherně ji ilustrovala Květa Pacovská. Obsah je inspirován anglickými, irskými, skotskými a velšskými motivy. Knihu jsem od Šruta dostal v září onoho roku a netušili jsme, že zakrátko přijde tak velká

politická změna. Atmosféra byla ještě stále ponurá, setkání českých disidentů s lidmi ze Západu se ještě stále musela uskutečňovat do jisté míry potají a panoval stálý strach před odhalením.

Setkal jsem se se Šrutem v osmdesátých letech v Praze, několikrát doma, v podkrovním bytě nedaleko „Míráku“ (náměstí Míru) nebo v jeho oblíbené hospodě na Vinohradské ulici. Jednou v neděli uprostřed dne jsme spolu mluvili také u takzvané „Štrougalovy vily“ na poloostrově Kampa na řece Vltavě. Tato krásná budova se rekonstruovala a měla získat reprezentativní funkci pro federální parlament, jehož předsedou byl Lubomír Štrougal. Ten byl druhým mužem po prezidentu Husákovi. A byl to především jestřáb Štrougal, který byl považován za zodpovědného za provádění normalizační politiky a za atmosféru potlačování a cenzury.

Byla to vlastně drzost, dohodnout si schůzku tam. Kolem budovy stál vysoký plot oddělující stavební materiál (ale také nás). Hlídačem budovy byl básník Ivan Wernisch, který ostatně chránil už v minulosti proti vetřelcům Národní technické muzeum. Říkal, že tam dokonce musel nosit pistoli. V těch letech byl pravděpodobně jediným ozbrojeným disidentem. Na chvíli se stavil i známý a v disidentských kruzích vysoce vážený literární kritik a redaktor Jiří Brabec (otec – předčasně zemřelý – spisovatelky Zuzany Brabcové, jejichž

několik románů přeložil do nizozemštiny Edgar de Bruin), abychom si popovídali o tom, co je nového.

V letech po sametové revoluci jsme se se Šrutem navzájem trochu ztratili z očí. Přijel ovšem ještě jednou do Amsterdamu, kde jsme společně navštívili Berta Schierbeeka v jeho bytě na ulici Koninginneweg. S tím se setkal před několika lety díky stipendiu v Americe. Také jsem si pohrával s myšlenkou přeložit části z knihy *Kočičí král*, kterou mi věnoval. Z tohoto záměru se však až na pár ukázek zatím nic neuskutečnilo. Šrut sám sklízel v těch letech velké úspěchy jako textař pro české populární zpěváky a hudebníky, jako například Petra Skoumala a Michala Prokopa. Hitem se stalo zvláště album „Kolej Yesterday“ (2014). Úspěch přišel v dětské literatuře s *Lichožrouty* (2008). Kniha byla v roce 2016 zfilmována (loutkový film, režie a výtvarné provedení Galina Miklínová¹), s anglickou verzí s názvem „Oddsockeaters“. Nedávno byla knížečka přeložena do němčiny (*Die Sockenfresser*, S. Fischer Verlage, 2018)

Povzbuzen úspěchem, který měl Robbert-Jan Henkes s překlady ruské poezie pro děti v průběhu staletí a nesplněným slibem Pavlu Šrutovi, jsem se konečně vrhl do překladu pohádek a básniček z díla *Kočičí král*, ze kterých tu uvádím několik příkladů. Ale nejprve „vážné“ dílo.

Tento text byl dříve publikován v časopise TSL (Časopis pro slovanskou literaturu).

Ze sbírky: Kámen v září

I
JSEM
znovu v Moorově krajině,
ve vřesech,
které hoří pokojně a modře
jako líh
v kamení
a v bezvětrných vřesech:
kámen, světlo,
kámen, kámen,
kámen, sůl,
v krajině bez hnízd, kde ptáci
nad perořízkem dálnice,
nad ovčí, která tu pokojně
a modře krvácí...
nepřezimují.

(první z cyklu 11 básní věnovaných Henrymu Mooreovi)
*

Sonet o józe

Baba Jóga u nás obchází a straší
i strážkyně mých vnitřností
mne každé ráno něžně
cpe ovesnou kaší

Obvykle mne však spíše postí
ba jakýmsi vhodným zaklíněním
mne jednou u pelesti
dokonce postavila na hlavu

Čas plynul jinak
ale řešení v tom není
Láska a strážkyně mé polohy

jakýmsi vhodným zaklíněním
Ó kdybys jednou dokázala
Postavit svého pána na nohy!
*

Budoucnost

Čím dál víc se raduji
V hospodě mého srdce je čím dál víc hostí
Čím dál víc rozhovor mění se ve zmínky
o někom o něčem

A co se týče budoucnosti
zapomínám i vzpomínky:
Vším co mě čeká
Netečně potěšen
*

Hlubina bezpečnosti

Dlouhé roky krátké dny
žijeme lásko pod skleněným zvonem

Dojemně nazí před sebou
jakož i před zákonem

Zaživa na nás roste tráva
Na tomto jiném světě

Nehybný rybník opadává
A zároveň kvete
*

Z knihy pro děti: Kočičí král

Kočka a myš

Hrála si jednou kočka a myš.
A jak to dopadlo, čti si a slyš.

Ta myška hop! a kočka skok! Pak myška řap!
a kočka chňap!
A bylo to.
*

¹ Trailer: <https://sledujufilm.cz/film/lichozrouti/16598/>

Kočka ukousla myšce ocásek.

„Kočičko, kočičko, přisahej na mlíčko, že mi můj ocásek vrátíš!“ prosila myška.

„A nevrátím,“ řekla kočka.

„Kočičko, kočičko, slituj se maličko. Že mi můj ocásek vrátíš?“ prosila myška.

„A třeba vrátím,“ řekla kočka. „Vrátím ti ocásek, když ty mi přineseš od krávy mlíčko.“

Co mohla myška dělat?

Travičkou zelenou, zmáčenou od rosy, běží za kravičkou, třeba ji uprosí...

„Kravičko, kravičko, jdu k tobě pro mlíčko.

Kočka dala slovo, které přece platí, že když jí dám mlíčko, ocásek mi vrátí.“

„Nic ti nedám,“ řekla kráva, „dokud mi nepřineseš od statkáře seno.“

Co mohla myška dělat?

Travičkou zelenou, zmáčenou od rosy, běží za statkářem, třeba ho uprosí...

„Statkáři, statkáři, máš seno v trakaři. Dej mi hrstku pro kravičku, kravička dá mlíčko, já dám mlíčko kočce. Kočka dala slovo, které přece platí, že pak můj ocásek, kam patří, tam vrátí.“

„Nic ti nedám,“ řekl statkář, „dokud mi nepřineseš od řezníka kousek masa.“

Co mohla myška dělat?

Travičkou zelenou, zmáčenou od rosy, běží za řezníkem, třeba ho uprosí...

„Řezníku, řezníčku, dej masa trošičku. Maso dám statkáři, statkář dá hrst sena, seno dám kravičce, kravička dá mlíčko, mlíčko dám kočce.

Kočka dala slovo, které přece platí, že pak můj ocásek, kam patří, tam vrátí.“

„Nic ti nedám,“ řekl řezník, „dokud mi nepřineseš od pekaře skývu chleba.“

Co mohla myška dělat?

Travičkou zelenou, zmáčenou od rosy, běží za pekařem, třeba ho uprosí...

„Pekaři, pekaři, máš mouku na tváři. Dej mi z mouky skývu chleba, já dám chleba řezníkovi, řezník dá kus masa, maso dám statkáři, statkář dá hrst sena, seno dám kravičce, kravička dá mlíčko, mlíčko dám kočce. Kočka dala slovo, které přece platí, že pak můj ocásek, kam patří, tam vrátí.“

„A třeba ti skývu chleba dám,“ řekl pekař.

„Dám ti celý pecen, když ty mi slíbíš, že mi do smrti smrtoucí nebudeš ve spížce hospodařit.“

Myška slíbila pekaři, že mu nebude do smrti smrtoucí ve spížce hospodařit, vzala pecen chleba, donesla ho řezníkovi, vzala kousek masa, donesla ho statkářovi, vzala hrst sena, donesla ji kravičce, vzala misku mléka, donesla ji kočce.

Co mohla kočka dělat?

Dala jednou slovo, které přece platí, že myšce ocásek, kam patří, tam vrátí. A tak mlíčko vypila, ocásek jí vrátila.

*

Myška Kyška a myška Hryžka

Byly dvě myšky. Myška Kyška a myška Hryžka.

Myška Kyška bydlela ve svém domku

a myška Hryžka bydlela v jejím domku.

Takže myška Kyška a myška Hryžka

bydlely vlastně ve stejném domku.

Myška Kyška vařila maso ve svém hrnci

a myška Hryžka vařila maso v jejím hrnci.

Takže myška Kyška a myška Hryžka

vařily maso ve stejném hrnci.

Jenomže myška Kyška nepřiložila smůlu

do svých kamen,

zatímco myška Hryžka přiložila smůlu

do jejích kamen.

Tak se stalo, že myšce Kyšce neublížil plamen,

zatímco myšku Hryžku popálil tak,

že s ní byl ámen.

Myška Kyška zůstala sama a hořce plakala.

„Proč pláčeš myško Kyško?“ zeptala se trojnožka u dveří.

„S myškou Kyškou je ámen,“ řekla myška Kyška, „proto pláču.“

„Achich ouvej,“ zaplakala trojnožka, „tak to já si nohu vyvrknu!“ A vyvrkla.

„Proč kulháš, trojnožko?“ zeptal se muškát na okně.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ řekla trojnožka. „Proto myška Kyška pláče a proto já kulhám.“

„Achich ouvej,“ zaplakal muškát, „tak to já uvadnu!“

A uvadal.

„Proč vadneš muškáte?“ zeptal se nůž na stole.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ řekl muškát. „Proto myška Kyška pláče, proto trojnožka kulhá a proto já vadnu.“

„Achich ouvej,“ zaplakal nůž, „tak to já se říznu.“ A řízl se.

„Proč ses řízl noži?“ zeptal se džbánec v polici.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ řekl nůž. „Proto myška Kyška pláče, proto trojnožka kulhá, proto muškát vadne a proto já se řízl.“

„Achich ouvej,“ zaplakal džbánec, „tak to já si ucho utrhnu!“ A utrl.

„Proč sis utrl ucho, džbánku?“ zeptala se moucha, která z toho džbánku pila syrovátku.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ řekl džbánec. „Proto myška Kyška pláče, proto trojnožka kulhá, proto muškát vadne, proto se nůž řízl a proto já si ucho utrl.“

„Achich ouvej,“ zaplakala moucha, „tak to já se v tobě utopím!“ A topila se.

„Proč se topíš, moucho?“ zeptala se jabloň, která stála za oknem.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ řekla moucha. „Proto myška Kyška pláče, proto trojnožka kulhá, proto muškát vadne, proto se nůž řízl, proto si džbánec ucho utrl a proto já se topím!“

„Achich ouvej, zaplakala jabloň, „tak to já všechna jablíčka na zem shodím!“ A shodila.

„Proč shazuješ jablíčka?“ zeptal se pes pod stromem.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ řekla jabloň. „Proto myška Kyška pláče, proto trojnožka kulhá, proto muškát vadne, proto se nůž řízl, proto si džbánec ucho utrl, proto se moucha topí a proto já jablíčka shazuju.“

„Achich ouvej,“ zaplakal pes, „tak to já vypelichám!“ A pelichał.

„Proč pelicháš pejsku?“ zeptala se děvečka, která šla kolem s dížkou mléka.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ řekl pes. „Proto myška Kyška pláče, proto trojnožka kulhá, proto muškát vadne, proto se nůž řízl, proto si džbánec ucho utrl, proto se moucha topí, proto jabloň jablíčka shodila a proto já pelichám.“

„Achich ouvej,“ zaplakala děvečka, „tak to já mlíčko vyleju!“ A vylila.

„Pročpak jsi vylila to mlíčko?“ zeptal se děda, který na domku spravoval střechu.

„S myškou Hryžkou je ámen,“ zaplakala děvečka. „Proto myška Kyška pláče, proto trojnožka kulhá, proto muškát vadne, proto se nůž řízl, proto si džbánec ucho utrl, proto se moucha topí, proto jabloň jablíčka shodila, proto pes

pelichá a proto já jsem mlíčko z dížky vylila.

„Achich ouvej,“ zaplakal děda, „tak to já ze střechy spadnu!“ A spadl.

A jak z té střechy spadl na zem, spadla jabloň na domek, spadl džbán z police, spadla moucha ze džbánu, spadl nůž ze stolu, spadl muškát z okna, spadla trojnožka na myšku Kyšku – **a s myškou Kyškou byl v tu ránu ámen!**

□

In memoriam Pavel Šrut

(Praag 3-4-1940 – Praag 20-4-2018)

Pavel Šrut was een Tsjechisch dichter, songwriter, auteur van diverse boeken voor kinderen en een uitstekend vertaler. Zijn werk werd onderscheiden met diverse hoge literaire prijzen. In het Nederlands werden ooit enkele gedichten van hem (en van andere geestverwante dichters, zoals Ivan Wernisch) door mij vertaald in *Steen in september* (Perdu 1989), waarvan een paar voorbeelden hieronder.

In brede kring werd hij echter het bekendst als auteur van kinderboeken en als songwriter. Het schrijven van speelse kinderboeken ontstond naast zijn 'serieuze' poëzie, die vaak nogal gesloten en pessimistisch is. Zijn eigen gedichten kon hij als dissident niet in eigen land publiceren. Vaak vormde het schrijven van kinderboeken en het vertalen in die jaren toch nog een vluchtweg om iets al dan niet onder pseudoniem gepubliceerd te krijgen. Zo begon hij zijn

carrière als kinderboekenschrijver en vertaler min of meer als gevolg van de politieke situatie. Šrut vertaalde voornamelijk uit het Engels (o.a. poëzie van Dylan Thomas en proza van John Updike). Die voorliefde voor de Angelsaksische literatuur schijnt ook door in zijn eerste grote kinderboek *De kattenkoning*, dat in 1989 verscheen, nog vóór de Fluwelen Revolutie in november. Het werd prachtig geïllustreerd door Květa Pacovská en de inhoud is geïnspireerd op Engelse, Iers, Schotse en Welshe motieven. Ik kreeg het boek van Šrut in september van dat jaar en we hadden er geen notie van dat er zo'n grote politieke omwenteling op het punt stond te gebeuren. De sfeer was nog grimmig, ontmoetingen van Tsjechische dissidenten met westerlingen moesten nog altijd enigszins in het geheim plaatsvinden en er heerste voortdurend angst voor ontdekking.

Ik ontmoette Šrut in de jaren tachtig in Praag, een paar keer thuis, in een zolderwoning niet ver van de 'Mírák' (Plein van de Vrede) of in zijn stamcafé aan de Vinohradská. Eén keer spraken we ook op zondag midden op de dag af bij de zogeheten 'Štrougal-villa' op het schiereiland Kampa in de rivier de Moldau. Dit prachtige pand werd gerenoveerd en zou een representatieve functie krijgen voor het federale parlement, waarvan Lubomír Štrougal voorzitter was. Hij was de tweede man na president Husák. En het was vooral de

havik Štrougal die verantwoordelijk werd gehouden voor de uitvoering van de normalisatiepolitiek en voor de sfeer van onderdrukking en censuur.

Eigenlijk was het dan ook een gotspe om daar af te spreken. Om het pand stond een hoge schutting om het bouw materiaal (en ook ons af te schermen). De dichter Ivan Wernisch had als baantje het pand te bewaken, zoals hij eerder ook het Nationaal Technisch Museum in Praag tegen indringers moest beschermen. Hij vertelde dat hij daar zelfs een pistool moest dragen. Daarmee was hij waarschijnlijk de enige bewapende dissident in die jaren. Ook de bekende en in dissidente kringen hogelijk gerespecteerde literatuurcriticus en redacteur Jiří Brabec (vader van de – te vroeg overleden – schrijfster Zuzana Brabcová, van wie een aantal romans in het Nederlands zijn vertaald door Edgar de Bruin) kwam even langs om wat nieuwtjes uit te wisselen.

In de jaren na de Fluwelen Revolutie verloren Šrut en ik elkaar enigszins uit het oog. Wel was hij nog een keer in Amsterdam, waar we gezamenlijk Bert Schierbeek in diens woning aan de Koninginneweg opzochten. Die had hij een paar jaar ervoor dankzij een beurs in Amerika ontmoet. Ook speelde ik met de gedachte delen uit het door hem aan mij geschonken boek *De kattenkoning* te vertalen. Daar kwam het echter op een paar probeerseltjes na steeds maar niet van. Šrut zelf

maakte in die jaren ook furore als songwriter voor in Tsjechië bekende zangers en muzikanten als Petr Skoumal en Michal Prokop. Met name het album 'Kolej Yesterday' (Studentenhuis 'Yesterday', 2014) werd een hit. Ook in de kinderliteratuur kwam er succes met *Lichožrouti* (2008, De sokkenvreeters), in 2016

verfilmd (poppenfilm, regie en vorm Galina Miklínová¹), met een Engelse versie onder de naam 'Oddsockeaters'. Onlangs werd het als boekje in het Duits vertaald (*Die Sockenfresser*, S. Fischer Verlage, 2018).

Aangemoedigd door het succes dat Robbert-Jan Henkes had met de vertaling van Russische kinderpoëzie

van door de eeuwen heen en de niet ingeloste belofte aan Pavel Šrut in-dachtig heb ik me nu eindelijk gestort op het vertalen van sprookjes en versjes uit *De kattenkoning*, waarvan hieronder ook een paar voorbeelden. Maar eerst het 'serieuze' werk.

Deze tekst werd eerder in TSL (Tijdschrift voor Slavische Literatuur) gepubliceerd.

1 Trailer: sledujufilm.cz/film/lichozrouti/16598/

Uit: *Steen in september*

IK BEN
opnieuw in Moore's landschap,
in heidestruiken
die vredig en blauw branden
als spiritus,
in het gesteente
en in windstille heidestruiken:
steen licht,
steen steen,
steen zout,
in een landschap zonder nesten, waar vogels,
boven het pennenmesje van de snelweg,
boven een schaap dat er vredig
en blauw
verbloedt ...
niet zullen overwinteren.

(eerste van cyclus van 11 gedichten gewijd aan H. Moore)

*

Sonnet over joga

De heks Baba Jaga spookt bij ons rond
en als beschermengel van mijn ingewand
stopt ze me elke ochtend teder
vol met haveremout

Gewoonlijk laat ze me liever vasten
ja zelfs heeft ze mij een keer
via een handige houdgreep
bij mijn bedrand
op mijn kop gezet

De tijd verstrekt anders
maar een oplossing was het niet
O liefde en beschermengel van mijn positie

via die handige houdgreep
o was jij maar eens in staat
je meester op de been te helpen!

*

Toekomst

Steeds meer heb ik plezier
In de kroeg van mijn hart zijn steeds meer gasten
Steeds meer verandert een gesprek in opmerkingen
over iemand over iets

En wat te toekomst betreft
vergeet ik ook herinneringen:
door al wat mij te wachten staat
voel ik me gelaten uitgelaten

*

In veilige diepte

Lange jaren korte dagen
Leven we liefde onder een glazen stolp

Aandoenlijk naakt ten overstaan van onszelf
zowel als ook voor de wet

Bij ons leven groeit er gras op ons
in deze andere wereld

De roerloze vijver verliest zijn bloesem
en staat tegelijkertijd in bloei

*

Uit het kinderboek: *De kattenkoning*

Kat en muis

Er speelden eens een kat met een muis,
dat gebeurde in mijn eigen huis.

Muisje hop! De kat erbovenop!
Muisje stappie-stap! Katje happie-hap!
Einde verhaal.

*

Een kat beet een muisje zijn staartje af.
'Katje-lief, zweer op de melk in je bakje
dat je mij mijn staartje teruggeeft, alsjeblijf!
'Dat doe ik niet', zei de kat.
'Katje-lief, alsjeblijf, ik krijg mijn staartje
toch wel van je terug?', smeekte het muisje.
'Misschien doe ik dat toch wel', zei de kat.
'Ik geef je je staartje terug als je mij
een bakje met melk van de koe brengt.'
Wat moest het muisje nu doen?

Over een grasgroen weitje, nat van de dauw,
rende het naar een koe toe om haar te bepraten...

'Koetje, koetje-lief, mag ik wat melk van jou?
Een kat heeft me op erewoord beloofd dat als ik hem melk
breng, hij me mijn staartje teruggeeft.'
'Niks krijg je van me', zei het koetje,
'tenzij jij me hooi van de boer brengt.'
Wat moest het muisje nu doen?

Over het grasgroene weitje, nat van de dauw,
rende het naar een boer toe om hem te bepraten...

'Boertje, boertje-lief, jij hebt hooi in je kruiwagen,
geef me een handje voor de koe, want die geeft me dan melk.
Ik geef de melk aan de kat, want die heeft me op erewoord
beloofd dat hij mijn staartje weer op z'n plek terugdoet.'

'Niks krijg je van me', zei de boer, 'tenzij jij me een lapje
vlees van de slager geeft.'
Wat moest het muisje nu doen?

Over het grasgroene weitje, nat van de dauw,
rende het naar de slager om hem te bepraten...

'Slagertje, slagertje-lief, geef me een lapje vlees,
dat vlees geef ik aan de boer, de boer geeft me een handje
hooi, het hooi geef ik aan de koe en de koe geeft me melk,
de melk geef ik aan de kat, want die heeft me op erewoord
beloofd dat hij mijn staartje weer op zijn plek terugdoet.'
'Niks krijg je van me', zei de slager, 'tenzij jij me een boter-
ham van de bakker brengt.'
Wat moest het muisje nu doen?

Over het grasgroene weitje, nat van de dauw,
rende het naar de bakker om hem te bepraten...

'Bakkertje, bakkertje-lief, er zit meel op je gezicht,
geef mij van je meel een boterham.
Die boterham geef ik aan de slager en de slager geeft me
dan vlees.
Het vlees geef ik aan de boer en de boer geeft me hooi.
Het hooi geef ik aan de koe en de koe geeft me melk.
De melk geef ik aan de kat, want die heeft me op erewoord
beloofd dat hij mijn staartje weer op z'n plek terugdoet.'
'Ik kan je wel een boterham geven', zei de bakker,
'maar ik geef je liever een héél brood als je me belooft
dat je nooit en te nimmer meer in mijn provisiekast komt
neuzen.'

Het muisje beloofde de bakker dat het nooit en te nimmer
meer in zijn provisiekast zou neuzen en het kreeg het brood.
Het brood bracht het naar de slager en het kreeg het lapje
vlees, het vlees bracht het naar de boer en het kreeg een
handje hooi.
Het hooi bracht het naar de koe en het kreeg melk in een
bakje en dat bakje melk bracht het naar de kat.
Wat moest de kat nu doen?

Hij had op erewoord beloofd dat hij het staartje van het
muisje op z'n plek terug zou doen.
Dus dronk hij de melk op en deed het staartje terug.

*

Muis Pluis en muis Kruis

Er waren eens twee muizen: muis Pluis en muis Kruis.
Muis Pluis woonde in haar eigen huis en muis Kruis
woonde bij haar in huis.

Dus muis Pluis en muis Kruis woonden in hetzelfde huis.
Muis Pluis braadde haar vlees in haar pannetje
en muis Kruis braadde haar vlees bij haar in het pannetje.
Dus muis Pluis en muis Kruis braadden hun vlees in hun
pannetje.
Maar muis Pluis deed nooit een schepje pek in haar fornuis,
terwijl muis Kruis wel een schepje pek deed in hun fornuis.
Zo gebeurde het dat muis Pluis zich niet brandde, terwijl
muis Kruis zich zo erg brandde dat het beest er was geweest.

Muis Pluis bleef alleen achter en huilde bittere tranen.
'Waarom huil je, muis Pluis?', vroeg de kapstok die bij de
deur stond.
'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest',
zei muis Pluis, 'en daarom huil ik.'
'Ach, ach, o wee', zei de kapstok in tranen, 'dan zal ik maar
mijn poot verstuiiken!' En toen verstuiikte hij zijn poot.
'Waarom hink je, kapstok?', vroeg de geranium op de ven-
sterbank.
'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest',
zei de kapstok, 'en daarom huilt muis Pluis en daarom
loop ik te hinken.'
'Ach, ach, o wee', zei de geranium in tranen, 'dan zal ik
maar verwelken.' En hij begon te verwelken.
'Waarom verwelk je, geranium?', vroeg een mes op tafel.
'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest',
zei de geranium, 'en daarom huilt muis Pluis, daarom
hinkt de kapstok en daarom ben ik aan het verwelken.'
'Ach, ach, o wee', zei het mes in tranen, 'dan zal ik me maar
snijden!' En hij sneed zich.

'Waarom heb je je gesneden, mes?', vroeg een kannetje
op het keukenrek.
'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest',
zei het kannetje, 'dan zal ik me maar een oor afrukken!' En het rakte zich een oor af.
'Waarom heb jij je oor eraf gerukt, kannetje?', vroeg een
vlieg die juist room snoepte uit het kannetje.
'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest',
zei het kannetje, 'en daarom huilt muis Pluis, daarom
hinkt de kapstok, daarom verwelkt de geranium, daarom
heeft het mes zich gesneden en daarom heb ik mijn oor
eraf gerukt.'
'Ach, ach, o wee', zei de vlieg in tranen, 'dan zal ik me maar
verdrinken!' En hij begon zich te verdrinken.
'Waarom ben jij je aan het verdrinken, vlieg?', vroeg een
appelboom die achter het raam te zien was.
'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest,'

zei de vlieg, 'en daarom huilt muis Pluis, daarom hinkt
de kapstok, daarom verwelkt de geranium, daarom heeft
het mes zich gesneden, daarom heeft het kannetje bij zich
een oor eraf gerukt en daarom ga ik me verdrinken!' 'Ach, ach, o wee', zei de appelboom in tranen, 'dan gooi ik maar al mijn appels op de grond!' En hij gooide ze op de grond.

'Waarom gooi jij je appels op de grond?', vroeg een hond
die onder de appelboom zat.

'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest',
zei de appelboom, 'en daarom huilt muis Pluis, daarom
hinkt de kapstok, daarom verwelkt de geranium, daarom
heeft het mes zich gesneden, daarom heeft het kannetje
er bij zich een oor af gerukt, daarom is de vlieg zich aan
het verdrinken en gooi ik mijn appels op de grond!'

'Ach, ach, o wee', zei de hond in tranen, 'dan ga ik maar
verharen!' En hij begon te verharen.

'Waarom ben je aan het verharen, hond?', vroeg een
boerenmeid die langskwam met een emmer melk.

'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er geweest',
zei de hond, 'en daarom huilt muis Pluis, daarom hinkt de
kapstok, daarom verwelkt de geranium, daarom heeft het
mes zich gesneden, daarom heeft het kannetje er bij zich
een oor af gerukt, daarom is de vlieg zich aan het verdrin-
ken, gooit de appelboom zijn appels op de grond en ben ik
aan het verharen!'

'Ach, ach, o wee', zei de boerenmeid in tranen, 'dan
kieper ik mijn emmer melk leeg.' En ze kieperde haar
emmer melk leeg.

'Waarom kieperde jij je emmer melk leeg?', vroeg een
oude baas die het dak van het huis aan het repareren was.

'Met muis Kruis is het niet pluis: het beest is er ge-
weest', zei de boerenmeid, 'en daarom huilt muis Pluis,
daarom hinkt de kapstok, daarom verwelkt de geranium,
daarom heeft het mes zich gesneden, daarom heeft het
kannetje er bij zich een oor af gerukt, daarom is de vlieg
zich aan het verdrinken, en gooide de appelboom zijn
appels op de grond en kieperde ik mijn emmer melk leeg!'

'Ach, ach, o wee', zei de oude baas in tranen, 'dan zal ik
maar van het dak vallen.' En hij viel van het dak.

En zodra hij van het dak op de grond gevallen was, viel
de appelboom op het huisje, viel het kannetje van het keu-
kenrek, viel de vlieg uit het kannetje, viel het mes op de
grond, viel de geranium van de vensterbank en viel de
kapstok ... boven op het muisje.

Nu was het met muis Pluis niet pluis.

Pluis was er in één klap geweest. ■

